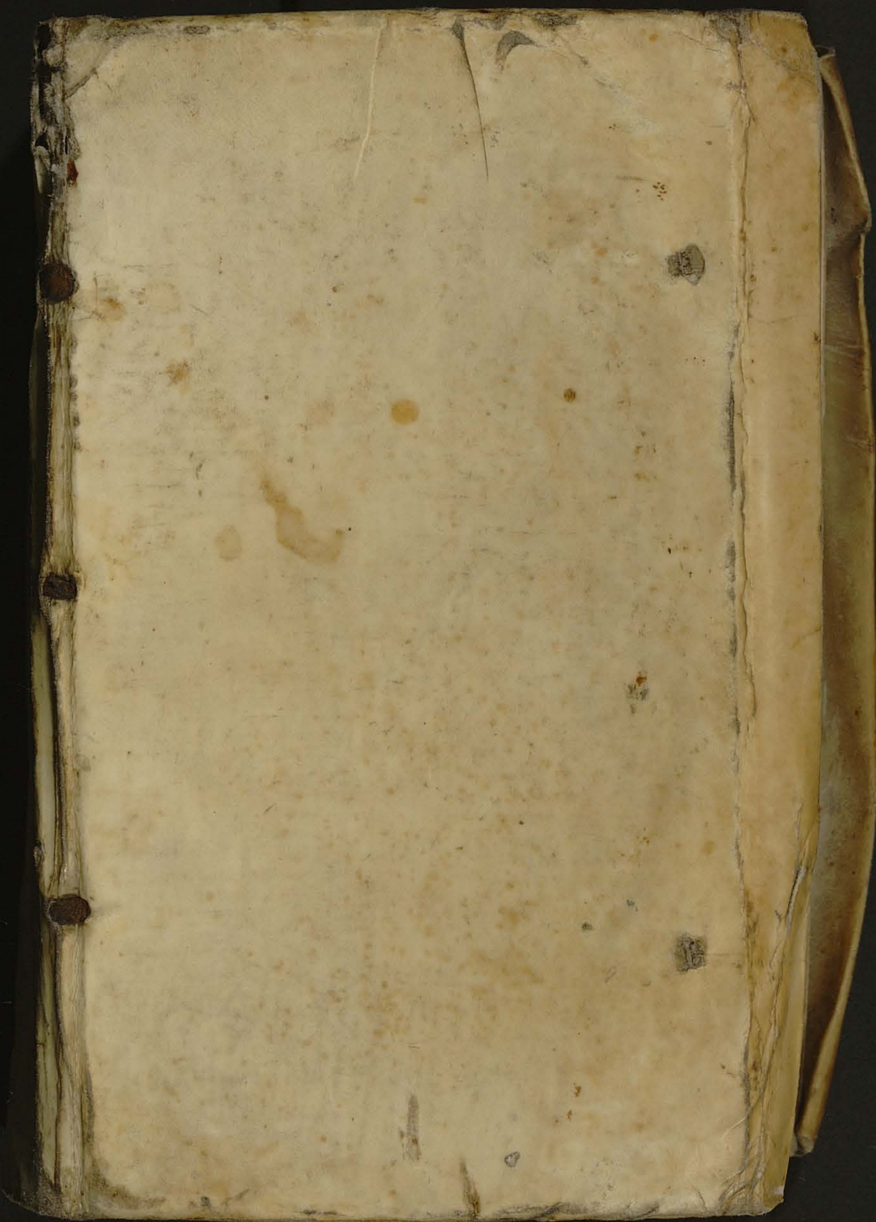
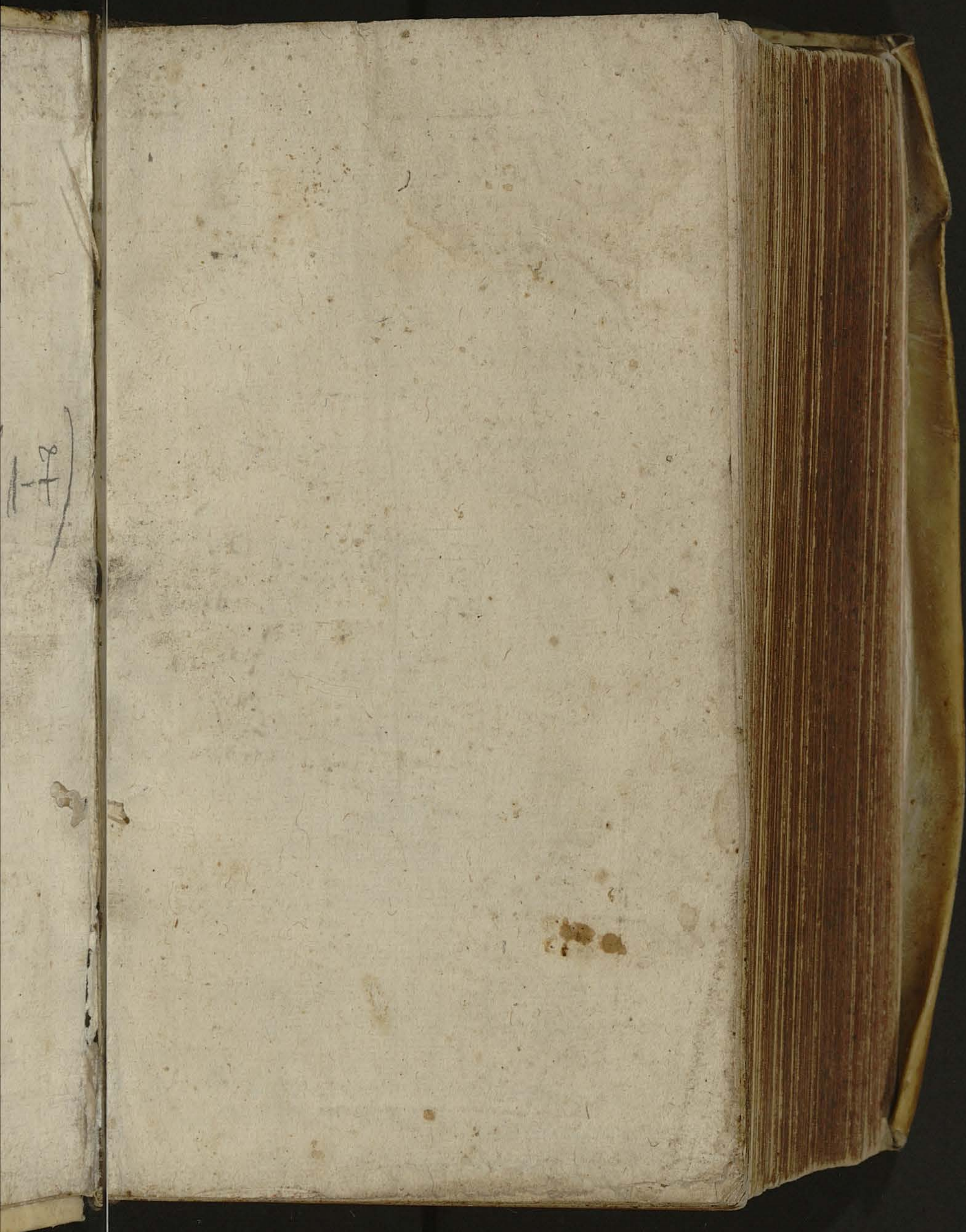

1727
1520
207

De Sagarum Natura et Potestate, Deq; his recte cognoscendis et puniendis

Physiologia

GULIELMI ADOLPHI SCRIBONII Marpurgensis.

VBI DE PVRGATIONE EARVM per aquam frigidam.

CONTRA JOANNEM EVVIchium in Republica Bremensi, & Her. Neuvvaldum in Academia Helmstatiensi Doctores Medicos & Professores.

Universis non tantùm Theologiæ, Jurisprudentiæ, & inprimis Philosophiæ Physicæ studiosis, sed etiam cunctis ad Rerumpublicarum gubernacula sedentibus, scitu utilis & summoperè necessaria.

Marpurgi, typis Pauli Egenolphi. 1588.

NOB

DENT

VIRTVTV

excellent

fularib

bu

referente

mo. Qu

bonus cra

facris lite

dam affla

unicus ipf

NOBILISSIMIS, PRUDENTISSIMIS, ET OMNI VIRTVTVM DOCTRINARVMQVE GENERE excellentissimis viris, DN. Consulibus, Consularibus, & Præfectis Reipublicæ Osnaburgensis, Dominis suis & fautoribus optimis.

EUS Jehouah, Rex Zebaoth & dux exercituũ fortissimus, in principio creationis res universas condidit, & fecit eas esse bonas, ut nihil uspiã esset mali: referente Moyse historico fide dignissimo. Quoniã scilicet ipse Deus summè bonus erat, ut Hermes Trismegist⁹ olim sacris literis congruenter divino quodam afflatu locutus est, Deus, inquiens, unicus ipsum bonũ est, nec aliud quic- In Pimãdro dial. 2.& 6.

¶ 2 quam

quam præter bonum, & Plato ſimiliter
In Tim. philoſophatus eſt. Ex cũctis autem Dei
creaturis unus Satanas, qui & ipſe Angelus lucis & ſpiritus bonus conditus erat, protinus in ipſo momento creationis ſuperbior deteriorque factus à Deo
creatore defecit proprium regnum oc-
Luc.10. cupaturus: ideoq; fulguris inſtar de cœlo cadens in infimam profunditatem Abyſſi protruſus eſt, ut nunquam inde ad priſtinam dignitatis ſuæ gloriã atq; ſedem redire poſſit, ſed in tenebricoſiſſimo carcere, eoq; tamẽ ampliſſimo la-
Apoc.20. tiſſimoq; ferreis catenis alligatus omnibus diris cruciatibus in æternum ſubjectus ſit. Hanc igitur pœnam ægerrimè ferens, & primis hominibus adhuc in amœniſſimo Paradyſi horto cũ omni gloria & honore ſplendidiſſimè lautiſſimeq; viventibus ſuam felicitatem invidens, Evæ cunctorum mortalium genitrici, & per hanc Adamo ejus marito perſuaſit, ut de arbore cognitionis bonorum atq; malorum vetita comedentes, Dei conditoris ſui præcepta trans-

grede-

grederētur, cumq; multis modis offenderent. Iratus autem Deus è Paradyso illos per Angelum expulit, ut in regionibus habitarent, & campis, ubi tribuli tãtùm & spinæ crescerent: ubi in sudore vultus pane quotidiano vescerentur: Per lapsum porrò hunc Adami, omnes quoq; posteri deinceps, per continuam generationis successionem mali facti sunt: adeoq; tota generis humani natura multis modis depravata est. Omnis itaq; qui nascitur homo, peccator est, & ob peccata sua infinitis morborum generibus obnoxius: ut olim etiam intellexit celebratissimus Ethnicorũ in Co Insula Medicus Hippocrates: Totus, inquiens, homo à nativitate morbus est. Ex maternis enim uteri inquinamentis talis prodijt. Unde autem materna ista inquinamenta, nisi à peccatis? Omnis enim morbus, & mors ipsa, ut Apostolus inquit, stipendium est peccati. In regno proinde Satanæ & malorũ hominum virtutibus expulsis, vitia quælibet dominantur: adulteria, stupra, homici-

dia, parricidia, sacrilegia, divinorũ contemptus, jugulationes, eversiones urbium, pestes hominum, & reliqua omnia quæcunq; malorum sunt opera dæmonum: ut hæc recenset Trismegistus in Pimandro. Omnis improbitas hîc habitat, & quicquid à DEO prohibitum est, regni illius incolis perplacet: & vicissim quicquid Deo gratum est, hoc illis displicet. Ubi enim justitia? ubi temperantia? ubi fides? ubi charitas? ubi dilectio proximorum? Excessit, evasit, erupit. Et certè amplissimum, proh dolor, hoc Satanæ imperium est. Si verò omnes malorum & peccãtium hominum ordines quasi ex altissima specula, vel lynceis oculis intuebimur, nulli unquã in toto mundo reperientur Sagis sive veneficis deteriores: Nulli Satanæ proximiores. Genus scilicet hoc est cũ Deo tum bonis universis invisum. Alii enim naturali quadam inclinatione, & ingenita pravitate, mali sunt. At in Sagis præter naturalem ejusmodi, ab origine, omnium viventium communem malitiam,

litiam, spontanea quoque & voluntaria labes peccatorum accedit. Hæ siquidem scientes atque volentes se Satanæ dedunt, devovent, ac totas potestati illius tradunt, corporis etiam sui sanguine conscripta & data obligatione, ut deinceps copiosissimè in lib. nostro de Sagis videre erit. Quamobrem etiam justissimo Dei altissimi judicio morti addictæ, à pio Magistratu meritò de vita tolluntur. Et nemo ferè sanæ mentis est, qui non puniẽdas eas esse existimet. At verò, cũ quot capita, tot quoq; sententię sint hominum: tum de signis Sagarum, quibus explorentur, variæ & discrepantes sunt variorum judicum opiniones. Si enim judicandum est, quomodo cognoscendæ comprehendendæq; sint Sagæ, diversimodè aliis aliter statuentibus, de hoc controvertitur. Inter alia autem signa, tum alibi, tum in hisce nostris regionibus, præsertim verò in Westphalia, adhibetur potissimùm & usurpatur purgatio, quæ dicitur, per aquam frigidam, quando in aquas injiciun-

ciuntur, ut videantur utrum ſubmerſuræ ſint, nec ne. Iſtæ enim, quæ aquis innatantes non ſubmergũtur, criminum quorum arguuntur, reæ: quæ verò ſubſidunt, inſontes judicari pronunciariq; ſolent: quemadmodum & vos, viri nobiliſſimi prudentiſſimique, nõ ſine gravibus de cauſis hanc inquiſitionis rationem in veſtra Republica uſurpaſtis. De hac igitur cũ data mihi legitima occaſione ante annos fermè quatuor Lemgoviæ aliquid ſcripſiſſem, de cauſis videlicet ejus Philoſophico more inquiſiturus: reperti deinceps fuerunt, qui ſcriptis iſtis meis ſeſe opponere auderent. Anno enim pòſt ſcilicet quàm Epiſtola mea edita eſſet, à Typographo Lemgovienſi, Chunrado Grothenio, viro optimo, mihi mittitur Doctoris Joannis Evvichii, Medici in Republica Bremenſi, & Profeſſoris ordinarii Tractatus de Sagis, in tres partes diviſus. Et longo poſtea temporis intervallo adfertur mihi quoq; Hermanni Neuvvaldi Helmſtatienſis Profeſſoris libellus, hoc

titulo: Exegesis examinis Sagarum, ubi Guilielmi Scribonij opiniones refutãtur. Evvichius autem de Sagis earumq; effectis & pœna generaliter disseruit: contra me verò de forma illarũ adeoq; de purgatione, cujus mentionem feci, disputans nihil nisi meras calumnias, ut in libris hisce meis apertissimè demonstrabitur, protulit. Neuvvaldus specialiter de earundem in aquas injectione tractaturus, de variis simul aliis aliarum rerum inquirendarum signis atque indiciis scripsit. Uterq; in suo scripto vos viri nobilissimi ac prudentissimi, & juxtà, Senatum Lemgoviensem laudatissimum iniquitatis ac injustitiæ, haud veritus fuit arguere: clamitans vos omnes contra conscientiam, & leges tùm divinas, tùm humanas, Sagarum caussas egisse: præsertim verò quantum ad antedictam purgationem attinet, iniquissimè judicasse. Ego itaque hanc injuriam ægrè ferens, libellos ipsorum diligentius perlustrando & evolvendo tãdem cognovi, quàm imperitè, ne di-

eam iniquè & depravatè, ſententiam Epiſtolæ meæ minimè intellectam interpretati fuiſſent. Omnibus enim probè conſideratis deprehendi, ea quæ ab iis tractarentur, ut ingenuè quod ſentio dicam, ἀλόγως & contra veram rationem dicta ſcriptaq; eſſe. Leviora igitur, adeoque indigna judicabam, quibus prolixè refutandis me opponendo fatigarem: neque ullam ulterius contra eos, quantumvis à plurimis hoc nomine ſolicitatus diſputationem, & quidem pacis ac tranquillitatis colendæ gratia, movere cogitabam. Sunt enim, & verè ſunt illa publicis Academiarum Doctoribus indigniſſima. Atqui cum elapſo proximè biennio, etiam apud nos in comitatu Waldeccenſi Sagæ aliquot accuſarentur, & juſto judicio, univerſis mediis rectè adhibitis, ad mortem condemnarentur: multi ſanè à me hucuſque petierunt, ut meam de Sagarum actionibus ſententiam, & præcipuè de examine earum in aqua frigida contra Evvichium & Neuvvaldum copioſius aliquantò & expli-

explicatius ſibi proponere, non gravari vellem. Ignoravi igitur, qua ratione diutius illos detinere, aut petitioni ipſorum in hoc quidquam denegare commodè poſſem. Dum enim recordabar, quàm variæ ac diſcrepãtes eſſent hodie, tùm aliorum, tùm judicum, quorum hæc res maximè intereſt, de inquirendis & puniendis Sagis ſententiæ: neſcio qua etiam animi affectione commoverer erga eos potiſſimùm, qui abſque omni exceptione Sagas defendendas, & à peccatis ſuis abſolvendas eſſe contendunt, inter quos princeps eſſe voluit Wierus Medicus, neſcio quo zelo, quáve ratione Sagarum plurimùm miſertus. Quamobrem reb. univerſis exquiſitè probeq; conſideratis, & maturo adhibito conſilio hoſce libros denuò abſolvere cogitavi, in quibus tum de natura, poteſtate, effectisq; Sagarum, tum de variis in eas inquirendi & animadvertendi ſignis atq; indiciis: tum denique de pœna earundem, in communem Reipublicæ, & ad hujus gubernacula ſedentium, ju-

dicum præfectorumq; aliorum commoditatem, quantum fieri potuit explicatissimè disserui. Et præcipuè inter hæc de inquisitione illarum, quæ fit injectione in aquas frigidas, satis, opinor, copiosè quid statuendum sit, aperui ac declaravi. Huncporrò qualemcunque meū laborem, quibus aliis potius quàm vobis, Patres Osnaburgensis Reipublicæ, & proceres nobilissimi ac prudentissimi cognoscendum, & à morsu malevolorum sciolorum defendendum offerre debuissem? Quos alios, quæso, horum librorum meorum, & in iis comprehensarum disputationum præsides, præter vos ipsos quæsivissem? Vos siquidem viri omnibus laudum nominibus dignissimi, harum rerū cunctarum præsides, arbitri & judices esse potestis optimi atq; æquissimi. Cum enim omnibus ubiq; gētium in propatulo sit, rempublicam vestram si quam aliam benè constitutam administrari à vobis undequaq; prudentissimis sapientissimisq;, & nullo non doctrinarum virtutumq;

tumq; genere excellentissimis viris: nemo etiam opinor mirabitur, si & ego V. Nob. Pr. & Hum. suffragia quærere, judicia subire, iisq; me totum subjicere non fuerim veritus. Vos namq; longa inprimis & diuturna experientia è multis Sagarum causis atq; judicijs edocti ante cunctos alios de negotiis ac causis illarum, de quibus in hisce meis libris controvertitur, pro vestra singuli prudentia, erroneas multorum illis ipsis patrocinantium opiniones intelligere, & cõtroversias inde exortas tollere potestis. Huc accedit, quod omnis causa hæc mea vos quoq; attingat, vestraque adeoque totius Osnaburgensis Reipublicæ negotium hîc simul tractetur: utpote quos contra conscientiam, & contra omnem justitiã Sagas plurimas per aquã frigidam probasse, Joannes Evvichius Bremensis, & Hermannus Neuvvaldus Helmstatiensis Medici Doctores, falsissimè in suis libellis clamitarũt, & nescio quibus aliis convitiis proscindere haud veriti fuerũt. Quamvis enim ipsimet

ipſimet vos cauſas veſtras prudentiſſimè agere & ſine omni controverſia defendere valentes, neq; mei neq; ullius alterius patrocinio, alijsve patronis aut defenſoribus opus habere videamini: ego tamen hac data mihi occaſione tũ Lemgovienſis reipublicæ Gubernatores & conſules & conſulares inclytos, Henricum præcipuè Floriken, & Theodorum Cothmannum viros vita longa digniſſimos, tum V. præſertim N. P. & Hum. neſcio qua ratione nõ potui non à Doctorum illorum & juxtà aliorum quorũlibet calumnijs atq; injurijs pro mea virili vindicare. Sunt & aliæ cauſæ plures: quas tamen nunc reticeo. Quocirca Nob. Prud. & Hum. veſtras obnixè etiam atq; etiam rogatas cupio, ut cum ingenuarum literarum ſint amantiſſimæ, hoc literarium meũ munuſculum, æqui boniq; conſulere, benevolo animo ſuſcipere, tueri, & ab oſorum morſibus defendere non velint dedignari. Quod ſi futurum intellexero, haud ſanè exiguam mihi occaſionem præbebunt,

bunt, alia etiam sublimiora melioraq; in communem hominum commoditatem exarandi & divulgandi. Benè & diutissimè reipublicæ vestræ vivite. Datæ Corbachij Waldeccensium, è Musæo nostro, 22. Novemb. Anno 1557.

N. P. & H. V.
addictiss.
Guilhelmus Adolphus
Scribonius Marp.

DE SAGIS,
Et de his rectè cognoscendis & puniendis tractatus breuis
GVILIELMI ADOLPHI SCRIbonij Marpurgensis.

ECquis igitur iste Bremēsium Archigrammateus Evvichius, qui tam grandi scilicet suo volumine de Sagarum defensione, Epistolographon quē vocat, ad certamen nescio quod inane & tædiosum provocat, eiq́; denuò negotium facessit? Cur enim non inane dicerem, quod à plurimis antè doctissimisq́; viris pertractatum esse videmus? Quænam ejus mens est? quis animus? quæ cogitatio? quæ molitio? Si Sagis eum, quæ tamen verisimilis suspicio

est, patrocinari velle dixero: Si laudem & memoriam nominis sempiternam eū quærere? Si contradicendi eum ipsum studio suam de Sagis censuram conscripsisse objecero: Nihil, opinor, horum omnium concedet. Quamvis postremum istud, contradictio scilicet rectè intellecta, seu potius de rebus omnibus in utramq; partem disserendi consuetudo, indagandæ veritatis gratia sit licita & utilis: si firmis modo & non inutilibus seu planè frivolis argumentis contradictio talis nitatur. Quid igitur? Anné philosophiam suam & eloquentiam ostentare voluit? Utriusq; certé scientia qualis quantáve in ipso sit, in cōsequentibus deinceps manifestè patebit. Quid verò tandem, si nulla enumeratarum causarum subsit, eum ad scribendum impulit? Actúmne omninò & inutiliter egit? Id quidem de viro sene haud facilè dixerim. Voluit enim fortaßis integram doctrinam nobis cōmunicare de natura, de proprietate, & cæteris affectionibus Sagarum, ut omnis illarum scientia, fucusq; inde exortus, & dolus populo innotesceret. Idem verò cùm ante Evvichium Wierus,

rus, Thomas Erastus, & in primis Bodinus alijq́; complures copiosissimè præstiterint, adeò ut illorũ placitis vix ac ne vix quidem uberius quidquam addendum esse videatur: Cur suis ipsum laboribus supersedere potuisse haud necessarijs vererer dicere? Sed esto: quicquid sit quod eum moverit, & quidcunq; scripserit: quia tamen mihi præcipuè bellum indictum & paratum video: rectissimè facturum me arbitror, si stationem meam atq; partes quoquo modo defendero. Et hoc quidem omniũ maximè, quod quæ ex alijs collegit, absq; ullo adhibito judicio repetens pleraq; descripserit. Nihil quidem dicitur, quin prius quoq; sit dictum. Attamen nihil dicendum, nisi cum summo judicio, ut quod alij minus rectè fortasse dixerint, nos examinare, melius judicare corrigereq́; studeamus. Ipsum itaq; qui antagonistam se nobis unà cum Neuvvaldo quodam Helmstatiensi professore opponit, aperto Marte deinceps, annuente divino fauore, adoriemur: non tonante tantum taratantaræ sono, aut solis virulentis linguæ telis: (intellige calumnias atque convitia,

garrulitatemq; inanem, quibus in certamine pro veritate alicujus rei gerendo, nihil rectè utiliterq; efficere possumus:) sed telis illum petemus mediâ purioris philosophiæ medullâ oblitis & delibutis, quæ durissimã validissimamq; ejus quamlibet loricam celeriter penetrare & disrumpere possint. Agedum igitur Evvichi ubinam es? heus adsis, & acumina ingenij tui telorum demonstres. Nos forti imperterritoq; animo aciem tuam, quantũ vires nostræ patientur, diligentissimè perlustrabimus: fiducia tamen potissimum freti τῆς ἱστορίας καὶ ἐμπειρίας, *sive si malis* τοῦ λόγου καὶ πείρας *vexillorũ militiæ philosophicæ (philosophiæ nomine intelligo semper omnes artes & facultates, quarum omnium videlicet illa scientia est.) certissimorum splendidissimorumq;, & nunquam cõtemnendorum. Ratio inquam & experientia hujus militiæ nostræ arma & instrumẽta erunt, quæ nos & partes nostras ubiq; & optimè defendent & tuebuntur. Partium verò tuarum classes tres ordinatas esse deprehendimus. Prima, si rectè animadverti, decertat de natura & proprietate, de effe-*

ctus

ctis atq; potentia eorum cōtra quos contendimus. Secunda certat de inquirendis & rectè examinandis illis. Tertia deniq; dimicat de pœna, qua afficiendi ſint. Has igitur eodem ordine, quo tu eas propoſuiſti, aggredimur. Prioris porrò claſsis primam diſceptationem in initio eſſe video, de varietate & multitudine eorum autorum, qui de Sagis ante te monumenta quædam ſua poſteritati reliquiſſent: & de varijs Sagarum appellationibus. Ubi ad nominum pleniorem intelligentiam conſulendum eſſe mones Thomæ Eraſti de Lamijs diſputationē, veteris quem nominas veræq; Medicinæ vindicem acerrimum. Quod dum minus intelligo: miror quam veterem hic Medicinam nomines: cum omnibus exploratum atq; perſpectum ſit manifeſtiſsimè, ipſum Hippocraticam Medicinam, quam omnes antiquiſsimam eſſe jure fatemur, multis impugnaſſe modis in ſcriptis ſuis contra Paracelſum & ejus aſſeclas, qui feliciſsimè omnium dexterrimeq; Hippocraticæ Medicinæ principia interpretari ſtuduerunt. Verū iſtis inquam, quæ poſuiſti de autoribus, &

de nominibus Sagarum, utpote quæ lippis & tonsoribus, ut ajunt, notiora sunt, quàm ut explicari ea eruditioribus intelligentibusq́ oporteat, relictis atq́ posthabitis: rem ipsam auspicabimur. Primum itaq́ ad Sagarum, de quibus omnis nostra disceptatio est, naturã, proprietatem, virtutes, effecta, ad pœnam deniq́ rectè declarando defendendum: tres earum definitiones adferuntur. Prima ex Ulrico Molitore Jurisconsulto: altera ex Thoma Erasto: tertia quæ tua sit, Evvichi, & abs te primùm descripta. Placet rem, de qua agendum sit, prius definiri. At quam ob causam, quæro, non una tantùm catholica & sufficiens, sed plures unius rei definitiones accumulantur? Tres puto tibi placuerunt: ut si prima à lectoribus improbari aut refelli poßit, secundam tamen tibi ipse retineres: aut si ne hæc quidem sufficere alijs videretur, tertia deniq́ quod velles, definiendo perficeret. Quid quod primam nudè repetens, secundam scilicet Erasti luculentißimam esse innuis, eamq́ tantoperè commendas, ut subjicere non verearis, si prius eam animadvertisses,

tisses, sequentem tertiam videlicet tuam te non additurum fuisse: attamen, quia forsan suum cuiq; pulchrum, aliud loquens, aliud faciens, eam nihilominus addis? Quid sibi vocabulum istud, Prius? Certè antequā posteriorem poneres aut adscribers: animadvertere te antecedentem rectius examinareq; oportuisset. Aut si hoc fecisti: quis te coëgit cum mediam quam ipse censuisti meliorem, posuisses, tertiam denique subjicere? Quis unquam, quæso, Logicorum: si ab ultimis inde temporibus revocati, unum in locum vel universi congregentur: plures unius ejusdemq; rei definitiones præter unicam, eodem præsertim in loco aliquo esse cōficiendas proponendasq; rectè docuit? quomodocunq; demum aut quibuscunq; verborū circumscriptionibus res ipsa definiatur. Una eademq; ratio, unus modus est cōflandæ perfectioris cujuslibet definitionis, ut classicos nostros discipulos docemus. Pone materiam tantummodo & formam, tui definiti propriam: & posueris definitionem perfectè satisq; Logicè formatam. Sin minus: hoc est, si causas illas essentiales perspi-

cere non poſsis, ad deſcriptionem progredi licebit: ubi ex reliquis etiam cauſis vel aliјs argumentis rem definias, iјs tamen principalioribus, utpote ſubjecto vel adjūcto quātumq; fieri poteſt propriјſsimo: quæ omnia in unica etiam deſcriptione recenſeri & declarari poſſunt. Quod ſi deinde talis aliqua vel definitio, vel deſcriptio ſufficiens habeatur, aut ſaltem putetur, quid opus erit pluribus? Cùm præſertim in aliјs quoq; rerum explicationibus præter definitionem, quod fieri poteſt per pauciora, temerè & abſq; omni neceſsitate inchoëtur per plura. Error hic eſt minus cognitæ artis logicæ, ad cujus normam & præſcriptum, omnia, vel ipſo Deo docente cunctorū ſapientium philoſophorum ſapientiſsimo, dicenda ſcribenda, facienda ſunt: Error eſt inquam Logicæ & quidem aliorum omnium graviſsimus, eò quod argumentum hoc definitionis in artium & aliarum rerum omnium tractādarum uſu ſit primum ſimul & firmiſsimum. Quid igitur te celarem ſi tertiæ in ſchola noſtra Corbachiana claſsis logicæ nimirum auditores tale quidpiam inſcriben-

Exod. 28. & alibi.

do committerent, in eos ſi non virgis cæderentur, alio tamen modo graviſſimè animadverti? idq́; fieri ſecundum ordinationes noſtræ ſcholæ jure atq; merito. Sed tale quid de publico alicujus Academiæ profeſſore ſtatuere aut effari velle, odioſum tibi & piaculum videri poſſit. Mirum tamen qua ratione, qua induſtria, quóve cum fructu quiſpiam alios inſtituere aut erudire in ulla arte facultateq́;, aut in cæteris rebus prudenter ſapienterq́; tractandis, itemq; alios docendis & examinandis informare velit ac poſſit, qui metipſe logicam, id eſt artem rationis & ſapientæ, ejuſdemq́; fundamenta ignorat, aut ſi norit, obſervare tamen ipſe in ſuis rebus non ſtudet. Atqui putaveris hunc errorem tanta reprehenſione haud eſſe dignum ab homine præſertim ſeniore cõmiſſum, qui artem hãc rationis in ſua juventute minus rectè cognoverit, ſed res potius traditas in definitionibus Sagarum introſpiciendas & perpendendas eſſe. Videamus igitur eas. De prioribus duabus nihil ſeorſim excutiendum videtur, quoniam ipſe quoq; tuam ſolummodò ſecundum or-

dinem verborum in libro primo examinas: nisi quod in prima dicitur, inter cætera Sagas effectualiter nihil posse efficere. In tertia autem, de qua deinceps agemus, asseritur eas multa nefanda & incredibilia hortatu Satanæ machinari. Qualis enim hæc est, & quàm frivola & absurda contradictio? Nihil effectualiter agere aut efficere Sagas: & multa nefanda machinari. Quis amabo non intelligit te quod prius cum Molitore generaliter negasti, deinde iterũ de multis affirmare? Modò scilicet ais, modò negas. Nisi omnem efficientiam verbo machinari adimere velis. De efficientia autem ista in progressu deinceps hujus libri primi uberius docebimus. Tertia igitur definitio, Evvichi, quam tuam esse, & quam ferè Sagarum universam naturam continere asse-
» *ris, examinanda venit. Sagæ sunt, inquis,*
» *homines plerunq; fæminini generis, quæ*
» *Deum verum abnegant, seductæ fraude,*
» *consilio & impulsu Satanæ: Cui interveni-*
» *ente quodam superstitioso contractu sese*
» *mancipant, ejusq; ope atq; hortatu multa*
» *nefanda & incredibilia machinantur, ple-*

*runq; in aliorũ perniciẽ, observatis quibus- "
dam præstigiosis ceremonijs, uel diris saltem "
conceptis votis & imprecationibus. Prolixa "
sanè hæc definitio est: ubi nullum quidem acumen, nullum Logices artificium, quæ tamen in omnibus hominum præcipuè literatorum verbis & enunciatis strictè servanda est, vel minimùm apparet. Sed tamen quia prolixa serie in toto prioris partis, quã proposuisti contextu, tanquam in omnibus constans atque Catholica sit, explicatur: nobis quoq; diligenter revidendã, & ad rerum veritatem inquirẽdam retexenda est. In explicatione porrò eius ante omnia Sagas homines esse asseris & copiosè demonstras: quia tales, inquiens, non tantum externa hominis effigie, sed etiam interna forma eiusq; facultatibũs appareant. & alia nescio quæ plura addis. Quid verò opus est istis demonstrationibus? Ecquis hoc ipsum negare ausus est? Nec ego, si me forsan notes, vel unico verbo artem Sagarũ, quicquid quicquid de ijs locutus fuerim in mea Epistola, animantibus brutis sive bestijs adscripsi: nec alios etiam tam insulsos & ineptos*

eptos

eptos esse disputatores puto, qui cũ de Sagis controvertitur, eas esse bestias arbitrentur, & nõ homines. De forma enim substantiali hic res agitur. Si verò animæ affectiones respicias, plus quàm bestiæ immanes sunt. Verum igitur hoc definitionis tuæ genus est: quod tu præter necesitatẽ prolixè & multis verborum ambagibus demonstrare & concludere pergis: quasi non unico hominis vocabulo simpliciter posito declarare potuisses. At forte Rhetorem agere voluisti, ut Eloquentiæ tuæ splendor eluceret. Nullum verò neq; troporum neq; figurarum Rhetoricæ artis lumen apparet. Et Logicam insulsè te exercuisse ex ante dictis videre est. Sub finem illorum addis: intereunte forma atq; adeo ipsa anima καὶ ἐντελεχεία (malo enim per τ scribere hanc dictionem quàm tecum per δ) prorsus ablata, rem totam interiisse. De forma verum te hoc dicere fateor. Ad pleniorem verò de animæ Entelechia disputationem si descendamus: haud ignorans Aristotelis de ista doctrinam, quam tu defendis, lubens ex te, præsertim Medicinæ & Philosophiæ Doctore cognoscere cuperẽ:

quid

quid de plãtis è terra radicitus evulsis atq; repositis sit sentiendum, qualis videlicet ipsarum forma sit? unde illarum efficientia? Anima quidem quæ dicitur vegetãs, plantarum forma censetur: hæc verò forma, inquam, principium est effectivum aut causa, per quam efficiuntur omnes operationes in corporibus naturalibus, ut ab ipso etiam Aristotole nominatur, qui princeps philosophiæ ab universis alijs, & abs te quoq; ipso agnoscitur. Et rectè quidem forma sic dicitur, eò quod universæ operationes, vires, facultates, qualitates ab hac procedant, & exerantur in materia animati corporis, ceu in subiecto domicilio conveniente: quæ eam ob causam dicitur principium paßivum. Idcirco inquam merito quæritur: unde tot tantæq; potẽtiæ & virtutes in plantis oriantur, quas indies experimur, & á quo principio dependeant? Materia enim illarum causa dici nõ potest: quippe cujus nulla prorsus est efficientia: & quæ receptaculum solummodo est formæ ejusq; operationum: licet à Fernelio materiæ quoq; nonnullæ secũdariæ, ut vocãtur, qualitates adscribantur. De abd. rerum causis.

Nec etiam primæ qualitates iſtarum virtutum cauſæ efficientes ſimpliciter appellari poſſunt. Inſtrumenta ſiquidem hæ ſunt tantummodò effectorum formæ abſq; efficientis illius motu inutilia: vel potius effecta quoq; & ipſæ ſunt cauſæ formalis. Si igitur formæ tandem tribuere velis, anima vegetans certè, ut tamen ab univerſis hucuſq; philoſophis definita fuit, plantarum forma haud erit. Anima ſiquidem iſta eo ipſo momento quo è terris plantæ evelluntur, cum omnibus ſuis facultatibus ſecedit aut perit, ut non amplius nutriantur, creſcant &c. & tamen evulſa iſta & repoſita materia, eſt & dicitur planta. Sed perſpicuè magis ut omnia dicantur, ſyllogiſticè repeto. Si anima plantarum vegetans non ſit amplius in ijs quæ extra terras evulſæ per partes reponuntur: ſequitur illarum quoque ſubſtantiam periÿſſe, & eas deinceps nullam habere amplius efficaciam aut operationes ſuæ formæ. Conſequentia patet ex eo quod ais: anima ipſa & Entelechia ablata rem quoq; interÿſſe. Atqui plantæ extra terras nihilominus ſunt & dicuntur plantæ, & plures

de se exerunt, & ostendunt nobis potestates. Ergo illarum substantia ejusq́ virtutes non erunt ab anima vegetante. Aut igitur te firmis argumentis demonstrare oportet animam vegetantem esse formam veram plãtarum, aut aliam dare causam qualitatum aliarumq́ virtutum omnium in ijs, quod tamen minimè poteris. Sed hæc nihil ad Sagas. Quid autẽ porrò Evvichius? Ad rem ipsam denuò mihi progredienti graviorem subnectit præcedentis suæ demonstrationis causam, ut amplius mihi in arenam cum eo descendendum sit. Nempe recentis cujusdam Epistolographi judicium Archigrammateus admiratur, quod dixerit iste in Epistola sua de Sagis, eas insitæ formæ statum ab eo tempore, quo cum Satana necessitudinem ineant, protinus amittere, aut veterem earum formæ statum immutari, nec esse eas amplius tales homines, quantum ad formam interiorem spectat, quales antè fuerunt. Lis igitur hæc inter Evvichium & me (quem ob literarũ, in quibus istam sententiam meam descripsi brevitatem Epistolographon vocat) ut rectè

compo-

componatur: fateor equidem illa me dixisse, & nunquam inficias ibo. Et Neuwaldus quidam alius Helmstatiensis Professor eadem verba mea malè interpretatus, indemonstrabilem in se sententiam continere putat. Ewichio autem non tantum admirabilis, sed etiam gravissima adeoq; absurdissima thesis hæc videtur: unde Epistolographum quoque me calumnijs perstringēs nominat τερατόλογον, indoctum philosophum & ματαιόλογον. Atqui judicium hoc ejus quàm frivolum sit & minus candidum, ex sequentibus cognoscetur. Judicat nimirum de rebus nondum intellectis: secus quàm vulgata illa gnome monet, Lege: intellige: judica: & me indicta causa cōdemnat. Rhetorum præcepta, quæ tamen Logicorum potius propria esse debebāt, volunt: ut firmissima quæq; rei cujuslibet demonstrandæ argumenta in principio ponantur. Qualia verò Ewichij argumenta sunt? Calumniæ scilicet & criminationes ab eo pro veris ac firmis demonstrationibus effutiuntur, ut fieri solet non à prudentibus, sed à stolidis & garrulis hominibus: & ea quæ dicta fue-

runt

runt non rectè æstimantur aut perpenduntur. Et paucis interjectis thesin eandem appellat paradoxon, commentum, & hoc ipso me in philosophiã pariter & Theologiam impingere & multipliciter peccare asserit. Paradoxon certè si tradidissem, non idcircò protinus culpandus essem. Paradoxa enim optima utilissimaq́; à multis sæpè proposita fuerunt. Annè tu sententias omnes à Cicerone in paradoxis traditas respues, & commenta esse dices, quòd ante ipsum à nemine alio disputatæ fuissent? Temerarium sanè hoc dictum foret. Quomodo autem in philosophiam & Theologiam me impingere, ostendes? Calumniari forsan & criminari, scriptoribus laudi honoriq́; esse putas. O insipidum igitur & inertem me philosophiæ studiosum, qui tam temerè fidem habui Ciceroni verè alioquin Academico philosopho: maledicta inquienti, contumeliæ, tum iracundiæ, contentiones, concertationesq́; in disputando pertinaces, indigna mihi philosophia videri solent. O inutilia mea philosophiæ studia: si veritatem rerũ inquirere, cognoscere, alios docere velle, περιττολογία *est.*

Lib. 1. de finibus.

est. An hæ, Evvichi, sunt indicti tui belli phalanges? An hæc pharetrarum tuarum tela sunt? Videamus igitur quám sint acuta, quám fortia. In bellis autem non verba, sed verbera multũ juvant: ubi non rixandum solummodo, sed armis validis reipsa pugnandum est. Sic in philosophica Musarum militia calumniæ nihil prosunt, rationes autẽ veræ quæ arma hujus propria sunt, facilimé vincunt. Et hoc sensu Cicero inquit: Acuté disputantis, non quid quisq; dicat, sed quid cuiq; dicendum, videre est. 5. Tusc. quæst. *Quamobrem & nobis considerandum, ut duces á partibus nostris adhibeamus constituamusq; fortißimos, qui prudenter adhibita ratione res nostras defendant & tueantur. Rectæ rationis dictamen nos omnes in itinere deducat, ejusq; fines nobis demonstret. Galenus ait: Ridiculus est qui quidpiã affirmat, quod demonstrare non poßit. Ita igitur agendũ nobis, ne si te Evvichi ridere forsan videamur, nos ipsi ludibrio exponamur. Unde veró & quomodo disceptationẽ vel potius disputationem meam exordiar? Quid ad tam acerrimam, scilicet, contentionem*

tionem primò dicam? quid reſpõdebo? quid agam? propugnacula certè mihi extruenda erunt muris omnib. aheneis ſolidiora robuſtioraq́ʒ: quibus munitus omnia adventantium pugnantiumq́ʒ contra partes meas, & Bremenſium & Helmſtatienſiũ aliorumq́ʒ quorũlibet tela repercutere, & me viciſſim contra illos tueri queam. Quid autem primò dicam aliud, quàm quod res eſt? Argumentum formæ ſeu cauſæ formalis, quam naturã, rationem, virtutem, poteſtatémve arguendi in arte benè diſſerẽdi obtineat, in crebris & pluribus meis prælectionibus Logicæ Rameæ ante biennium quoqʒ publicé editis, aliquot annis hucusqʒ ſatis copiosè aperui ac demonſtravi. Hæc nimirum ſemper tot annos, quot Logicam artem diſcendo docendoq́ʒ cognoſcere ſtudui, mea de argumento non tantùm formæ, ſed quovis etiam aliquo ſententia, hæc mea doctrina & inſtitutio fuit: ut cõtenderim argumenta Logicæ inventionis univerſa eſſe, relata, reciproca, convertibilia, & mutuò inter ſe affecta: adeoq́ʒ eorum uniuscujusq́ʒ ſpeciem, alteram ejuſdem generis, cum quo commu-

nionem habet, ſpeciem relativè & convertibiliter, viciſſim arguere. Quomodo cauſa nimirum omnis arguit ſuum effectum: & retrorſum commeando omne effectum arguit ſuam cauſam. Subjectum arguit adjunctum: & hoc viciſſim ab illo arguitur. Idemq; de cæteris omnibus intelligendum eſſe ſæpiſſimè docui. Quid igitur cauſæ mihi daretur, quin quod in genere dixi, idem illud de ſingulis ſpeciebus cauſarum, tum aliis, tum de forma quoq; ipſa concederem? Cur, quæſo, negarem formam arguere formatum, & hoc quadam relatione iterum illam. Iterum iterumq; dico: forma arguit, declarat, oſtendit, & eſſe ponit ſuum, cujus ut effecti cauſa dicitur, formatum: & cõtra. Ut quia forma ſit, formatum quoq; neceſſariò ſtatuendum ſit: & ſi detur formatum, nos ejus formam dare ac ponere omninò requiratur. Sic anima rationalis eſt forma hominis, homo contrá formatum illius. Ergo quamcunq; ſubſtantiam hominis nomine appellaveris, eam anima rationali præditam eſſe catholicé tibi cõcludendum erit. Et cuicunque animam iſtam tribueris, eam

homi-

hominem eſſe fatearis oportet. Hinc eſt quod homo poſt obitum ſuum & animæ diſceſſum, amplius homo per ſe & abſolutè dici non poſſit. Eapropter ut ad noſtrum negotium hæc accommodentur, & Sagæ quia homines ſunt, animam ſuam rationalem, per quam ſunt & dicuntur homines, ad extremum vitæ ſuæ ſpiritum, tantiſper videlicet dum permanent homines, absq; omni controverſia retinent. Et hæc ſi illis adimatur, aut potius in ijs eſſe negetur, homines definiri aut nominari quomodo poſſunt? Hoc eſt quod de forma in Logicis meis animadverſionibus creberrimè repetij. Hoc hoc eſt quod nunquam negare, nunquam revocare, recantareq; potero. Quod ſi tu ex libello meo Logico, Evvichi, vel primis quod ajunt labris guſtaſſes, vel ab alijs audiviſſes, facilimè quoq; ſententiam meam de forma Sagarum, quam tantoperè admiraris & calumniaris, capere, & rectius quàm feciſti, interpretari potuiſſes: nec me contradictionis alicujus eorum, quæ in alijs libris antè ſcripſerim, arguere in hac Epiſtola cogitaſſes. Quippe in qua ne verbo quidem ijs

quæ antè disserui, contrarium quidquam proposuerim. Sagas homines esse definivi. Et quid ni? Sed homines eas esse addidi, quarum formæ status simulatque cum Satana confœderationem inierint, immutetur, nec tales esse, quales ante istam fuerint. Et hæc verba sunt illa, de quibus tanta lis tantaque controversia agitur. Hoc illud est quod tam absurdum commentum non intelligentibus videtur. Hoc est quod tam vehementer abs te urgetur, acriter oppugnatur, quod denique impietatem nescio quam sapere & olére audacter asseritur. Quid igitur in verbis istis absurdi? Quomodo rectè ea interpretabimur? ut subsistere possint? Tu q. dem opinaris me formam hominis interiorem seu substãtialem è Sagis excludere. Unde verò hoc colligis? Ex verbis puto minus dextrè intellectis. Non enim de lectis tantùm, sed de lectis pariter & rectè intellectis optimè judicatur. Statum ego formæ Sagarum immutari dixi. Quis autem iste status formæ? Quæ res hoc nomine accipienda est? An ipsa forma aut ejus natura substantialis: sive essentia hominis materia for-

maq́ constans? Minimè. An igitur rei formatæ potius accidens seu adjuncta conditio, in plurimis quibus ab initio exornata fuit virtutibus atq́ potentijs? Hoc ipsum est quod volui. Statum enim formæ dum nominavi, nequaquam significare volui ipsam formam aut hujus essentiam simpliciter, quam omnes uno ore nominant animam rationalem: sed potius adjunctas animæ rationalis facultates ab ijs rejectas, & reprobatas. στάσις status conditióve alicujus hominis, civitatis, Ecclesiæ, scholæ, sculptilis imaginis, formæ, aut rei cujuslibet alterius, quocunq́ illa nomine appelletur, non est res ipsa cujus status dicitur: sed rei illius ceu subjecti sui conjuncta constitutio bona vel mala. Viden' igitur Evvichi, quàm vitiosè rem τῇ στάσει statui subjectā intellexeris, ubi ipsam στάσιν statúmve videlicet adjunctum illius sumere debuisti: Viden' quàm ἀλόγως & contra manifestissimam rationem Epistolam meam interpretatus sis? Adeò temerarium, stolidum & inutile est, non consideratis Logicæ disciplinæ fundamentis atq́ præceptis de re aliqua judicium proferre

 velle.

velle. Cogita igitur dum Epistolographon reprehendere studuisti, te ipsum vel tyronũ & puerorum artis quam dixi Logicæ risui maximo expositum esse. Atqui urgere forsitan instabis, quod in sequentibus Epistolæ verbis dixi, Sagas novam planè formam assumpsisse. Certè ubi nova forma succedit, veterem prius abolitam esse oportet. Verumenimverò, inquam, ánnon poteras ex antecedentibus colligere, hæc Tropica locutione μετωνυμικῶς ad exaggerandum quoq; addita esse? An tibi tam difficilis inventio erat Metonymiæ subjecti, ubi vox alicujus subjecti ponitur ad significandum rem ejus adjunctam. Verùm propriè, inquies, omnia proferenda sunt, ut ambiguitas ubiq; evitetur. Esto. Si igitur maximè post longam disputationem demonstraveris me expressè vocabulum formæ absq; addita dictione status usurpasse: ne sic tamen horum verborum inconcinna interpretatio meæ antecedentium expositioni ullo modo refragabitur, neq; adhuc dum tuum contra me argumentum, solidè id quod voluisti, confirmabit. Quî sic ergo quæres? Additum scilicet

verbum

verbum immutationis rectè explicetur, & res tota absq; omni controversia facilimè intelligetur. Statum dixi formæ, vel etiam si omnino velis, μετωνυμικῶς ipsam formam immutari? Quid autē, quis qualisq; motus est rei alicujus immutatio? An omnimoda ejus destructio? an totalis corruptio, aut in nihilum redactio? Minimè quidem gentium omnium. Quis enim unquam in scholis præsertim Aristoteleorum, in quorum te quoq; numero haberi cupis, vocabulum illud sensu ejusmodi accepit? Distinguitur enim plurimum inter corruptionem, quæ etiam destructio & interitus dicitur, & inter immutationē, quæ aliâs Alteratio quoq; vocatur. Corruptio cujuslibet formæ corruptibilis, est talis interitus, ut non sit illa, nec maneat amplius in suo formato. Immutatio sive alteratio est motus rei mobilis aut mutabilis, quo mutatur ipsa non in essētia, verùm in essentiæ qualitatibus, ut tales non sint deinceps aut maneant, quales antè fuerunt observatæ. Vel ut brevius dicatur: Corruptio sive totalis destructio, vel abolitio est substantiæ: alteratio autem seu im-

mutatio est qualitatū illius qualiumcunq;. Quod si igitur adhuc repeterem, formam Sagarum immutari: quomodo hæc verba rectè interpretari velles? putabisné sensum horum verborum esse, formam earum planè aboleri, omnibus partibus destrui atque corrumpi? Imperitus quidem & insulsus, omniq; ratione plumbeus Physicus hoc facturus sit: sequeretur enim præter ea quæ diximus, Sagas in ista destructione quamprimùm mori, & hanc vitam relinquere: sed qui tantam, ut tu, ætatem in Physicorum Medicorumq; scholis & lectionibus contriverit, eum quam proposuimus veram & cognitu satis facilem specierū motionis differentiam aut ignorare, aut non admittere velle, prorsus ridiculum est. Hæc enim si non ex Physicorum libris, ex prædicamentis tamen tuis Aristotelicis cognosci poterat. Sciendum igitur, aliud esse substantiam sive formam corrumpi: aliud, eam in qualitatibus adjunctis immutari. Sed quid opus est pluribus? Finem horum facio. Ex antecedentibus proinde facilimè videre est, quo sensu in consequētibus deinceps dictum sit,

Sagas non amplius esse tales homines, quales fuerint ante initum cum Satana fœdus. Omnis homo, quatenus est homo, conditus est rationalis ad imaginẽ æterni sui creatoris. Ista autẽ Dei Jehovæ in homine imago, quis est qui ignoret, in quibus cõsistat? Non certè in principatu, ut imperium tantummodò (liceat verbis uti Poëtæ) haberet in beluas, aut prædominaretur cæteris, sicuti Augustinus interpretatus est, sed in omni genere virtutum, quibus semper deberet elucere, divo Apostolo Paulo demonstrante, in veritate, sapientia & alijs ejusmodi consistit. Conditus est homo, ut Deo Opt. Max. in omnibus esset similis. Quemadmodum & Plato eruditè pieq́ DEO nos similes esse jubet. Quamvis enim similitudo ista & imago multis, proh dolor, modis per lapsum primorum parentum obfuscata & conspurcata sit: attamen Christus salvator humani generis misertus fecit, ut Deus nos, qui per Adamum omnes lapsi, sub peccato conclusi essemus, iterum erigeret, in gratiam reciperet, & per Filium pro nobis deprecantem, si saltem fidem ipsi haberemus, salvos & bea-

tos esse vellet. Quocirca qui hæc nôrunt (de Christianis loquor per Baptismum regeneratis, & in verbo sacrosancto institutis) & agnitam veritatem nihilominus à Deo trino deficientes, denuò abnegant: cur non diceremus eos tales amplius non esse, quales antè fuerunt, & quales universi esse omninò debent: eos, inquam, qui partem maximam luminis, splẽdoris, dignitatis, & virtutum, quibus anima, aut si velis, forma ipsorum collustrabatur, ex pacto, & certo deliberatoq; consilio lubentes volentes liberrimè amiserunt? qui in profundissimum abyssi aut inferorum lacum se ipsos sponte præcipitârunt, ut cum maxima difficultate superas iterum auras possint contingere. An verò putas eandem quoq; rationem esse aliorum peccatorum, quos & ipsos multiplici delictorum genere coinquinatos esse novimus? Sed, inquam, haud rectè putas. Ineffabile propemodum discrimen est Sagarum & aliorum peccatorum. Et si forsan defensionis meæ testibus alijs, eorúmve testimonijs vix fidem sufficientem habiturus sis: ad summũ sacrosanctæ Trinitatis tribunal, ad ipsum justis-

justissimum judicem appello Christum Dei filium, qui peccata quæ in Spiritum sanctũ committuntur, non posse remitti asserit. Qualia igitur, dixeris, Sagarum peccata sunt? in quãtum Sagæ ab alijs peccatoribus differunt? Certè si universas Decalogi leges nullis omissis examinaveris, omnes peccatores cum Sagis non sunt conferendi. Quis enim non omnibus modis deteriorem judicabit eum, qui lubens ac sponte sua à Deo deficit, & multoties peccat, quàm aliũ quemvis delinquentem hominem. Alij enim ex stupiditate cordis se Deũm minus offendere putant. Sagæ autem Deum aspernantur, cõtemnunt, abjurant, &c. De quo tamen suo loco plenius. De tot igitur adjunctis formæ virtutibus & ornamentis ceu clarissimis septentrionibus obfuscatis, ne quo alio nunc verbo utar: non de essentia dixeram. Tales non amplius esse eas asserui, quales antè fuissent: non intelligens earum substantiam animo & corpore constantem, vel etiam exteriorem constitutionem & faciem. Tale vel non tale esse quidpiã, arguitur & ostenditur argumento comparationis in quali-

tate. Hoc autem vel illud esse, argumento materiæ, & potissimùm formæ declaratur. Vel quid sit res arguit definitio, quæ ex prædictis causis materia & forma sumitur. Qualis sit res vel non sit, similitudo aut dissimilitudo arguit. Hæc saltem logica fundamenta si Dominus Doctor Evvichius novisset, haud dubiè quoq; potuisset intelligere quo sensu dixissem: Sagas ob tot animæ suæ dotes amissas non amplius esse tales homines quales antè fuerint. At quid in re tam facili opus est pluribus? satis enim abundè intelligitur particulas illas tales, quales *nō ad amissam substantiam, sed ut notas comparationis ad immutatas ejus virtutes in Epistola mea referendas fuisse. Sed tædet profectò in hisce minutis, quæ mihi propemodum puerilia videntur, diutius immorari. Aliâs certè si fusius tecum, præsertim verò ex Aristotele philosophari vellem: quærerem ex te equidem quid de hac sententia ejus statuendum opineris, ubi docet: detractis accidentibus nihil neq; primis neque secundis substantijs esse reliquum. Quod si credis, nescio quam formam hominis repe-*

rire,

rire, aut seorsim demonstrare poßis, remotis scilicet universis ab ea accidentibus. Attamen rationem seu animam rationalem omnes pro forma hominis ponunt. Dictis porrò istis sequitur in contextu meæ Epistolæ: Sagas definiri posse homines essentiam diaboli participantes. Quid autem ad hæc Evvichius? Definitionem hanc recensens: se, ait, referentem eam exhorrescere. Primum scilicet argumentum refutandæ definitionis propositæ, est ab adjuncto horrore. Qualis verò hîc horror? Miror certè. Horror, puto, est stupiditatis & ignorantiæ. Oritur enim is à frigiditate: ut constat è libris Galeni, tum alijs, tum de differentijs febrium: quæ qualitas etiam producit stupiditatem seu stoliditatem. Atqui hæc certè nihil probant. Logicâ igitur, id est, certis adductis rationibus res nostra disceptanda & demonstranda est: & videndum potius, quibus & qualibus argumentis definitionem ipse nostrã impugnet: an sint illa κατὰ παντὸς *universalia & æterna. Primùm tamen definitionis nostræ sentẽtiam copiosiùs explicabimus. Deinde ad contrariam*

Evvichÿ interpretationem progrediemur. Genus illius est quod sint homines. Et generis eiusmodi proprietatem, ut posuimus in Epistola nostra, ita adhuc libentissimè & meritò fatemur atq; retinemus. Nec enim obstant nobis, quæ ab Evvichio hucusq;, ut intellectum est, disputata fuerunt. Major contentio de forma definitionis, ob quam tantoperé inhorruit, cùm legeret eam: miror quòd non perculsus ad terram prociderit. Quid autem ait, & quomodo, quoque sensu accipiendum, quod dicitur: eas essentiam Satanæ participare? Qualis ista participatio tam maligni spiritus? Participationem esse dico, qua inito cum Satana fœdere scientes volentes ei se associant, ut ipse verissimè sit cum illis, & in illis actualiter, ut in schola Aristoteleorum loquuntur, itemq; realiter. Quid autem hoc aliud est, actu ipso & verè cuipiam inesse vel adesse pravum spiritum, quàm essentialiter. Hoc, inquam, est participare illius essentiam, habere veram cum eo cõmunionem, imò verè ipsum in se habere Satanam, finitum scilicet spiritum in finita natura: quemadmodum alios

etiam omnes homines circumire solet. Essentialiter itaq; Sagas participare suũ Spiritum asserimus, non quòd hujus essentia illarùm quoq; essentiæ in omnibus minutissimis particulis sit physico modo commixta & unita: hæc enim esset spiritualis naturæ in corporatam transmutatio: & contra: sed quia, ut dictum est, veré in illis habitat, corda & actiones illarum universas ita regit, ut sibi Satanæ soli inserviant. Et quid ni hoc affirmarem, quod firmissimis argumentis sufficientissimé demõstrare possum? Primum enim ut à firmioribus initium sumatur: Rationes ἐκ τῆς ἱστορίας sacrarum literarum, quarum testem ipsum Deum mentiri nescientem habemus, desumptæ, & quidem haud paucæ evincunt: diabolum reipsa, hoc est, secundum spiritualem suam formam in hominibus esse, eos occupare, aut obsidere posse. In historia Evangelistæ Matthæi duo dæmoniaci, λίαν χαλεποὶ valde difficiles aut sævi, Christum, qui eos expellere volebat, rogant, si sint eÿciendi, ut licitum sibi sit abire in gregem præsentem porcorũ. Christus igitur ait illis, abite. Et illi ἐξελθόντες, Matth. 8. Luc. 9.

τες, ut germana Evangelistæ phrasi utamur, egressi ex hominibus istis abierunt in gregem porcorum, & totus grex ruit è præcipitio in mare, & mortui sunt in aquis. Si-
Matth. 9. *milis est ejusdem historia, ubi Christo adfertur mutus dæmoniacus, & ἐκβληθέντος τοῦ δαιμονίου, ejecto dæmonio locutus est mutus.*
In ca. 12. *Præterea apud eundem Christus è cæco pariter & muto dæmonium ἐκβάλλει ejicit, ex-*
Ibid. 17. *pellit. Item. Attulit quidam Christo filium suum lunaticum, quem Satanas sæpè in ignem, & sæpè in aquam præcipitem dederat: & increpavit eum Jesus: & ἐξῆλθεν exiit ab eo, & sanatus est puer. Adducitur insuper*
Marc. 9.
Luc. 11. *ad Christum puer habẽs spiritum mutum, à quo lacerabatur ut spumaret, dentibus strideret, exaresceret, & alijs modis cruciabatur. Quid autem Christus? objurgans spiritum impurum: Spiritus, inquit, mute & surde impero tibi ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, exi ab eo, & non amplius εἰσέλθῃς ingreditor in eum. Ex his & alijs pluribus, quæ propter prolixitatem nunc omittuntur: evidenter comprobari potest, verissimum esse quod diximus, Satanam verè & realiter aliquando corpo-*

ra hominum inhabitare. Verùm enimverò concedens hoc forsan Evvichius cum suis, majorem controversiam esse contenderit, de eo quod quæritur: An κατ' εἶδος formaliter, substantialiter: an verò κατὰ δυνάμεις virtualiter, aut efficientia sua & operibus tantùm mali spiritus sint in Sagis alijsq; obsessis? Sed & hæc quæstio facilimè ex antecedentibus explicari potest. Sagas essentiam participare diaboli antè diximus: eo ipso significantes illum sua substantia & forma spirituali Sagarum, ut & aliorum obsessorum corpora occupare posse. Quæ enim de obsessis audita sunt, de Sagis etiam intelligi posse deinceps plenius ostendetur. Quomodo enim & quam ob causam Christus ex homine aliquo spiritum juberet exire, qui in eum non introijsset? Exi, inquit, ut græca phrasis sonat: egredere ex eo aut ex ejus corpore. Et hac una phrasi semper in omni spiritu maligno expellendo simpliciter absq; ullo Tropo Christus usus est: quæ impropria planè & aliena fuisset, si spiritus ejusmodi, operibus tantùm suis hominum corpora tenerent. Ἐλεύθω Latinis venio si-

 gnifi-

gnificat. Inde ἐξήλθω, extra venio, exeo, &c. & hinc ἔξελθε, inquit Dei filius, ἐξ αὐτοῦ, extra puerum veni, exi, egredere ex ipso: geminata particula ἐξ. Ich gebiete dir/ fahre auß/ gehe herausser auß dem Knaben du vnreyner vnd tauber Geyst. *Nomina certè sunt notæ rerum. Ista autem vocabula sive verba ingredi, introire, exire, egredi, motum substantiæ localem arguunt. Ergò spiritus quoque, quibus hic motus tribuitur, substantialiter erunt in hominbus, è quibus secedere jubentur. Sed paucis insuper videbimus quoq; testimonia quædam humana, & præcipuè ex interpretibus sacrarum literarum. Chytræus Theologus dupli-*

In Com. c.8. Matt.

ci modo docet, diabolum homines occupare: vel spiritualiter, quo omnes impios per peccatum captivos tenet, ut apud Joan. *Qui peccatum facit ex diabolo est: Vel corporaliter, quando habitat in corporibus humanis. Et hæc corporalis inhabitatio est, ut nos appellavimus, participatio, qua corpus Sagarum post confœderationem factam à spiritu isto obsidetur, ejusq; actiones etiam ab eodem reguntur. Visæ sunt Sagæ admodum*

ob

ob senectam imbecilles, quæ cum carceribus mancipari deberent, viros etiam robustissimos præcipites in terram dederunt. Visa est, quæ cùm post purgationẽ in flumine factam in carrum denuò ascendere nuda propemodũ & nulla secũ vel medicamenta, vel alia, quibus hoc perficeret, habens, solo oris sui afflatu carnificis ministrum ita inficeret, ut confestim in ipso itinere, antequam in urbem ipse veniret, maximè crassissimeq; intumesceret, & per dies aliquot continuos deinceps decumbere cogeretur. Quid hæc aliud arguunt? quàm diabolum verè etiam corpora Sagarũ inhabitare, earumq; membra regere? cùm alioquin facta ista Sagis impossibilia sint. Ipse scilicet flatum seu spiritum Sagæ virulentum fecit in ejus corpore, ut per illam deinceps famulus quoq;, de quo dixi, inficeretur. Vide insuper de hac quæstione Henr. Bullingeri commentaria in Matthæum. Item Andreæ Hyperij Methodum, in tractatu: quomodo diaboli homines vivos invadãt. Atqui objeceris forsan, Evvichi, ex argumentis diversorum: Non de Sagis, sed de alijs obsessis, quos vulgò

Bulling. cap. 8. in Matth. Hyp. lib. 2. meth.

hoc nomine appellamus, antecedentia, quæ ex ſacris literis recenſuimus teſtimonia intelligenda eſſe: maximam verò inter Sagas & obſeſſos alios eſſe differentiam. Quænam igitur iſta? Explicetur quæſo. Sumes fortaßis illam ex diverſitate effectorum. Hoc enim modo nonnulli diſtinguunt: Verè obſeßi, inquientes, miſerè affliguntur, diſcerpuntur, præcipitantur, torquentur. Sagæ verò non item. Ergo hæ quoq; non ſunt obſeſſæ. Facilè hoc crediderim, ſi axiomata illorum ſint particularia, aut particulariter enuncientur. Quòd verò generaliter inde concludi debeat, Sagas non eſſe obſeſſas, aut nunquam affligi ſeu cruciari: id nemo facilè mihi perſuadebit. Quod enim ad diverſitatem iſtam attinet, non admodum cognitu abſurda eſt. Sagæ, quæ dicuntur, certo pacto ſcientes volentes ſeſe diabolo dedunt, obſtringunt, mancipant, non ut noxam aut detrimentum aliquod ab eo capiant, ſed ut potius optimum quodq; in ſui commoditatem ſperantes aliјs nocere & incommodare poßint. Servare igitur ille aliquando ſolet ſuum pactũ adusq; deſtinatum à Deo tempus:

pus:

pus: nec tam graviter eas ut alios obsessos discrutiat. Quam verò ob causam? Non quidem quòd benè illis consultum velit, aut benè faveat: sed minus illas affligit & discruciat in præsenti vita, ut eò commodius & diutius in reti suo retinere, ac tandem post obitum, quasq; suum æternis cruciatibus afflictionibusq; subijcere queat. Alij autem obsessi, plerunq; inscij, & minus vigilantes, adeòq; nolentes, ab ipso corripiuntur aut obsidentur: & sæpè si quod damnum aliquando vicinis suis intulerint, de eo, ut creditur, iterum dolent, & pœnitentia interdum suorum scelerũ ducuntur, ac deniq; sunt quasi immorigeri Satanæ servi, qui cupiant ab eo liberari. Cùm igitur minus illos dictis suis habeat obedientes: quid mirũ, si sævius etiam cum ijs agat? si gravius quodammodò & vehementius illos torqueat, quàm Sagas? Si homo quispiam famulos sub se alit, alios obedientes, alios refractarios: cum ijs certè, qui sponte officium suum faciunt, in omnibus mitius agit, magisq; familiariter eosdem tractat. Quos verò sub servitute esse tædet, quiq; prout voluerit

 domi-

dominus, omnia non exequuntur, sed coactè faciunt, ijs severiorem se semper præbet. Sic etiam Satanas diversimodè cum Sagis alijsq; à se obsessis agit. Minimè tamen gentium ex hoc consequetur, quòd illi volunt: Sagas, quia minus quàm alij, quos sub jugũ suum Spiritus iste pertraxit, aut omnino nihil torqueantur affligantúrve, idcirco non esse obsessas. In eodem enim subjecto varia atq; diversa opera fieri possunt, ut ex eadem materia figulus pro diversa in eam actione varia vasa formare potest. Et quid multis? Experientia ipsa, & propria Sagarum confeßio testatur, multùm sæpè eas affligi. Hisce igitur probè consideratis ratum manebit quod voluimus: videlicet Sagarum etiam corpora à malo spiritu obsideri, licet minús quàm alij homines ab eo affligantur: ideoq; quod de aliorum obseßione dictum est, ad Sagas etiam rectißimè referri posse. Et hæc, Evvichi, tecum disserenda fuerunt, pro defendenda nostra quæstione de reali aut substantiali Satanæ inhabitatione in corporibus Sagarum. Videbimus deinceps sigillatim quæ in contrarium sensum

sum

sum abs te adferuntur: examinaturi, si sint ista veritati & legi καθ' ὅλου consentanea, necne. Præmissis enim calumnijs tãdem unum atq; alterum argumentum subijcis. Argumenti prioris sententia hæc est: Si Sagæ, inquis, amissa priore forma, essentiam diaboli substantialiter acquisiverunt, ut pristini homines non sint: sequetur eas non posse unquam resipiscere. Atqui possunt pœnitentiam agere, sicuti probas ex meæ ipsius epistolæ verbis. Ergo essentiam diaboli non acquisiverunt. Consequentiam propositionis ex hoc demonstras, quòd voluntas resipiscendi sit in hominibus, non in cacodæmonibus. Constans quidem & verus hic syllogismus est. Quis autem dixit? quis unquam, quæso, dixerit: Sagas omnem prorsus humanam naturam exuisse? quis dixit eas in cacodæmones essentialiter mutatas esse? eo, quo tu accipis sensu, videlicet essentiali, utriusq; & humanæ & diabolicæ naturæ cõmixtione aut transmutatione? Id equidem fateor dictu esse absurdissimum, & meram τερατολογίαν. Sequitur enim, si quid antecedentibus adjiciendum sit, Sagas planè spi-

ritualem, ideoq́; impalpabilem, & non aspectabilem naturam obtinere, id quod contra omnem oculorum experientiam proponeretur. Aliter ego, ut demonstratum est antè, Satanæ participationem definivi. Quod si intellectum fuerit, liquidò pariter patebit, syllogismum tuum nihil contra nos facere, adeoq́; temerè absq; ulla necessitate productum esse. Si enim dixeris: Malus spiritus veré & essentialiter Sagarum corpora inhabitat: ergò resipiscere nunquam possunt. Enthymematis hujus cõsequentia minimé firma est. Connexio, inquam, ejus partium haudquaquam necessaria est: ut ex propositione, si addatur, evidentius percipi potest. Etiamsi enim ille peccatrices ejusmodi, permissu Dei vinctas teneat, vinctus tamen & ipse à Deo atq; hoc modo ligatus in ijs est, ut non possit ulterius in eas agere aut sævire, quàm Deus ipse Opt. Max. permittat. Possunt, scilicet, admirando Dei auxilio, si velint, pœnitentiam iterum agere. Sicut omnis non renatus retinet aliquam libertatem voluntatis, qua regere potest actiones tum internas tum externas. Sed quot

sunt,

sunt, proh Deum immortalem, quæ ut maximé moneantur, illud tamen nō respuant? Utinam certè omnes sese ad præpotentem Dei æterni spiritum converterent. At quid multis? Satis enim ex antedictis apparet, abs te propositum syllogismum, sententiam nostram non infringere. Veruntamen ad illustrādum eum progrederis ad exemplum Nebucadnezaris regis: cujus transmutationem in feram ais non esse juxta τὸ ῥητὸν *explicandam. Quomodocunq; sanè ista intelligenda sit Nebucadnezaris transmutatio: de qua deinceps sigillatim in suo loco videbimus: Syllogismus tamen tuus nihil contra nos concludit. Quod verò subjicitur hoc modo omnes alios quoq; peccatores, si resipiscant, novos homines creari, id autem dictu esse absurdissimum. Certè si novam essentiæ creationem intelligas, quid ni absurdum & planè* ἄλογον *hoc esset? Sin verò qualitates inspiciamus, quis, quæso, inficias iverit, quin verissimum sit, omnes peccatores, si acta pœnitentia regenerentur, novos homines fieri, aut, ut Beza loquitur, creari: secundum illud, Cor novum in me crea do-*

mine. Hæc enim loquendi phrasis tum Christo ipsi, tum ministris ejus & interpretibus familiaris frequensq́; fuit. Dico vobis, nisi quis genitus fuerit de novo: So einer nicht von newwem geboren wirdt/ *non introibit in regnum cœlorum.* Ubi *Beza in commentarijs addit: initium Christianismi positum est in eo, ut sciamus nos penitùs in peccato mortuos, ut necesse sit naturam nostram, quod ad qualitates attinet, rursum & de integro creari. Et Apostolus ad Titum cap. 3. ait: Non ex operibus, sed misericordia salvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis S. spiritus. Quid igitur absurdi est, si communi Apostolorum sermone & ego dicam: resipiscentes aut regeneratos fieri novos homines? Cur impropria videretur hæc phrasis, qua divini homines illi Spiritu sancto inflati, in eadem materia & sententia usi sunt? Vides itaque Evvichi, tuam in hoc loco animadversionem iterum & quidem graviore alia animadversione fuisse dignissimam. Vides qualem Theologum te ostendas. Attamen pergis, ut ex unico errore infinitos alios oriri demonstres.*

Nul-

Nullus, inquiens, philoſophorum depravationem hominis, ablationem ſubſtantiæ, & rurſus emendationem ejus novæ ſubſtantiæ generationem appellavit. Scio, & jure equidem concedo. Temerè enim & contra omnem rationem hoc dicturi fuiſſent. Neq; ego de hoc in mea Epiſtola quidquam aſſerui. Quid porrò? Neq; ais deinceps, tam inſani ſunt Theologi, præter unum Illyricum, Manichæam ſobolem, uti peccatum ſubſtātiam eſſe contendant, aut priorem ſubſtantiam ablatam ſuccedente peccato credant, &c. Et inde in ſequentibus me Manichæum vocare non erubeſcis. Heu proh Deum immortalem! Proh omnium Theologorum fidem quid audio! Qualem Logicū, & quàm admirabilem diſſerendi rationem nunc deprehendo! An Manichæorum error, an Illyrici aliorúmve, qui eos imitantur, opinio de peccato ſubſtātiali ex meis theſibus demonſtrari poteſt? Minimè gentium, vel ſi univerſas ingenij tui dotes huc conferas, id ipſum comprobabis. Quidcunq; enim Illyrico, aut qualiſcunq; ei autoritas, utpote homini literatiſſimo, tribuenda ſit: nunquam

tamen in erroneam ejus sententiam ire potui, ut crederem peccatum in homine esse quidpiam substantiale, aut substantiam ejus cōstituere. Quid Manichæi de hac quæstione scripserint, quid Illyricus, quid Spangenbergius, quid alij, parum admodum curavi. Sententias illorum vix memini me legere. Et nihilominus jam diu, quando alij de hac erronea opinione differerent ex logicis, intelligentiam ejus solutionemq́ cognoscere potui. Qui enim vel primoribus labris gustarunt, vel extremis, ut ajunt, digitis logicam attigerunt, ijs exploratissimè cognitum & perspectum est: Quicquid ulli rei subjectæ seu substantiæ extrinsecus præter essentiales caussas accedit, illud ejus adjunctum esse. Assume igitur: peccatum homini extrinsecus adjungitur præter essentiam: conditus enim homo fuit, ut posset vel peccare, vel absq́ peccatis esse. Et necessariò cōcludendum erit: peccatum esse adjunctum potius hominis, quàm essentiam. Totus, totus quidem, quantus etiam quantus sit homo, peccator est, qui, ut Ethnicus quoque philosophatur Hippocrates in suis Epistolis,

ex

ex maternis uteri inquinamentis talis prodijt. Nec tamen hoc ipso arguitur, peccatum esse de substantia hominis. Adamus ante lapsum integer erat vitæ scelerisq; purus: conditus à DEO in omni integritate, creatura scilicet corporata rationalis. Cum verò de vetita arbore comederet, lapsus in hoc peccavit: substantiam suam pluribus modis commaculans. Lapsus igitur iste & peccatum Adami, accessorium quidpiam fuit, quod abesse & deinceps adesse potuit. Quod autem hoc modo affectum est, id inter adjuncta referri quis tam rudis est, qui non percipiat? integritas nimirum & puritas, itemq; lapsus & commaculatio substantiæ Adami adjuncta rectè nuncupantur. Demirari itaq; satis non possum tam insignem & crassum errorem de peccato substantiali mihi ab Evvichio vitiosissimè imputari. Et si non ex alijs, ex hac tamen tam futili præsertim argumentatione liquidò apparet, multa quidem ab eo dici, probari paucissima. Sententia ejus contraria hæc est. Forma Sagarum est ablata. Ergo peccatum est substātia. Quasi ego dixissem,

ſuccedente ut ipſe loquitur peccato priorem ſubſtãtiam planè auferri: atq; ita peccatum eſſentialem cauſam eſſe poſuiſſem novæ ſubſtantiæ. Sed hoc ipſiſſimum illud eſt quod nunquam mihi perſuaderi paſſus ſum, neq; ullibi in Epiſtola mea de Sagis à me concluſum fuit. Neq; etiam ſi maximè non de omnimoda ablatione, ſed de immutatione aut alteratione Sagarum formæ loquaris, conſequentia iſta de ſubſtantiali peccato rectè extruitur. Attamen error iſte Manichæus, quem ego nunquam approbavi, alio inſuper argumento abs te Evvichi deinceps refutatur. Sequeretur, inquis, nunquam verè homines eſſe, cum ſemper adſit peccatum. Et hiſce dictis, eorum quodammodo ſententiam eſſe congruam aſſeris, qui in actione baptiſmatis Exorciſmum retinere volunt, percuſſorem pro vulnere accipientes. Prioris refutatio ex antè traditis patet. De Exorciſmo in baptiſmate non anxiè admodum nunc contendo. Aliam tamen eſſe dico rationem peccati infantium originalis, aliam aliorum hominum, maximè Sagarum. Et infantes ante regenerationem ſunt ſubjecti

regno

regno & potentiæ peccati & Satanæ, ſed ſpirituali captivitate, qua omnes fide carẽtes impij tenentur à Diabolo: ſecundum illud Joannis: *Qui facit peccatũ ex Diabolo eſt: id quod explicatè ſatis oſtendit Chytræus in loco ſuperius citato. Sagæ autẽ præter iſtam ſpiritualem captivitatem corporaliter etiam, ut ille loquitur, obſidentur. Nulla igitur cauſa eſt, cur exemplo exorciſmi noſtram ſententiam ceu erroneam refutare velis. At pergendum ad ſequẽtia. Sub finem hujus tractationis additur, eos ſimili propemodum errore teneri, qui putent Sagas interdum in feles mutari, & mirifica tripudia patrare. Sed de hoc deinceps in ſuo loco videbimus. Concluditur porrò integra diſputatio, ut copioſius ſcilicet demonſtretur, additis pluribus calumnijs. Quod ſi autem artis eſſet rixari, calumniari: ſi convitijs aliquem petere, philoſophicum eſſet, quot quæſo putas hîc me calumnias aggregare poſſe? Illiteratorum ſophiſtarum eſt, ſi res ſuas & quæſtiones multis firmioribus argumentis demonſtrare aut explicare nequeunt, convitiando objurgandoq; tempus*

 terere.

terere. Muliercularum & puerorum eſt, lites & controverſias ſuas aliasq́; actiones calumniando componere. Scribonius qualis qualis ſit, hanc diſſerendi & conferēdi conſuetudinem ſemper improbavit. Phui turpitudinem, inquis, verborum, & impiam philoſophiam, & hæreticā Theologiam, minimè in Chriſti ſchola ferendam. Et quæ ſunt alia convitia. Phui inanem, ego inquā, & nimis jejunè, non enim dicam aniliter puerilitérve, diſſerentem Doctorem. O irrequietum ſeditioſumq́; ingenium! O impudicam hominis impudentiam! qui tam facilè abſq; ullis rationibus negotium alijs faceſſere non erubeſcit. Sed hæc de forma adeoq́; natura Sagarum & proprietate ſufficere viſa ſunt. Quandoquidem verò præter te Evvichi, & Helmſtatienſis quidā Neoſylvanus militiæ noſtræ defenſores eádem propemodum ratione impugnat, ſigillatim quoq; & ejus tela quædā nobis repercutienda erunt, ut univerſis clariſſimè innoteſcat, qualem ſinguli diſceptandi & belligerandi cauſam habueritis. Quænam igitur, Neuvvaldi, & quónam ordine inſtructa

est acies? Jucūdus ne est illius aspectus? contemplandum nobis proponit examen Sagarum: ubi nescio quantam qualemq́; copiam probationis delinquentium hominum primū videre & numerare licet. Ac post longam deniq́; demonstrationē, ad impugnandam & impediendam Sagarum in fluminibus purgationem, de forma illarum contendere incipit. Quid verò est quod aggreditur? Me, inquit, alio assumpto principio asserere: veneficas prioris suæ formæ statum eo momento, quo cum Diabolo paciscuntur, immutare, & novæ formæ vestitū induere. Fateor equidem me dixisse: Quid enim negarem? nisi quem ego statum dixi, ipse vestitū nominat. Omnes autem verè ingenui ac literati homines in hoc, opinor, me defendent, qui modò noverint naturam subjectorum adjunctorumq́; ex logicis discernere. Status & vestitus rei alicujus subjectæ utrúmne ad substantiam, ut loquuntur, seu ad subjecta referendus est, an verò ad classem adjunctorum? ad classem puto posteriorem. Et quid ni? Logicæ enim leges hoc volunt, hoc jubent, & quidem rectissimè

præcipiunt. Quod si igitur de adjunctis formæ Sagarum locutus sum, quid causæ est, cur Neuvvaldus verba mea restringat ad formas earum essentiales? Dixerat antè de statu & vestitu formæ: deinceps subijcit falsissimum esse earum formas essentiales immutari, & alias induci: quæ sanè ut manifestissima, sic putidissima contradictio est. Aliud est quod ego proposui de statu, de vestitu, aut omnino de qualitatibus formæ: aliud est quod tu Neuvvalde assumpsisti de ipsa formæ essentia, id scilicet, quod nunquam, quantum ad positam sententiam attinet, ejusq; veritatem, mihi in mētem venit. Apparet itaq;, quàm temerè nobis te opposueris. Imò si maximè dixerim formas immutari: verbum tamen hoc alterationem solummodò adjunctorum arguit, quæ ab omnibus Aristoteleis physicis ad qualitatem refertur in distinguendis motuum speciebus. Qualitates autem tum propriæ tum communes adjuncta sunt: ut facilimè cognosci potuerit, me arguere & significare velle mutationem non formarum ipsarum essentiæ sed adjunctorum. Quis vero ex

antece-

antecedentibus non accuratè satis percepit, etiam qualitates formæ humanæ immutari posse? cum universi Theologi libentissimè fateantur, rationem humanam, quæ forma hominis rectè creditur, in omnibus Adami posteris labefactatam, & multis modis debilitatam, adeoq; corruptam esse, ac illos tamen homines mansisse. Cicero philosophus verè Academicus de Rullo in 2. Agrar: Alio (inquit) vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur. Alium scilicet hominem factum esse Rullum ostendit. An verò hunc locum Ciceronis de forma Rulli, vel etiam de corporea ejus essentia interpretaberis: vel de animi affectionibus sive qualitatibus accipiendum esse putabis? Posterius opinor, te concessurū: & quidem rectè. Quamobrem per se quoq; corruit id quod in definitione pacti deinceps abs te Neuvvalde subijcitur. Pactum, ais, est animorum in idem consensio de re aliqua contrahentium, nulla interveniēte, vel in qualitatibus, vel in substantia facta alteratione. Nulláne fit in pacto qualitatum alteratio? Si igitur Sagæ paciscuntur cum Satana, se relicto Deo

vero, hujusq; verbo sacrosancto, omnia scelera contra proximos perpetraturas esse, si virtutibus expulsis vitia subsequuntur aut accedunt animæ: quis non nisi extremè stupidus videt qualitatum fieri alterationem? Et mirũ certè definitionis tuæ axioma est. Quod enim in ea de qualitatibus negasti, paulò post iterum affirmas: ubi mecum contra Evvichium (de quo ante) fateris, regenerationem veteris hominis non essentiæ sed qualitatum ratione fieri, & primam primorum parentum, instinctu Diaboli factam alteratione asseris non essentiali formæ destructionem intulisse, sed in qualitatibus animam esse eam expertam. Cogita quàm absurda hæc tua fuerit disputatio.
„ Additur autem deinde: qui dicit Diabolum
„ rerum formas mutare, prorsus amens &
„ delirus est, nec principijs physicis instru-
„ ctus. Rectè: si de mutatione intelligitur, quæ fit novo creationis modo, lubens tibi adstipulor. Adhæc disserere non desistis contra thesin nostram, qua asseveravimus, Diabolum realiter, essentiam & partes omnes occupare: hæc enim expressè tua verba sunt.

Quid

Quid porrò? Nos, inquis, contrarium asserimus, veneficas non esse obsessas corporaliter, sed mente tenus: Addita differentia inter Sagas & obsessos alios, quam in præcedentibus, vbi prolixè de hac quæstione egimus, minimè catholicam esse indicavimus. Quid si plenioris intelligentiæ gratia addere rem, argumentum illud tuum omninò pro mea sententia tuenda facere? Si enim mente obsidētur veneficæ, etiam corpore eædem obsidentur. Atqui prius tuo judicio confirmatur. Ergo & posterius firmū & verum erit. Propositionis meæ cōsequentia demonstrabilis est ex hoc, quod mēs seu anima hominis est tota in toto corpore, in universis scilicet etiam minutissimis ejus particulis, ut recte P. Melanchton & alij physici eum imitati philosophantur. Nempe si mentem Sagarum Spiritus maligni obsident, erunt etiam in corporibus earundem. Huc accedit quod in explicando argumento levitatis Sagarū, quod sumptum dicis ab obsessione, omnium absurdissimè abs te prolatum est: nullo modo veneficas obsessas esse. Qualis hæc & quanta est animi inconstantia?

qualis verborum contradictio? Veneficæ mente tenus obsessæ sunt: & iterum: Nullo modo obsessæ sunt. Quale tuum acumen? Quænam, ô Neuvvalde, memoria? Modò ais, Modò negas. Veritas, ut in Ethicis nostris ex Aristotele definitur, est debita sermonum dictorumq; constantia. Si igitur verus haberi, si fidem dictorũ tuorum promereri velis: oportet te certè constãtem esse.

li. 4. Eth. Scrib. c. 7

Hæc habui, quæ de forma Sagarũ, earumq́; proprietate pro veritate contra te ulterius præter antecedentia dicerẽ. Si enim copiosius pergerem: tanta de eadem quæstione prolixitas nimis vereor lectoribus odiosa foret. Redeo itaq; seorsim ad Evvichium. Is in progressu suorum librorũ post conclusam præcedentem quæstionem disserere pergens: Sequitur, inquit, in descriptione nostra Sagarum: eas plerunq; fœminini generis esse. Quidni verò Evvichi? Fateor. Et nemo Grammaticorum hoc negaverit. Regula enim generalis atq; Catholica, semperq́; vera docet: Omnem Sagã esse generis fœminini. Si verò de distinctione sexus humani vocabulum generis accipiendum esse velis: ne sic

quidem

quidem sententiam tuā omni ex parte improbare possumus. At aliter informanda fuisset definitio. Homo enim artem Magicam sive veneficam exercens, si Saga nominetur, semper fœmina aut mulieris persona intelligitur. Masculina autem persona eandem callens artem alijs nominibus appellatur. Et multi sæpè tales ex masculino genere Magi reperiuntur. In ducatu Brunsvicensi duo, hoc in anno cremati sunt. Sed ad alia progrediendum.

De Magiæ, & simul de naturæ viribus.

ADhuc de natura Sagarum copiosè disseruimus: progrediendum deinceps ad effecta earundem. De his brevissimus fuit Evvichius. Neuvvaldus ferè nullus. Quandoquidem verò ex his ceu fructibus arbores optimè cognoscuntur, & judicium de ijs proferendum rectius desumi potest: uberius aliquid de ijs repeti operæ pretium ac necessum fuerit, præsertim ob discrepantes etiam aliorum autorū hac de re opiniones.

Sunt enim qui quotiescunq; adversi quidpiam sive mali contingit, id omne Sagas efficere & operari putant. Sunt & quidem haud pauci qui nihil prorsus eas facere sua virtute posse autumant. Utramq; partem gravissimè hallucinari deinceps manifestè comprobabitur. Primùm enim vehemẽter eos decipi, falli, labi, errare, peccareq́; statuimus, qui quaslibet inusitatas & portẽtosas in corporibus præcipuè animantium affectiones aut quascunq; inconsuetas observationes solis Sagis protinus adscribere solent: veluti ranas & inusitatioris formæ vermes alios, itemq́; serpentes in hominis alicujus ventre progenitos: aut si videant ante incognito & diuturniore aliquem morbo, quem Medici citò definire aut curare confestim nequeunt, esse correptũ, ejus causam procreatricem veneficam aliquam esse clamitant. Quamvis enim à Sagis sæpè producantur ejusmodi rerum genera: non tamen semper & in omnibus ortũ ab ijs trahunt. Multũ in his faciendis natura, multum ejus imitatrix Magia potest: quod qui ignoramus, aut causam ejus non rectè perspicimus,

ſpicimus, Sagis tribuere conſuevimus. Sed hæc ut clarius intelligantur, paucis aliquid de Magia adjiciendum. Eſt autẽ hæc duplex: Alia vera ſive licita, quã naturalem vocant: alia illicita, ſive præternaturalis, quo nomine Sagarum operationes appellari ſolent. Magia vera eſt abſolutiſſima philoſophiæ phyſiologicæ myſteriorum ſcientia: omnia totius univerſitatis arcana, prout hominibus cognoſcere fas eſt, perſpecta tenens. Hujus enim ſcientiæ gnari, qui nunc appellantur Philoſophi, olim apud Perſas maximè & AEgyptios Magi honeſtiſſimè, phraſi nimirum Perſica dicti fuerunt. Hæc Magia influentiam Mundi ſuperioris in inferiorem habuit exploratiſſimam. Hæc terræ creſcentium naturas, qualitates, virtutes, earumq́; commixtionem accuratè novit. Ideoq́; magiſtris ejus ſummus etiam habitus fuit honos: adeò ut apud Perſas, quos dixi, nemo ad dignitatem Regiam admitteretur, aut Rex Imperatórve crearetur, qui non eſſet ex ſocietate Magorum. Ex horum numero præter alios credunt etiam Theologi fuiſſe Moyſen AEgyptium: item

Diog. Laërtius de vita Philoſoph.

Brent. in com. ca. 8. act. homi. 34.

Salomonem: Item testante Brentio, Danielem prophetam. Hi enim naturæ rerũ fuerunt peritissimi. Tales quoq; fuerunt, ut Tremellius testari videtur, tres Magi Orientales, qui aspectu & contemplatione stellæ cœlestis, Christi Dei filij nativitatem perspicientes, ex Persarum urbe Susa (in qua florentissima fuit olim Magorũ schola) iter videlicet dimensi ducentorum & triginta miliarium, ad adorandum eum Hierosolymã usq; profecti sunt. Verba Tremellij sunt: Magi Syrè dicuntur Meguscha: quæ quidem vox in Talmudicis libris malè sonat, notatq; deditos artibus Magicis. In Syriaco autem Testamento, sicut apud Persas, vocabulum est honestum, ac significat homines tum sapientia, tum religione claros. Quis igitur non summoperè demiretur sententiam Erasti, ubi contendit nullam Magiam inveniri licitam: adeó ut dicere non vereatur de Magis solis qui ad Christũ venerunt, quid loquatur se non habere, boniné fuerint an mali? Magi, inquit etiam, nomen semper feré pro homine infami & detestabili accipitur. Quid mi Eraste? Utrúmne

Magi ad Christũ non ex Saba urbe Meridionali, sed ex Susa venerunt.

In Com. Matth. 2.

Tho. Erast. in tract. de lamijs.

Persa-

Persarum Reges, & AEgyptiorum sacerdotes omnes fuerunt habiti infames atque detestabiles? Quid, quæso, absurdius? Scientia porrò horum, celebritas, claritas & splēdor fuit eximius, potentiaq; in rebus varijs & mirabilibus efficiendis mirifica: ut ex ijs repetere licet, qui de vitis Magorum philosophorumq; scripserunt. In intima naturæ adyta penetrātes (id quod cuivis facere non conceditur: non enim cuilibet licet adire Corinthum) res admirandas cognoscere, intelligere, exercere, facere, producere, & de novo progignere possunt, ad imitationem videlicet ipsius naturæ. Quænam igitur, & quales istorum operationes sunt? Exempla qui desiderat, poterit ea petere ex libris & monumentis illorum, qui Magiam naturalem docuerunt, & posteritati descriptam tradiderunt. Unum atq; alterum solummodo hîc recensebimus. Magi nivem in locis æstuantibus calidissimisq; efficere & ciere possunt. Item rosas recentes in media bruma producere: vivas etiam animātium species ex alieno & improprio semine procreare. Et hæc omnia opificio naturæ: quia

Magis hisce terra Austrina fructus floresq́ profert, cum Septentrionalis regio versuum non habet; iisq́ singulis diebus fermè Aprilis, Majus, & quilibet alius mensis est: messis & satio semper. Id quod Magiæ imperitis absurdũ, adeoq́ impossibile videtur: ut, si ejusmodi opera seu facta deprehendunt, Satanæ opera esse pronuncient. Quid verò inquies? An igitur & ipsa natura efficere ea potest, de quibus antè dictum est? omninò quidem. Natura rerum omnium genitrix multa ejusmodi ex causis physicis & certis motibus progignere potis est: quæ alioquin fieri haud posse videntur: id quod cùm ratio, tum experientia quotidiana firmissimé demonstrat, & verbotenus hoc ipsum Galenus quoq́ testatur. Variæ admirandæ, & prorsus stupendæ, reconditæ & longé nostra cognitione profundiores, adeóque ineffabiles naturæ sunt potestates, virtutes, operationes, tàm ἐν τῷ κόσμῳ μεγάλῳ *in mundo majore, quàm* ἐν τῷ μικροκόσμῳ, *in mũdo minore, quem hominem appellamus: eæq́ sæpenumerò satis ludicræ, ut propter novitatem, aut etiam raritatem eas admirati*

Com. 56. lib. 7. Aphoris.

rati pro miraculis habeamus, nec naturali cursu eas provenire progrediq; credamus. Sicuti miraculum quoq; philosophi definiunt, quod quia sit insolitũ sive rarum, admirationem adfert. Naturæ inquam lusus sæpè hominibus est miraculum, eó quod ejus causas ignoremus, & rei præter consuetudinem visæ naturam, virtutes, effecta haud satis perspiciamus. Exemplis specialioribus res dilucidior erit. Vidi ipse aliquãdo Marpurgi à cive quodã tres ranas satis crassas vi medicamentorum expulsas esse, eumq́; deinceps brevi revaluisse: ut omnibus manifestũ fieri potuerit, eas ex naturali aliqua putrescẽte materia in corpore illius crevisse. Et quid mirũ ejusmodi animantia in corporibus hominũ generari? cùm videamus aliquando etiam ranis pluere, quæ in superiore aëre ex putrida, quæ calida atq; humida est, materia procreantur: aut sursum attracto cum vaporibus aqueis ranarũ spermate, ut copiosè ostendit Milichius Plinij interpres. Similiter & alij vermes ibidem ex simili quoq; materia & quidem propter hujus diversitatem diversarum specierum

In Com. lib. 2. natur. hist. Plin.

figuris generantur. Anno 84 proximo antè ferias Palmarũ die Lunæ, rustici cujusdam molitoris propè oppidũ Heßstein filius, annos triginta & pauló plures natus, qui per integrũ fere semestre spacium insignes corporis cruciatus sustinuisset, exhibitis à me alexipharmacis ijsq; fortiter simul purgantibus, egeßit ultra quinquaginta vermes, singulos formam serpentis junioris repræsentantes, capite acuminato, circulo circa collum lacteo, corpore aliâs toto nigricante, quos parens ejus protinus in Oderam fluvium prope molam suam conjecit: & hoc ita factum esse ad me postero die Corbachium veniẽs, multis honestis civibus indicavit, mihiq; mercedem benignam solvit. Filius brevi revaluit. Eodem anno, insequente nimirum æstate, & in ipso tempore vindemiarum, alius quidam in pago Immingshusen/quod miliare tantummodò unum distat ab urbe Corbachio, postquam menses aliquot continuos ventre suo plurimùm tumefacto, graves puncturas & erosiones sensisset, equo vectus, unà cum uxore sua ad me venit auxilia petitum, quæ sibi prodesse

queant. Accepta igitur & ad præscriptum rité usurpata potione egeßit duabus vicibus tantam monstrosorum vermium copiam, ut integram illi urnam replevissent. Animantia erant instar lacertarum, singula majorem digitum longa, capite & reliquo corpore craßiore, sanguine pleno ubiq; anfractuoso, sed cauda quasi mucronata: quorum vermium aliquot ab ejus uxore in vitro ampliore & aqua repleto mihi transmissos, clarißimus vir Lazarus Schonerus, scholæ tum temporis Corbachianæ Rector, quem honoris causa nomino, & præter hunc alij multi cives nostrates conspexerunt. Hic certé nullã, quam ego rescierim, suspicionem veneficij conceperat, sed se hydropicum factum esse crediderat. Cur igitur Sagis animalculorum istorum in ejus corpore productionem adscriberemus? Facilè potuit materiam ejusmodi in aquæ potu ebibere, é qua deinde illa procrearentur. Quid quod vermes etiam in infantibus & pueris indies generari, eosq; sæpè longos, & numero plurimos, quotidiana experiẽtia testatur? Cur igitur portentum aut veneficium protinus

putaremus, si in grandioris ætatis homini-
bus vermes majores, forma ranarum, ser-
pentum, aliorúmve animalculorum non-
Obser.9. lib.1.obs. *nunquam videamus? Franciscus Valleriola*
Medicus testatur, Petrum quendam Rato-
num vinitorē Anno 61. in febri continen-
te, assumpto purgante pharmaco, membra-
nam ejecisse palmos viginti longam: &
pauló post alteram palmorum octo longitu-
dinis, utranq; tenuem, colore ex albo in lu-
teum inclinante, mollem & tractabilem: ac
10.Obser vat.lib.1. *tamen integré curatum fuisse. Idem refert*
Loysonam Roveroini Arelatensis filiam
viro nuptam, cùm se uterū ferre crederet,
post sextum aut octavum mensem peperisse
membranaceum globum, totum instar o-
vorum piscium, aquosis bullis rotundis tu-
midis, diluta sanie plenis ac fœtidis: é qui-
bus dissectis aquosa & diluta sanies ad ci-
trinum colorem inclinans & fœtens ema-
nârit: ac tandem congruis assumptis reme-
Li.7.c.6. *dijs convaluisse. Trallianus Medicus re-*
fert, mulierem quandam τῷ βυλίμῳ *corre-*
ptam, assumpta hiera vermem ejecisse, lon-
gitudine duodecim cubitorum, & eó ampli-
us.

us. Et si Plinio credimus, intra hominem Li.9.nat. hist. c.15.
*tineæ tricenum pedum & aliquando pluri-
um longitudine nasci possunt. Eiusmodi
certé vermes & membranas si nostrates ex
homine excerni viderent: à Sagis opinor
ortum trahere putarent. Sed quomodo, & à
qua causa efficiente, ex quáve materia na-
turali sint facta ista, & in alijs fieri queant,
copiosé Valleriola interpretatur. Nempe ex
pituita putrida humida, & sequaci, qualis
sæpè copiosa in intestinis ex loci natura co-
acervatur. Ubi efficitur, ut pro varia nati-
vi caloris in hanc pituitam actione, variæ
quoq; gignantur in intestinis rerũ formæ.
Si scilicet contingit, ita contemperari ma-
teriam subiectam, ut formæ animantis ca-
pax esse posit, animal ex ea à natura geni-
trice potente procreatur: si vero ob putredi-
nem nimiam inepta sit materia, & anima-
tioni minimé idonea, efficit nihilominus
natura quod potest, & pro vivẽtibus ver-
mibus membranas inanimatas producit.
Huc accedit quod Galenus experientia edo-* Li. de tumor. pt. nat.
*ctus verè disserit, non tantùm illa, de qui-
bus dixi, corpora, in ventre & intestinis*

hominum naturali modo oriri posse, sed etiam in abscessibus quarumcunq; partium, præsertim veró in cruribus varias corporum solidorũ species reperiri. Incisi, inquit, abscessus istos intelligẽs, omnimodam speciem humidorum ac solidorum corporum intus habere conspiciuntur: & non raró etiam animantia in ipsis reperta sunt, omnibus feré quæ ex putredine nascuntur similima. Præterea & unguibus, pilis, ossibus, carbonibus, arenis, lignis, limo, fæci, amurcæ, & alijs similia corpora in abscessibus hoc modo generantur, ut idem Galenus expressé docet: si scilicet substrata in spacio abscessuum vacuo materia diutius hærens, varias alterationes suscipit. Quis igitur tam rudis & phisiologiæ imperitus foret, ut si tale quidpiam in hominibus aliquando deprehendat, absq; alijs certis causis, Sagarum artificio protinus adscribere velit? Judicium hoc erit hominũ potentiam virtutemq; naturæ ignorantium. Et hæc de mirabilibus naturæ facultatibus, operibus, effectis, in generatione, mixtione, alteratione q; rerum, & inprimis quidem animãtium: quæ

Secũ. ad Glauc. cap. 6.

si Ma-

si Magia cognoscat, facilè etiam imitari potest. E quibus universis explorare & intelligere licet errorem eorum, qui quidvis indifferenter & temerè Sagis tribuere solent. Nec tamen idcirco statuendum, Sagas hæc aliquando etiam facere non posse.

De potentia & operibus Cacodæmonum.

AD eos igitur deinceps sigillatim progrediemur, qui in Ecclesiarum suggestis & alibi ex superstitione potius quàm veræ religionis æmulatione clamitantes aliјs persuadere volūt: Sagas nihil omninò eorum, quorum arguuntur, malorum efficere posse: quod ipsarum naturæ per se impoßibile sit, quod à nemine, neq; à Satana etiam, addiscere artem ejusmodi queāt, quodq; vel Satanas ipse nihil hominibus incommodare, aut non omnia quæ velit, incommoda efficere valeat. His enim argumentis proposita quæstio de viribus & effectus Sagarum à pluribus disceptata disputataq; fuit. Primùm scilicet testimonia sacrarum litera-

rum proferuntur, velut argumenta irrefutabilia. Essent quidem talia, si non vitiosè in alienum sensum torquerentur, & minus
Matt. 10. *rectè explicarentur. Christus ait: Nónne duo passeres uno asse veneunt? Et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro. Item: Capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: Multis enim passeribus vos meliores estis. Argumenta hæc sunt à comparatis minoribus, quasi diceretur: Nemo hominem ullum lædere, aut ulli incommodare absq; permissione Dei poterit: à duobus minoribus, 1. quia nec passeres, animantia ex volatilium numero minutissima, absq; illa in terram cadere aut lædi possunt. 2. quia omnes etiam capilli minutissimi tenuissimiq; numerati sunt: res scilicet quæ est corpore seu vita hominis longè inferior atq; contemptior. Et*
Psal. 34. *Regius Psalmista Davides ait: Custodit Dominus omnia ossa eorum: unum ex his non conteretur. Ex his, inquam, & pluribus alijs infertur ab hominibus nimium scilicet religiosis Dæmonem malignum cum suis administris Sagis, nihil prorsus posse nocere*

alijs

aliis hominibus. At veró proposita quæstio cum adductis argumentis syllogisticè disponatur, & melius consequentia perpēdetur, judiciumq́ rectius extruetur. Nempe syllogismus connexus formetur ejusmodi: Si protector noster Deus Jehova est, ut ne capillus quidem absq; ejus permissu & voluntate de capite nostro decidat, malus spiritus ossa nostra non conteret, hoc est, nihil unquam nobis nocebit. Atqui prius: Igitur & posterius. Assumptio quidem hujus antè demonstrata est. At veró propositionis connexio si dextré examinetur, minimè necessaria est, minimeq́ legitima. Nequaquam enim sequitur ilicó: si absq; Dei permissione Satan nullam possit hominibus inferre noxam: eum nullam habere unquam nocendi potestatem, nihilq́ quod mortalibus perniciosum sit, efficere unquam posse. Sed hoc potius innuitur divinis istis pronunciatis: Quamvis callidissimus sit ille spiritus, de quo loquimur, & artifex vaferrimus, solertissimus, adeoq́ rex mūdi potentissimus, omniumq́ in tota universitate eruditorum eruditissimus, cunctarumq́ rerum quas

præter creatorem ullis creaturis novisse datum est, scientissimus expertissimusq; nihil tamen unquam eum vel ad digiti longitudinem latitudinémve operari, agere, efficere posse, sine Patre cœlesti, aut non permittente Deo patre omnipotente: quin Deus, inquam, hoc ipsum velit atq; permittat. Præpotens nimirum spiritus est tantæ virtutis tantiq́; roboris, ut vel uno momento integram hanc mundi machinam perfringere & disjicere queat. Multipotens inquam est, sed non omnipotens: ideoq; nihil eorum quæ novit, aut quæ & quando velit, in actum deducere potest, neq; etiam passerculum, ut ostensum est, tam minutam & debilem bestiolam perimere, nisi tum demũ si Deus il-
Apoc. 20. li cõcesserit. Et hoc est quod Joannes in Apocalypsi refert, se vidisse angelum descendentem de cœlo, habentem clavem abyssi, & catenam magnam, qua apprehenderit Draconem serpentem antiquum, qui est Diabolus & Satanas, & ligaverit eum, &c. Catenis videlicet constrictus tenetur diabolus, & portas abyssi aut inferorum ipsemet aperire nequit, nisi angelus de cœlo veniens

niens clavem adferat, eiq́ Deo jubente aperiat. Non igitur potentia ista Satanæ, de qua dictum est, negatur in præcedentibus sacrarum literarum dictis: sed potius arguitur eum plurimarum rerum potentiarumq́, quas nemo mortalium ciere aut exercere novit, autorem esse, nec tamen eas nisi Deo volente præstare. Cur verò, inquies, Deus hæc omnia sinit, ut in perniciem homines adducātur? An Deus malorum autor est? Absit hoc ab hominibus dicere. Permittit, inquam, illi hæc omnia, tum ad puniendum scelera peccataq́ impiorum: tum ad explorandam melius constantiam & perseverationem piorum hominum in fide & vera dilectione: aliasq́ ob causas, quas prolixè Theologi persequuntur & docent. Et hoc est quod à Propheta Ieremia dicitur: Non est malum in civitate, quod non sit à domino. Ierem. 3. *Universæ calamitates, adversitates, pericula & mala quælibet à Deo humano generi propter peccata à Deo immittuntur. Væ tamen homini qui mala fecerit, secundum illud Christi: Necesse est ut veniant offendicula: veruntamen væ homini* Matt. 18.

per quem offendiculum venit. Utrum ergò quæsiverit aliquis ulterius, Diabolus tam malus est in potentia, & in malitia sua tam potens: Quare igitur Moyses significavit Deum omnia fecisse ut essent bona? & angelos omnes creasse bonos? An Dæmonē quoq; condidit & fecit malum? Minimè. Natura siquidem hujus bona primùm, illustris & sancta fuit, cœlesti fulgore coruscans. Sed cum spontaneo motu & propria liberaq́; voluntate confestim à Deo suo descisceret: aliam eo ipso naturam assumpsit, & alius planè factus est. Ne autem intelligas Evvichi, dum hæc dico, eum non mansisse substātiam angelicam, spiritualem, incorporatam & intractabilem. Cum proinde hanc defectionis suæ ob causā se æternis ignibus torrendum & discrutiandū esse videret: tum Deo creatori suo, tum cunctis ejus creaturis permanentem gratiam perpetuò invidens, nihil non cogitavit, ac tentavit, quod ad Dei contemptum, & hominum discrimen facere videretur. Spiritus itaq; factus est iniquitatis, omnia sua ad extremam mortalium pernitiem dirigens, adeoq́; ut Bullingerus

lingerus Theologus ait, sui ipsius non amans. Tanta ejus in homines est rabies, tanta sævitia, ut nisi à Deo vero compescerentur, omnia quæ illi inserviunt, vel in momento perderet, asserente Petro Martyre. Unde etiam rectè Abadon, id est, vastator vel perditor, à divo Joanne *nominatur in Apocalypsi. Abad enim perdere significat. Idem Asmodæus, perditor cõiugij,* der Ehe- teuffel/ *similiter à perdendo, à Samad, id est delevit. Eodemq́ plané sensu Leviathan vocatur, quod in gentes procellas & fluctus variarum tentationum in hoc mundo suscitet. Leuiathan enim propriè vastus est in mari cetus, ut David in Psal. innuit. De hoc divus Ioannes inquit: Væ illis qui in terris habitant, & in mari. Diabolus enim descẽdit ad vos maximo furore æstuans, quia novit temporis sui angustiam. Et Apostolus Paulus inquit: in aëre volitant mali dæmones, sicuti cornices, & spicula sua jaculantur inter vos absq́ intermissione: Unde vox Beëlzebub orta est, quæ magistrum significat muscarum. Beël enim quilibet præfectus seu Magister est, Zebul Musca est,*

Bulling. decad. 4. serm. 9.

In Com. Epist. ad Ro. ca. 9.

Apoc. 9.

Tob. 3.

Esa. 27.

Job. 40.

Psal. 74.

Apo. 12.

Matt. 12.

Marc. 3.

Luc. 11.

quod instar muscarum plurimi semper nos circumvolitent. Et hinc quoq; puta ob multitudinem, frequentia eorum seu societas legio dicitur. Belial autem vocatur, id est spiritus sine jugo, quod à Deo deficiens neminem alium metuat, neq; ullius imperium potestatemq; reformidet. Ingens igitur vis atq; potentia est Satanæ in efficiendis malis. Et nihil tamen eorum, ut Augustinus elegantissimè loquitur, fit, nisi omnipotens Deus fieri velit, vel per se faciendo, vel ut fiat sinendo. Error itaq; gravissimus est eorũ, qui asserere non verẽtur, Cacodæmones nulla ratione mortalibus incommodare posse. Ecquid enim aliud doctores ejusmodi moliuntur? ecquid faciunt? nisi ut securos reddant homines dormitantes, & geniorum malorum astutias nihili omninò pendentes? contra admonitionem Joannis, *ubi ait: Datum est illi bestiæ bellum facere cum Sanctis, & vincere eos: & data est potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem. Et hæc de factis, operibusq; Cacodæmonum, deq; potentia eorum, & nocendi cupiditate. Atqui facilè est, inquies,*

Marc. 5. Luc. 8.

2. Cor. 6.

August. in Enchir.

Apo. 13.

ista

ista omnia intelligere. Unde autẽ, & quænam qualiaq; Sagarum, de quibus hîc potissimum disceptatur, effecta sunt? An istæ etiam rerum, quarum arguuntur, causæ effectrices sunt? Intellectum quidem est admirandam potestatem Satanæ & ejus quoq; angelis tribui. Quid verò Magi & in mulierum scilicet Magicarum societate Sagæ possunt efficere? & unde didicerunt? Hoc enim est quod inprimis cognoscere placet. De his igitur inquam effectis seorsim deinceps, quæ necessaria fuerint, contemplabimur: ut manifestetur quàm multa possint Sagæ alijs hominibus impossibilia producere, & quàm multa & enormia peccata committant.

De effectis Sagarum plenius in genere.

EX *numero proinde Magorum, multi (quæ natura hominũ est) arte sua laudatissima utilissimaq; abuti denuò ceperũt. Pejores enim instigante Satana facti, finem artis suæ inordinatum, illicitum inutilemq;*

sibi proposuerunt: in perniciem tantummodò aliorum, rerum naturalium quam didicerant, mixtionem & compositionem usurpantes. Quamobrem & Deo & hominibus tandem ars illorum invisa facta est: multis etiam in locis sacrarum literarum prohibita: adeò ut quantò major ejus abusus cœperit, tantò quoq; odiosum magis nomen Magiæ factum sit. Vocant hanc Magiæ speciem ad distinctionem prioris præternaturalem, illicitam, &c. Et hujus periti nominantur vulgò à diversitate effectorum malefici, venefici, nigromãtici, præstigiatores, aliisq; nominibus pluribus. Malefici frequenter Moyses cap. 8. *appellantur à Moyse in Exodo & alibi, ut Brentius in commentar. annotat: Quos, inquiens, scriptura maleficos vocat, hi fuerũt AEgyptiorum philosophi, sacerdotes, & quos vocant spirituales. Nempe malefici nominantur non à scientia, sed potius à malo & pernitioso artis suæ usu. Tales Magi fuerunt, qui, ut textus Bibliorum refert, per incantationes suas etiam illa miracula fecerunt, quæ Moyses & Aaron Pharaoni antè fecissent. Aquas enim Moyses, ut historia*

ria

ria testatur, in sanguinem vertit: at verterunt & ipsi. Fecit Moyses ranas: fecerunt & ipsi. Virgas mutavit in serpentes: mutârunt etiam illi ipsi Pharaonis Magi. Quod verò illorũ opera & factitia producta animantia non tam diu vixerint & duraverint, sicuti ranæ & serpentes Moysis, id singulari factum fuit Dei nutu, ut significaretur fortiorem esse & potentiorem Deum Moysis & Aaronis, eo ipso, cujus ductu & virtute adjuti Pharaonis Magi artem suam in malum finem exercebant. Uterq; enim iste, majestatem, gloriam & prædicationem Dei veri spectabat. Hi verò Magi, benevolentiam Pharaonis, & nominum suorum laudem celebritatemq; quærebant. Ex horum quoq; numero fuit Simon Magus ille magnus, cujus ars tum alibi, tum in Actis Apostolorum describitur, cap. 8. Scientia hujus fuit insignis, cui omnes, ut Euãgelistæ verba sonant, auscultarent, dicentes eum esse virtutem Dei magnam: tantaq; ob eam autoritas, ut hoc sciens vel seipsum haud erubuerit magnum appellare. Fuit ex eorundem societate olim Zoroastres, quem,

quòd miracula & prodigia plurima ederet, Græci, cum quibus vixit, inventorem & principem Magiæ nominârunt. Plato Magiam ejus divinum Dei cultum vocat. Et inter alios deniq; Mahometh ille Turcicus, qui Magiæ usu & exercitatione tantam sibi laudem, tantumq́; nominis splendorem comparavit, ut cum bubulcus antè fuisset, postmodùm Rex eligeretur, ac tandem pro Deo coleretur. Alij insuper plurimi celebratissimiq́; Magi fuerunt, quorum quidem ars culpari non potuisset, nisi ea in contumeliam majestatis divinæ, & in detrimentum proximi usi essent. Quantò scilicet deterior mundus factus est, & Satanas sævitiam quoq; suam in posterioribus seculis majorem exercuit: tantò magis ejusmodi hominum numerus crevit. Ex infimo autem genere illorum esse putamus, qui nunc etiam venefici, & in fœmineo inprimis sexu, Sagæ, lamiæ, striges appellantur. Et hoc genus hominum est longè deterrimum, qui nulla etiam rerum naturalium scientia imbuti, immediatè à Diabolo hanc artem addiscere non verentur, qui cum sua virtute

Plato in Alcib.

& pro-

& proprio artificio alijs noxam inferre nequeant, à Deo Opt. Max. deficientes, peregrinum administratorem & coadjutorem eligunt rerum suarum perficiendarum. Et plurimi quidem hoc faciunt non imprudentes, aut ex errore ab alijs persuasi, sed suapte sponte lubentes volentes, præcedente deliberatione. Satanas deinde spiritus ab initio malus, pravas illorum cogitationes percipiens, tantò magis & vehementius absq; omni intermißione eos ad id quod expetunt, aggrediendū impellit, quantò majore humanorum periculorum desiderio flagrat. Ipsi proinde consortio & societate gaudentes, quoscunq; modò possunt, ad se allicere student, ut vel filios proprios filiásve id quod didicerunt, doceant, eorumq́; animas & corpora præceptori atq; amico suo Satanæ devoveant. Cur autem major in hoc genere mulierum frequentia reperiatur: ratio in promptu facilis est. Quò enim imbecillior hominum natura est: quò animus, ut plerunq; mulierum est, ad nocendum paratior: eò securior est, eoq; facilius atque citius à Satana ab una sententia ad aliam, &

à bono ad malum pertrahi, adeóque seduci, falli, decipi potest. Sagæ igitur vel sponte, vel ab amico suo persuasæ, familiaritatem cum eo, consuetudinemque ineunt: & oblato, pro pignore, suo sanguine, pollicentur se fideles ejus in omnibus, quæ unquam ipse possit machinari, & humano generi inferre, periculis fore ministras. O scelus scelestissimum! O familiaritatem execrãdam, si modò hoc nomine appellanda sit. O excæcatam & perditissimã hominum ejusmodi naturam, qui ei totos se tradũt, ac dedunt, quem universi pariter manifestum & exploratum habemus, infestissimum humani generis hostem esse. Cur, quæso, & quem in finem pactum aliquod cum eo fœdusvé ineunt? Quam ob causam illi tantũ fidei tribuunt, ut persuadeat eis se constantem & benevolum fore amicum, iisque in re omni benè facturum esse? O callidam Satanæ calliditatem, & nunquam satis admirandam astutiam, qui ad pleniorem pacti fidem, pignus aliquod aliámve obligationem exigere audet. Natura hominum ejusmodi, jam antè satis deperdita, qualem μελαμόρφωσιν patiatur.

tur.

tur, quàm multis modis corrumpatur, omnes oratores haud sufficienter declamitare possunt. Et quid multis? Mens & voluntas in ijs planè diabolica est. Quippe quæ nihil nisi quod vehementer, quem dominum & patronum suum agnoscunt, Satanæ placet, quod inutile, quod malum & impium est, cogitant & moliuntur: quæ nullis rebus & actionibus tantoperè student, quàm ut omnium scelestissimorum artificiorum genere imbuantur, quibus nihil non alijs hominibus pernitiosum efficere valeant. At quænam, aliquis quæsiverit, mulierculorum istarum efficientia est? Utrum etiam quod volunt & cupiunt, per se præstant? An verò post pactum cum Satana fœdus magis magisq́ obcæcatæ, imaginantur solummodò suis viribus fieri & produci ea, quæ tamen ille Satanas potius per eas efficit? Non certè. Non sunt hæ, crede mihi, tantum opiniones, aut meræ perpetuò imaginationes. Esse insignem veneficorum veneficarumq́, & haud exiguam potentiam: præter superiora testimonia de Magis AEgyptiacis apud Pharaonem, & de Simone Mago, non

tam ex prophanorum ſcriptorum, quàm ex ſacrorum bibliorum monumentis ſatis abundè demonſtrabitur. Primum itaq; ut ab antiquioribus exordiar, Hippocrates Co-us Medicus omnium qui ad nos hodie ex-tant, ſcriptor antiquiſſimus, ſuis etiã temporibus incantatores, ejuſmodi & incantatrices, Græcè Μάγους, *&* ἀγύρτας *vocatos, eorumq; virtutes cognovit, qui tum aliis rebus efficiendis, tum morbis quoq; curandis occupati fuerint. Et tamen ipſe, quod in Ethnico homine mirum ſit, admonet, morbos incantamentis non eſſe curandos: deſpiciens nimirum Magiam illicitam. Plato etiam vim quandam veneficis tribuit, ubi vires incantationis ſequentibus verbis deſcribit: Præſtigiatores & vates perſuadent hominibus vim ſibi eſſe, quæ ſacrificiis & incantationibus ſuppeditetur, ut ſi vel injuſtè quid factum ſit à quopiam, aut majoribus ipſius, medeantur & expurgent illud per oblectamenta & feſtivitates: & ſi quis inimicum aliquẽ lædere velit, ut cum parvo ſumptu juſtum ſimul ac injuſtum lædat, incantationibus quibuſdam & vinculis,*

In extremit. lib. de morbo ſacro. Item de corde & alibi.

Dialo. 2. de Rep.

veluti

veluti dicunt, inducentes Deos ut ſibi inſerviant. Et his, inquit, ſermonibus ſuis Poëtas teſtes adducunt. Et paulò poſt: Librorum magnum cumulũ proferunt Muſæi & Orphei, Lunæ & Muſarũ nepotum, ſecundum quos Deorum imagines circumferunt: perſuadentes non ſolùm idiotis, ſed etiam civitatibus, quod exolutiones & purificationes iniuſtè factorum per ſacrificia & ludorum oblectamenta viventibus contingant. Hæc Plato: ubi oſtendit, præſtigiatores illos artem promiſiſſe, qua Deos ipſos etiam cogere & alijs nocere poſsint. Alibi quoq; indicat, Magos carminibus ſuis immortalitatem corporibus pollicitos fuiſſe. Mira ſanè hæc eſſet verborum & optanda potentia. Et hanc ipſam Socrates ait, ſe didiciſſe à Thracenſi quodam Medico Zamolxidis ſectatore. Plato autem ipſe incantationem Magicam definit: orationem compoſitam ex vi à Deo infuſa, & rationibus ex philoſophia comparatis: innuens incantationem Magicam eſſe divinam philoſophiam. Qua Magia Phœbus primò, deinde Pythagorici morbos ab animo & cor-

Orph. ante Chriſtũ annis plus minus 1270.

Plato in Charm.

pore mirabiliter expulerint. De artis quoq; incantandi efficacia, leges testantur duodecim Tabularū antiquissimæ: effecta tamen ejus omninò vetantes: de quibus deinceps seorsim videbimus. Plutarchus insuper Sagarū meminit, lib. de vita philosophorum, dirarum nomine. Item Cicero, ubi refert: Crasso nihil boni accidisse, dirarum obnunciatione neglecta. E quibus intelligitur, veteribus quoq; & priscis hominibus execrationes quasdam in usu fuisse, quarum ad perdendum eos quos vellent, magna vis foret. Verùm leviores forsan hæ probationes videbuntur. Videamus igitur divinorum interpretum testimonia. Et res erit longè clarior. Lutherus Organon prædicationis verbi divini in hisce novißimis seculis electißimum, expreßè asserit & testatur: esse aliquid revera fascinum Magorum, & posse fieri illud, & veneficia. Sed ad pleniorem fidem, verba ejus subjiciemus. Negari, inquit, haud potest, quin Diabolus vivat, imò regnet in toto mundo. Fascinum autem & veneficium sunt opera diaboli, quibus non solùm nocet hominibus, sed permittēte Deo,

Pl. in vita Crassi

In li. 1. de divin.

Luth. in Comm. Epist. ad Gal. ca. 3.

Deo, quandoq; etiam occidit. Sumus aũt nos omnes corporibus & rebus subjecti diabolo, & hospites sumus in mundo, cujus ipse princeps & Deus est. Ideò panis quem edimus, potus quem bibimus, vestes quibus utimur, imò aër & totum quo vivimus in carne, sub ipsius imperio est. Potest igitur per suas veneficas nocere pueris, vel angustia cordis: vel excæcare, vel furari, vel in totum auferre puerum, seq; in locum ablati pueri in cunas collocare. Ego audivi talem puerum fuisse in Saxonia, qui suxit quinq; mulieres, & tamen non potuit expleri. Sed idem potest in senibus. Item in ijsdem comment. Me puero, inquit, multæ erant veneficæ, quæ pecora & homines, præcipuè pueros incantabant: item nocebant segetibus per tempestates & grandines, quas suis veneficijs excitabant. Hæc Lutherus: à quibus evidenter elucet, quantam potentiam, quantamq; facultatem veneficis adscribat: intellige scilicet, si Deus illis concesserit. Similiter Sarcerius in explicatione Actor. Apost. de Simone Mago, Homines, inquit, Magica arte ex instinctu Satanæ & cooperatione

Luth. in Com. ca. 3. ad Gal.

Sarce. in Com. ca. 8. Actor.

ratione aliquid posse non dubito. Est enim diabolus efficax in incredulis, id est, nihil non potest in incredulis, etiam ut signa & prodigia in illis operetur, quibus confirmet impios in sua impietate: id quod docet exemplum hoc de Simone, & illud exuscita-
1.Reg. 28. *ti à Magica muliere Samuelis. Et paulò post: Non est impotens neque inefficax ars Magica, verùm potens & efficax. Præterea*
Brét. homil. 35. in cap. 8. Actor. *etiam copiosè de his disserit Brentius in ejusdem loci interpretatione. Elegans est & Petri Martyris hac de re doctrina. Copiosissi-*
Martyr in loc. com. *mè autem de potentia Sagarum Bullingerus docet, Magiam & Magiæ species eruditissimè describens. Sed quid hominum vel prophanorum, vel etiam sacrorũ pronunciatis, quorum testimonia in dubium vocari possint, rem totam demonstrare pergo? Scrutemur potius sacras literas, & Dei ipsius, quæ in illis nobis describuntur videamus elogia. Deus enim Jehova in plurimis sacræ scripturæ locis vim & potestatem artis Magicæ & veneficorum hominum nobis aperit & ostendit: prohibens juxta, ne ejus studio nos unquam dedere cogitemus.*

Primùm

Primùm namq́, ut omittam leges illas de interficiendis Magis & Maleficis, quas deinceps suo in loco seorsim videbimus: expresse Dominus ait: Si quis Propheta fecerit signa & portenta, & velit te abducere ad Deos alienos: non parces illi: manus tua erit super eum. Et clarius: Ne invenitor in te utens divinationibus planetarius aut conjector, aut præstigiator: item utens incantatione, aut requirens Pythonem, aut ariolus, aut necromantes. En amabo, manifestè in his legibus ars Magorum omnesq́ eius species illicitæ prohibentur. Cur autem leges istæ à Deo latæ essent? & in quem, quæso, finem? nisi certò illi constitisset esse Magos, esse veneficos, aut incantatores, eosq́ arte sua plurimũ efficere posse. Cur vetaret Deus quidpiam addiscere, si nemo esset, qui illud doceret, aut etiam novisset exercere? Mirum sanè hoc foret. Leges nullæ feruntur nisi de rebus, quæ sunt, & quæ solent inter homines evenire. Davides quoq́ Psalmista Regius: venenum, inquit, eorum (incantatores intelligens) simile est veneno serpentis, velut aspidis surdæ obturantis aures su-

Deut. 8.

Psalm. 58

as, quæ non exaudit vocem mussitantium, seu carminibus suis eam incantantium, nec venefici incantantis quantumvis sapienter. Ubi dilucidè improbat Propheta incantationem, & studium enunciandi carmina ad incantandum. Verbis enim ijs ipsis
Deut. 18. *utitur, quæ ponuntur in Deuter. De eadem*
Matth. 7. & 24. *quæstione & Christus suo ipsius ore: Venient, ait, Pseudoprophetæ & Pseudochristi, & dabunt signa magna & prodigia, ut in errorem inducantur etiam, si fieri possit, electi. Certè si nulla extarent alia propositæ quæstionis argumenta sive testimonia, hoc unum puto satis validū atq; robustum foret ad arguendum insignem Magorum virtutem. Tanta, inquit Christus, est illorum potentia, ut miraculis suis atq; portentis quod velint, vel electis persuadere queant. Attamen plenioris demonstrationis gratia huc etiam referre licet, id quod Apo-*
2. Thes. *stolus Paulus asserit: Cujus, inquiens, adventus est secundum operationem Satanæ, cum omni potentia, & signis, & prodigijs mendacibus. Attendite, quæso, cum omni, inquit, potentia, & signis mēdacibus: men-*

dacia signa appellans, non quòd phantastica sint, & falsa, aut verè non apparentia, sed argumento efficientis, quatenus ab autore mendace proveniunt: vel potius à fine, quia fiunt ut hominibus imponant: eò quod impij semper digni sint qui decipiantur, nimirum ut divus Apostolus addit, quia dilectionem veritatis nō receperunt. Addo & Apocalypseos testimonium illud: Data est bestiæ potestas, &c. data est ei potestas in omnem tribum, & linguam, & gentem. Et hæc de veneficorum veneficarumq; mulierum potentia sufficere puto. Quid enim opus est pluribus? cum ex præcedentibus satis superq; percipi potuerit, ingentem esse non tantùm Satanæ, verū etiam ministrarum ejus Sagarum, quæ illi privato contractu sese obstrinxerunt, potestatem: adeóq; plurima ab ipsis fieri quæ verè sunt, id quod videntur, quemadmodum serpentes, quos antè à Magis AEgyptiacis productos aut factos esse diximus, veros fuisse serpentes, cum divo Augustino Petrus Martyr expressè fatetur. Et quod in pediculis faciendis defecerunt, manifesto indicio esse, antea

Apoc. 13.

P. Mart. in locis comm.

rem illorũ haud præstigijs fuisse peractam, & Magos cum Moyse rebus ipsis verè formatis, non præstigijs, illucusq; contendisse. Conclusivè igitur dico, & iterum iterumq; dico: Plurima Magi verè faciunt, & res ipsas verè & substantialiter sæpè exhibent oculis hominum conspiciendas. Non præstigiæ solum, non ludibria, non apparentiæ, aut φαντάσματα sunt ea omnia, quæ Sagæ faciunt. Quamobrem denique demirari satis nequeo tuam, ut ad te revertar, Evvichi, sententiam, qua asseris, Sagas ne minimam quidem partem eorum, quæ illis tribuũtur, facere, non quòd non velint, sed quòd non possint: adeoq; ea tantùm vel diaboli ope eas posse, ad quæ natura sua idoneæ sint. Qualis qualis illarum natura sit, nihil tamen mirum est, si Satanas ea, quæ potest, ad interitum hominum efficere illas quoq; doceat: & vicissim illas, si instituantur & doceantur, omnia ejusmodi addiscere, & in usum deducere posse, haud est absurdum credere. Quòd si verò nihilominus aliquis nimium corde induratus, & mente stupidus judex præcedentibus, tum humanis, tum divinis

testimo-

testimoniorum argumentis firmißimis fidem adhibere nolit: cogitet is & perpendat, quid quotidiana, & manifestè sensibilis experientia de effectis ejusmodi hominum sæpißimè cum plurimorum periculo contestetur. Perpendatur insuper ipsarũ Sagarum propria & incoacta liberrimaq́; de istis omnibus confeßio. His tandem argumentis universis qui non mouebitur, eum non modò imperitum, stupidum, aut stolidum, sed stolidißimum, ineptißimumq́; rectè dixerim.

De specialibus nonnullis Sagarum effectis.

ADhuc generaliter de effectis, de potentia & viribus Sagarum dictum est: Sequitur preßius aliquid de singularibus nõnullis illarum operibus. Fatentur etenim multi, eas licet plurima præstare queant, non tamen efficere posse sequentia. Sæpè enim vulgò quæsitum est. Primò, An Sagæ seu veneficæ mulieres adjumento & ope diaboli poßint infantibus alijsq́; hominibus morbos exhibitis quomodocunque venenis

inferre: utpote phthisin, membrorum stuporem & ariditatem, claudicationem, &c. Secundò quæritur: An possint per aërem quasi volitare, & per caminum extra ædes suas de loco ad locum alium transferri, ubi convivia & ludos varios celebrent. Tertiò: Utrum possint eædem in catorum seu felium, aliorumq́ animantium formas à Satana vel seipsis transformari. Quartò: An cum Satana rem sive actionem veneream, ut ipsæ fateri solent, exercere queant. Quintò: Utrum efficere quoq possint, ut mare naves, quas velint, absorbeat. Ac denique: Utrum pluvias, tonitrua, fulmina, ventos, aliasq́ aëris tempestates, quibus noxam segetibus & hominibus ipsis inferant, ciere & producere valeant. De his igitur singulis quæstionibus proposito ordine deinceps in specie sententiam nostram aperiemus. Pleriq quod equidem sciam, has propemodum universas negativè concludunt, à quorum partibus noster etiam stat Bremensis Evvichius. Arduæ quidem & graves quæstiones hæ videntur: attamen ut in sequētibus manifestabitur, ejusmodi sunt, quæ adhibita

ratione

ratione intelligi & decidi poßint. Prudenter itaq; considerandum & dijudicandum fuerit, quid de singulis verè statuendum sit, ne miseræ mulieres eorum quæ minimè fecerint, arguantur.

An Sagæ corpora humana inquinamentis morborum contaminare, ranas aliosq́; vermes in illis progignere poßint, &c.

AD primam porrò quæstionem quod attinet, sæpißimè, proh dolor, experimur, inter alia quæ Magi committunt peccata haud infrequens esse homicidium: quando exhibitis clandestino venenis alios homines ita perdunt, ut si non protinus cõmuni hac luce privẽtur, longo tamen tempore ægroti decumbant. Hoc inquã est, quod frequentissimè ubiq; terrarũ cõtingere plurima exempla contestantur. Et sunt quidem nihilominus, qui tale quidpiam fieri in hominũ vita

constanter pernegant: eò quod nec Satan, nec veneficus aliquis, in re ulla alijs nocere poßit. Alij contrà asserunt, si omninò hoc ipsum eveniat, ejus causam efficientem esse non Sagas, sed solum Satanam sive spiritum malignum, qui illis illudendo persuadeat, ut putent aut imaginentur solùm se id fecisse, quod per diabolum alioquin effectũ est. Atqui contraria horum sententia firmißimis argumentis pluribus demonstrari potest: quemadmodum de opinione eorum qui diabolum & ejus ministras arbitrantur nullam noxam inferre posse, jamante satis abundè diximus. Specialiter itaq; hoc in loco vidẽdum de eo, quod sanitati adeoq; ipsi vitæ hominum Satan ejusq; ministri officere queant. Quomodo verò, qua arte, quibus medijs hoc efficit? An immediatè, aut solo contactu invisibiliter hoc præstat? Hæc ut intelligantur, sequentia diligenter observanda veniunt. Nempe dæmones ob insignem suam totius universitatis scientiam, & plurimorum à condito inde mundo seculorum experientiam, initia rerum naturalium & semina optimè omnium cognosce-

gnoſcere, colligere & inter ſe componere, agentia videlicet ſive cauſas illarũ cum patientibus conjũgere & commiſcere norunt. Poſſunt itidem movere aliquid & alio impellere: & ſi velint aut ſi opus videatur, corpus alicujus animantis aſſumere & in hoc cum hominibus verſari queunt. Et hoc veriſſimũ eſſe, nemo arbitror ratione præditus negaverit. Naturæ enim totius ſcientiſſimus artifex, omnium quoq; inde ortarum rerum naturalium poſſibilem mixtionem, tranſmutationem, vires pleraſq; & facultates perſpectas habet. Quid igitur è genere ſpeciem arguentibus mirum videatur: eum ſemina plantarum aut ipſas quoq; plantas earumq́; partes, aliáſve res venenoſas reſcire, & ſi velit contemperare poſſe, ut pharmacum inde conficiat hominũ corporibus lædendis & interficiẽdis idoneum?

Quid quod & homines improbi, qui in Sagarum tamen aut Magorum ſocietate non ſunt, venenoſa pharmaca aut toxica philtraq́; parare, eaq́; ferculis ſeu poculis illorũ, quibus perniciem moliri cogitant, clandeſtinò injicere aut immiſcere queũt? Quem-

admodum experientia quotidiana testatur, amatores, qui illicito & scelerato juvencularum amore, & vicissim flagrant, poma, pira & alia eiusmodi assumpto veneno inficere, præparare, idq́; ita illis intrudere, ut nullo apparente foramine assumentes minimè videant: & si non confestim moriantur, multos tamen annos lethaliter inde contabescentes decumbant. Quantò magis itaq; & facilius hoc Satanam præstare putabimus, quem adventantem, & quod dictum est, insidias vitæ nostræ struendo efficientē haud quaquam videmus. Haud temerè dixero, hanc illi omninò scientiam inesse, ut possit venena ex rerum naturalium corporibus extrahere, & sibi conficere, hominumq́; quibus velit, vel non cernentium ferculis poculisvé, ut antè dixi, commiscere. Omnes siquidem callet artes, quas unquā homines scire aut addiscere valuerunt: ut rectè Paracelsus philosophatur. Et hæc omnia commodius efficit assumpta forma alterius hominis, quem ei, cui insidias struit, quotidiè familiarem esse perspexit. Quid verò tantum de exhibitis & administratis

In Philo. magna.

nistratis

nistratis medicamentis loquor? Potest enim absq; illis etiam corpora hominum tabifica reddere, admovendo saltem ijs vel supponendo in locis, ubi potissimùm morantur, aut incedere solent, radices aliaq; pharmaca noxia, ut morbis sævissimis inde corripiantur, ijsq; deinceps arte Medicorum sæpè incurabilibus. Hæc contra te assero Evvichi: nec tamen idcirco Satanam ulla ratione, ut tu suspicaris, numen omnipotens esse statuo. Audi quid Theophrastus ille Paracelsus dicat in hanc sententiã: Est etiam, inquiens, in Sagarũ ascendentibus alia venefica potestas, qua varios morbos, quos ex ordine recitare haud possibile foret, per sua stramina, porcorum setas, ossa, corium, fragmenta quorumvis, plumas, testarum frusta, fusorum cuspides, abjecta ruptaq; linteola, spolia piscium, & alia similia, præter cutis aut loci, per quem intraverint indiciũ aliquod, corporibus hominum inferunt: ut idem fore videatur, ac si visibili quodam impetu locus, in quem invisibilis ejaculatio fuit impressa læderetur: quam ejaculationem deinceps infirmitas subsequitur naturalis, doloreq;

In tract. Philoso. magnæ de maleficis, c. 11.

dolorq; intolerabilis, &c. Et si nullum rationis κριτήειον, *nulla experientia, nullum denique ullius hominis literati testimonium, idipsum quoq; edoceret: solæ tamen literæ sacræ, quarum vel unicum pronunciatum dextrè, & nativo sensu intellectum, firmissimo verissimoq; argumento esse potest, expressis verbis evidentissimè id confirmant.*

Job 2. *Et quidem præter alia, omnium ore tritum illud* Jobi: *Ubi egressus Satan à cõspectu* Jehovæ, *percussit* Jobũ *ulcere pessimo à planta pedis usq; ad verticẽ eius? Annón hæc manifesta veraq; historia est? Annón sufficiens & satis validum hoc testimonium est, causæ efficientis eorum, de quibus hucusq; loquimur? Percussit eũ ulcere, inquit textus. Sive autem mediatè sumptis & usurpatis venenis, sive immediatè id fecerit, nihil omninò refert. Fecit enim, ut ex historia liquet. Et potuit arte sua hoc facere, adeoq; scivit se facere & præstare posse. Nisi enim hoc novisset: cur, quæso, ad* DEUM *abÿsset rogatum, an ejus permissu sibi id licitum foret? aut cur, inquam,* DEUS Jehova *dixisset ad Satanam: Ecce in manu tua* Jobus

esto:

esto: veruntamen vitam ejus serva. Quorsum, quæso, hæc verba? nisi ille manum, id est, potestatem habuisset Jobo nocendi, quomodocunque vellet. Efficientiã igitur istam " Satanæ haud malè tribuimus: sed volunta- " te, gubernatione, prædestinatione Dei Opt: " Max: & judicis justissimi determinatam. " Lictor scilicet Dei fuit Cacodæmon ille, qui nihil eorum quæ potuit, efficere ausus fuisset, nisi permisisset ei vel voluisset hocipsum Deus æternus. Et fecit tamen illud scilicet à Deo sibi permissum, ad explorãdam fidei in divo Jobo constantiam, ut ex contextu verborum evidenter apparet. Sed quid in re manifesta opus est pluribus? Delirus & amens sit, qui plura sacræ scripturæ testimonia in proposita quæstione requirit. Quorsum autem dilabor? Concesseris enim forsan Evvichi hæc omnia: Videlicet si quod vulgò Sagis adscribitur, homicidium perpetretur, ejus causam quidem efficientem esse Satanam: sed ipsas etiam Sagas tale quidpiam efficere, puto negaveris. Hoc enim inquies, multis impossibile videtur. At qua inquam fronte? Quidni & illis delicti ejusmodi aut

efficientiæ morborũ quorundam culpa imputaretur? Attẽde & intelliges facilè quid de hoc rectè ſentiendum veniat. Quod ſi Sagis per ſe talis efficientia tribuenda non fuerit: ſequetur aut non velle eas aut non poſſe id, cujus inſimulantur. Sed neutrum horum eſſe, è ſequentibus liquidò patebit. Animus earũ & voluntas parata ſive proclivis ad nocendum ex eo probatur, quod omnibus ſtudeant, omnia diſcant, faciant, quæ ad extremam aliorum vergunt perniciem: quod hanc maximè ob cauſam fœdus cum Cacodæmone feriant, ut doceantur ab eo hæc omnia reſcire, experiri, facere, operari, quæ aliorum vitæ noxia futura ſint. Atqui faciliora hæc ſunt, quàm quæ pleniorem demonſtrationem requirant. De poteſtate itidem earum, de qua tamen major controverſia eſt, minimè dubitandum eſſe cenſemus. Cum enim ſumma arte ſcientiàq; Cacodæmon unuſquisq; polleat: quid mirum ſi dicatur, eũ Sagas quoq; hanc ipſam artem docere: vel etiam confecta à ſeſe pharmaca, alimenta, philtra illis offerre aut exhibere poſſe, ut ipſæ poſtmodum ea ſubminiſtrent

alijs? Cur hoc minus verisimile, cur absurdum videatur. Quam verò ob rationem quod per se & sua arte potest, per adjuvantes seu administras causas efficit? Ratio est: ne illi soli tale effectum adscribatur, sed ut in Sagas quoq; ejus culpa transferatur: & inprimis quidem, ut hoc modo plures simul una eademq; operatione homines pereant, delinquentes nimirum venefici & alij ab ijs perditi. Quid si dicerem secundum physiologiæ fundamenta & rationes: non prorsus impossibile esse, aut ijs denegatum, quin per se ex singulari quadã industria, cognitione atq; peritia rerũ naturalium tale quidpiam addiscere valeant? Qui hoc negaverit, steriliorem, impotentiorem, imbecilliorem q; quàm sit, naturam esse putat. Amplissimus, uberrimus, fructuosissimusq; naturæ ager est. Tam multa, tam copiosa hujus merces est, tanta hujus dona, tantæq; virtutes sunt, ut à nemine unquam mortalium perfectè & absolutè inquiri, nedum cognosci queant. Omnis siquidem natura, sive substantia naturalis à Deo condita, ejusq; ratio, proprietas, virtus menti humanæ ad

næ ad inquirendum subjecta est, ut eleganter eruditeq; Paracelsus philosophatur: sed non omnis ex æquo vel pari mensura omnibus. Deus siquidem secundum certam pro placito suo mensuram unicuiq; largitur, tùm alia dona, tùm ipsam quoq; scientiam. Qua quantò magis quispiã abutitur, tantò pejor habendus, tantoq; majore pœna dignus est. Quamobrem & Magia quæ dicta fuit naturalis, haud culpabilis esse potest, si nihil mali inde oriatur. Taceo nunc, & non pleniùs commendo, sive etiam defendo illorum opinionem, qui plantas aliasq; res nonnullas annotant & describunt, quæ vel Spiritus sive genios malignos fugare soleant. Sicuti præter alia de sale Bodinus prolixè disputat. Horum enim fides nunc penes alios esto. Sed de his etiam suprà copiosius.

Paracelsus. Nõnullę veneficæ à natura tales.

Addo tantùm Paracelsi sententiam, ubi docet: nonnullas veneficas ab ipso ortu seu nativitate sua tales esse vel fieri: quarum scilicet, ut ipse loquitur, ascendens sydus in conceptione aut generatione sit veneficum. Et hoc verisimile multis videtur: eò quod plurimi ad furtum, ad rapinam, homicidium &

um & alia scelerum flagitiorumq́ genera committenda nascuntur, nisi educatione assuefactioneq́ sapientiores facti astris dominentur. Quid enim hoc, quod dicitur, Sapiens dominabitur astris: aliud significat, quàm ut credamus ingentem esse vim & facultatem eorum. Verùm ut ad propositum revertar: Sagæ quocunq́ modo ex antè traditis suam artem didicerint: volunt & possunt aliorum corporibus varios morbos inferre. Possunt, inquam, si non aliunde, attamen à Satana imbutæ, institutæ, edoctæ, hoc facere. Porrò si volunt quod possunt, & contra: quî, quæso, & cur tam temerè quod de ijs auditur, phantasticum omne censeremus? Accedit insuper propria & spontanea sæpe quam suo ore edunt confeßio: sicuti una ex crematis Lemgoviæ Sagis confessa est, se civem quendam, cujus tamen hîc nomen, quod incolis illius urbis satis notum sit, reticeo, claudum fecisse: & alia ibidem sua voce testata est, se Consulis uxorē primam, suppositis ædium illius limini rebus venenatis eò redegisse, ut eo ipso die ægrotare incipiens, brevi pòst vitam cum morte com-

mutârit. Quo argumento, quódnam aliud magis ratum firmumq́; desiderari poßit in ullis rebus pertractandis, nemo Logicus facilè dixerit. Exemplum addam quod ipse vidi & observavi: Fides enim ijs habenda, quæ experientiæ exemplis nobis ostenduntur. Hac ipsa præsentis anni 85. æstate, mulier venefica Waldeciæ comprehensa est, quæ in oppido ditionis Illustriß. Principissæ Barbaræ, comitissæ Waldeccensis, &c. Beun vicini cujusdam sui famulæ radicem quandam in superiorem togæ, quam ei parare debuerat, partem duplicatam insuens effecerat, ut simulatq; illa famula vestem, quam dixi, indueret, ea ipsa protinus hora circa lumbos, quos extremitate sua vestis proximè tangebat, pessimè afficeretur, & confestim per totum corpus gravißimis cruciatibus torqueretur. Paucis insuper diebus pòst, ossa quoque instar majorum craßiorumq́; dentium equinorum, & concham exiguam evomuit. Vidi ossa omnia, vidi concham, & ipse cultello quodam meo discidi & contudi: ut nunquam mihi persuaderi patiar, hanc oculorum fuisse obfuscationem. U*num adhuc*

huc proferam testimonium, quod à fide digno viro mihi trãsmissum est anno, &c.73. 14. Novembris. Stephanus, cognomento Kalen / *ex oppido* Hollenstedt / *in ducatu Brunsuicensi, à duobus affinibus suis veneficij accusatus, inter cætera spontè, & extra omnia vincula confessus est, se à prima sua conjuge, quæ in urbe* Katelberg / *cum aliis Sagis concremata esset, artem veneno necandi homines didicisse: & postmodũ quando secundæ, cum qua tum temporis vixerat, iratus factus esset ob suspicionem adulterii, venena quædam, quæ tamen hîc nominare non libet, pulverisata commixtáq; in puerperio ad enecandum eam exhibuisse. Item quod adjuvante se priore, quam dixi, conjuge, Martino cuidam* Rhekopffs *in Bacchanalibus ob discordiam & litem exortam, in calidæ cerevisiæ potu venenũ propinaverit, ut is intra octiduum mortuus fuerit. Similiter quod alium virum,* Hans Niesients/ *anno ante ‿, veneno ex tribus, quæ etiam nominavit, animantibus præparato interfecerit. Adhæc liberè etiam fassus est, se oleario cuidam ejus loci, quidpiam*

ex aliquot animantium venenosorum partibus confectum, ante limina ædium projecisse, ut exiens ille extra eas protinus dolores senserit, primò in superiore brachio, ac deinde in reliquo corpore, quibus adhuc graviter torqueretur. Et juxtà medicamenta recensuit alia, quæ antedictis morbis iterum mederi possent: quæ tamen omnia minimè hoc in loco describēda fuerūt. Quamobrem sequente die 15 Novembris iterum absq; civilibus tamen quæstionibus examinatus est: ubi præter alia dixit, quomodo ob cadentem in aquas pileum suum ibidemq; amissum Deo omnipotenti iratus, eumq; abnegans, Satanæ se dicârit, & hunc ad se accerserit: ego, inquiens, tibi me totum dedam, tuæq; tutelæ me committam. Veni tu ad me Satana. Hic igitur vocantem audiens, quicquid ille modò voluit, fecit. Postmodùm die 20 ejusdem mensis justo judicio veneficus iste concrematus est. O horrendam impietatem! O diabolicam Magiam, & alia plus quàm ineffabili pœna dignam! An proinde his auditis & cognitis, adhuc Evvichi, Sagarum efficientiam in præparandis

randis

randis venenis, & interficiendis hominibus negare voles? Imprudens menteq; vesana, adeoq; impudenter impudens hoc feceris. Hæc enim communis natura est hominum vel sceleratissimorum, ut citius boni alicujus effectores se esse, quàm mali vel minimi autores, gloriari soleant. Quare igitur Magos ejusmodi & veneficos, & qua fronte insontes esse pronunciabimus? aut non putabimus hoc fecisse, quod sibi ipsis volentes libenter adscribunt. Si verò in fide hujus quæstionis ad φαντασίαν, imaginationem, præstigias & ludibria Satanæ cum Wiero Medico recurrere volueris, quod fascinentur & obfuscentur isti Magi à malo Spiritu ad confitendum ea, quæ tamen minimè perpetrârint: hujus refutationem ex antecedentibus satis abundè cognoscere poteris. At plenius tua verba videamus: “Sagæ, inquis, nihil supra naturæ suæ vires possunt, &c. Et paulò post: Propterea frustra creduntur pharmaca certis præstigijs incantata, quæ vel ore hausta, vel attracta odoratu lædant illos tantummodò quos ipsæ velint, reliquis similiter usurpantibus ni-

hil obsint, &c. Non esse in naturæ viribus, aut prorsus esse impossibile, hominem naturalia remedia sive φάρμακα parare, quæ usurpantibus illa incommodent: quis unquã, quæso, mortalium asseruit, præter unum Evvichium? Hoc rectè commentum & τερατολογία Evvichii: hoc παράδοξον nulla demonstratione constabilitum appellabitur. Hoc enim si sit, totius Medicinæ fundamenta labefactari corruereq; necessum erit. Est siquidem possibile multis. Ergo si assumpseris, & Sagas esse homines, facilè quoq; evincetur, illas pharmaca ejusmodi præparare posse. Quinimò Magis & Magicis mulieribus hoc tantò facilius erit, quantò melius à spiritu maligno rerum omnium peritissimo juvantur. Veruntamen repetitis diligenter antecedentibus absq; gravamine, opinor, hoc dabis. Quod autẽ simul eodemq; modo assumentibus illa non pariter noceãt: aut, ut tua verba sonant, eos tantùm lædant quos ipsæ velint, alios similiter usurpantes non item: hoc inquis esse, quod nemo sanæ mentis sibi persuaderi patiatur. At ego contra me exẽpla specialia, quæ dicto tuo fidem

faciant,

faciant, observare multa vix memini. Et tamen si fiat hoc, menti humanæ intellectu nequaquã difficile esse dico. Equidem enim indissolubilem, quem tu nodum censes, absq; ulla tũ artis ullius, tũ pietatis jactura solvi posse arbitror. Et quidni? cum absurdã hanc tuã sententiam esse ex Philosophia, Medicina, & media deniq; Theologia demonstrare queam. Annon enim physiologia tibi Arist. ostendere potuit: agens nullum agere nisi in patiente benè disposito ad recipiendum. Id si novisti, intelligere quoq; debuisti: si venenũ à Sagis homini alicui exhibitum, sit lethale, et ab alio similiter assumptũ, ei haud noceat: fieri hoc propter diversam assumentiũ illud cõplexionem: quarum altera vincitur à veneno, altera verò illud ipsum vincit & extinguit. Quomodo sæpissimè videmus unũ idemq; alimentũ à pluribus comestum, omnibus ex æquo cõmuniter non pdesse: et contra, non nocere. Causa nimirũ est diversitas temperiei corporũ. Maritus quidam veneficus conjugi suæ puerperæ potionem propinavit veneno infectã, putans se illam interfecturum. At illa incolumis mansit. Venenũ siqdem illud, opinor, in corpus ejus pluribus

antè humoribus (quale puerperarum est) adhuc malè coinquinatis refertũ incidens, non tam citò in substantiam illius partium vires suas exerere potuit, atque in alterius corpore puriore. Idem enim & alios iisdem suis Magicis pharmacis interemit. Hyoscyami semina minutissima si in majore quantitate assumantur, homini venena sunt & lethalia: Muribus autem longè imbecillioribus & minoribus animantibus, id quod ipse aliquoties observavi, alimenta sunt gratissima minimeq; noxia. Nempe quia diversa est ventriculi hominum & murium complexio, ideoq; actio etiam utriusque impar. Physica quoq; ratio hæc est: Dæmon celerrima sua agilitate & motione velocissima eo ipso momento, quo Sagæ porrigunt alicui medicamentum ut perdatur, veneno suo illud inficiens aliter præparat & afficit, atq; reliqua portio sit disposita, quam alius forte fortuna accepit. Non certè intelligo si hæc naturæ legibus seu etiam potentiæ sint contraria. Cur igitur hæc, Evvichi, cum tuis miraculosa esse putas, aut ceu impossibilia miraris? Utrum, quia potentiam illam natu-

naturæ neutiquam percepistis? ut hoc uno insuper præter antecedentia ex Augustino comprobare placet. Miraculum, inquit ille, voco, quicquid arduũ aut insolitum supra spem vel facultatem mirantis apparet. Attende, quæso, verba illa, supra facultatem mirantis, *& quid velim, perpende. Idem alibi in hanc sentẽtiam inquit: Non oportet moveri, cum Magicis artibus miracula fiunt, plerunq; similia miraculis quæ fiunt per sanctos Dei servos. Non oportet hæc mirari, quia omnia quæ visibiliter fiũt, etiam per inferiores potestates aëris hujus, non absurdè fieri posse creduntur. Si insuper ad Medicæ artis, quam exercuisti, praxin recurramus: Annón observasti, pestilentiæ ab aëre contagioso originẽ trahentis venenum plurimos sæpè, proh dolor, in uno eodemq; loco simul inficere, nec tamen omnes pariter interficere aut occidere? Quis verò illud venenum hoc modo præparat, ut uni noceat, alteri non absit? Archeus ille dico in corpore hominum seu Iliaster, ut à Paracelso vocatur, naturæ artifex, aut ipsa natura rerum in eo dispensatrix optima. Annón*

Augu. de utilitate credẽdi ad Hon. cap. 16.

Libro 21. Sentent. sent. 4.

deniq; , si Theologiæ fundamenta cognovisti Doctor Evvichi, liquêre tibi potuit, hoc arcanum & imperscrutabile Dei judicium esse, idq; justißimũ, quòd alij conserventur diutius in hac vita, alij citius perdantur. Judicis, inquam, hoc beneplacitum, hoc decretum judiciumq; est, qui Esau reprobavit, & Jacobum fratrem dilexit, antequam in utero matris uterq; conciperetur. Mala. 1. Rom. 9. *Quocirca neq; Sagarũ pharmaca universis qui ea acceperint, mortem inferent. Viden' igitur Evvichi, quàm graviter in philosophiam, Medicinam, Theologiam, quarum tamen omnium scentiarum nomine concelebrari cupis, in proposita quæstione impegeris? Quicquid quicquid porrò copiosius disputetur, Sagis tamen efficientia hæc tribuenda est. Effecta videmus. Causam efficientem eorum Sagæ se esse profitētur. Quid igitur ulterius? Ais verò efficientiã istiusmodi non esse per se naturalẽ neq; voluntariam, sed solummodò instrumentariam, quæ nihil nisi Satana movente operetur? Quid tum verò postea? Et instrumenta omnia seu causæ, ut loquuntur, instrumentariæ, ab*

uni-

universis Logicis rectissimè inter alias efficientis causæ species connumerantur. Quod qui non fatetur, is Logicæ artis planè imperitus est, itemq; delirus & amens est. Sive igitur causam efficientem procreantem per se absolutè intellectã sive instrumentariam nominaveris: efficientiam tamen & vim efficiendi, ut tribuas illi, ex propositis argumentis necessum fuerit. Eapropter Ulricus ille Molitor, quem tu, Evvichi, in definitione Sagarum citasti, haud malè concludit hoc modo: Ipsam scilicet Dei providentiam occulto suæ bonitatis judicio nocẽdi quidem potestatem diabolo permisisse: neq; tamen eum hujusmodi potentiã amplius extendere posse, quàm à summo Deo concessum fuerit.

An Sagæ scopis vel baculis insidentes, per aërem volitare possint.

SEcũda quæstio de specialibus effectis Sagarum proposita fuit ejusmodi: An extra ædes suas per caminum aut per aërem volitare, & sic de loco ad locum alium possint

transferri, ubi convivia aliosq; ludos celebrent. Mirum enim hoc esse propemodum universis, adeoq; totum ex imaginatione & insomnijs nocturnis procedere videtur. Et quid ni mirum esset? Conditionem & artem se habere ac novisse profitentur, qua baculis, furcilibus, palleis, scopis, & alijs ejusmodi insidentes per caminum evolent, prius perunctæ certis quibusdã unguentis, quæ solent enumerare, utpote cati alicujus aut lupi adipe, & lacte asinino, & nescio quibus alijs. Res hæc plena admirationis est: quapropter etiam diligentius, quid de proposita quæstione judicari concludiq; debeat, ex philosophiæ penetralibus in naturæ promptuario disquirendũ erit. Et hoc præsertim, quod plurimæ Sagæ non coactæ fateantur, se convivijs ejusmodi & choreis interfuisse, aliosq; ludos celebrasse, etiam in locis centena aliquot miliaria à suis ædibus, in quibus habitant, dissitis. Primum itaq; lubens equidem fateor, quod negare non possum, hanc hominum naturam esse immutabilẽ, ut in terris, non in aëre sublimiore incedant, ambulent, equitent, &

quomo-

quomodolibet aliter moveatur. Secundum quod singula animantium genera certum aliquem locum certámve sedem, in prima rerum creatione à Deo acceperunt: aves, ut in aëre volitent: pisces, ut in aquis natent: homines insuper cæteraq; bruta animantia, ut in terrarum superficie incedant. Ut Poeta eleganter disserit. Ovid.1. Metam.

Neu regio foret ulla suis animalibus orba,
Astra tenent cœleste solum, formæq; Deorũ.
Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ,
Terra feras cepit, volucres agitabilis aër, &c.

Quemadmodum igitur capras, boves, cervos, in aëre pasci, pisces in littoribus nudos ali, impoßibile est: Sic per naturã hominum quoq; fieri nunquam potest, ut ulli per se & suo motu per superiorem aërem progrediantur. Et hoc est quod disseruit Paracelsus: Paracelſ. in Philo. mag. de malef. cap.17. *Sagarum, inquiens, evolatus nulla prorsus arte constat. Intelligit nimirũ eas non propria arte, id est vi & natura sive motu insito in aëre volare. Utrum igitur vana, inquies, hæc tantum est illarum opinio, quam ex persuasione Satanæ conceperunt? Hoc sanè non facilè dixerim: quod & alij homines, ejusmodi convivia, choreas, aliaq; spe-*

ctacula Sagarum in remotis & desertis locis syluarum camporumq́ conspexerint: de quibus dicere haud licet, eos oculis suis in tali visione obfuscatos fuisse. Quare causa alia inquirenda est ad rei propositæ intelligentiam? At quā causam hujus statuemus? An imaginationem, quod domi suæ in proprio lecto altè dormientes, & simul à Satanæ dementatæ, sibi videantur quidem alijs convivari, ducereq́ choreas, cæteraq́ ejusmodi facere cum suis socijs? Ita sanè plerisq́ videtur. Variæ enim sunt & diversimodæ stupendæq́ mētis seu animæ humanæ, nunquam nec in somnio, ut Hippocrates inquit, quiescentis, conceptiones, cogitatioues, imaginationesq́: ei tam validè fortiterq́ impressæ, ut homo post cessantem somnum sibi persuasissimum habeat, & firmiter credat, verè & realiter ea omnia contigisse quæ somniavit. Unde amores, oscula, amplexus, coïtus Ephialticorum: item ascensus in cælos, descensus ad inferos, aliæq́ peregrinationes Ecstaticorum originē traxerunt, quas sanctè etiam jurantes se perfecisse jactitant. De quibus Peucerus & alij plures Physici copiosè

Hipp. de insomn.

Peuce. in li. de divinat.

copiosè tradiderunt. Et quod miretur aliquis, de futuris verè deinceps contingentibus homo insomnia sæpißimè cōcipit. Multa enim sic audiri, multa dici vidētur. Cujus illustre exemplum est apud Ciceronem, de duobus Arcadibus amicis, qui cum iter facientes Magaram venissent: alter ad cauponem, alter ad hospitem divertit. Et huic qui in hospitio erat, concubia nocte visum fuit in insomnijs, alterum orare ut subveniret, quòd sibi interitus à caupone pararetur: idq́ cū pro nihilo haberet, alter denuò idem rogare visus est, ut quoniā sibi vivo non subvenisset, mortem suam ne inultam esse pateretur, se interfectum in plaustrum infra stercus à caupone conjectum esse, &c. Manè igitur, ut admonitus erat, surgens bubulco ad portā præstò fuit, quærens quid in plaustro esset, mortuum eruit: bubulcus perterritus aufugit. Caupo re patefacta pœnas dedit. En imaginationem nocturnam & somnium Arcadis de familiari suo verissimum. Similiter etiam Simonides, ut idem Cicero refert, cum ignotum quendam projectum mortuum vidisset, eumq́ humavisset, ha-

Cice. lib. 1. de divinat.

Cic. ibi.

ſet, haberetq́ in animo navem conſcendere: moneri viſus eſt in ſomno ne faceret, ab eo quem ſepultura affecerat: ſi enim navigaſſet, eum naufragio eſſe periturum. Redijt itaq́, perierunt cæteri, qui tum navigaſſent. Ita ſæpè animus hominis in ſomno præſentia cernit, futura prævidet, meminit præteritorum. Jacet enim corpus dormientis ut mortui: Viget autem & vivit animus. Egometipſe, ut hoc unum addam, ante decennium plus minus nocte quadã in collegio Pomœrij Marpurgenſium dormiens ſomniavi, me videre quendam in urbe mihi familiarem, cujus nomen nunc taceo, circa dorsũ & in brachijs vulnerari. Manè ſurgens, rem ita ut ſomniaveram, ea ipſa nocte contigiſſe, ex publico rumore protinus comperi. Scitè igitur & eleganter imaginatio Soli in homine à Theophraſto confertur, utpote quæ non ſecus operetur in ſuo globulo, & in id, ad quod ſplendor ejus dirigitur, quàm Sol in elementa ſubjecta ſuum ſplendorem emittit. Sed quorſum hæc, inquies, omnia? Ad demonſtrandum quanta vis eſſet imaginationis: quæ nimirũ tam vali-

da tamq́; potens est, ut etiam ad formationẽ hominis in utero, ejusq́; immutationem plurimũ sæpenumerò faciat, ut pro diversa gravidarũ imaginatione diversi fœtus formentur. Sicuti copiosè Medici in traditionibus suis de conceptione & de gravidis ostendunt. Vide integrũ tractatum de ea Paracelsi. Quemadmodũ itaq́; Ephialtici vel Ecstatici, de quibus dixi, plurima referunt, quæ in Ephialte aut in ἐκστάσει *sua viderint, audiverintvé: utpote gaudio exultantes in cœlis angelos, igne crematos in inferno impios: item quæ observârint in hortis, cãpis, aut alÿs in locis amænissimis. Et hæc omnia verissimè affirmare audẽt, ita ut narrarint contigisse, quò tamen nunquam venerunt, quæq́; nullibi terrarum viderunt. Sic etiam Sagæ (quid enim impediret eas) imaginari possunt se convivÿs opiparè admodum instructis interfuisse, se cũ amicis suis saltasse, aliaq́; tractasse hujuscemodi, quibus plerũq; delectari solent, non tantum juvenculæ sed etiam vetulæ. Ea, inquam, tam altè menti suæ imprimere possunt, se vidisse, quæ tamen nunquam facta fuerunt: ipsis domi in-*

Parac. in tract. de imagin.

terim propter maritos suos vel liberos dormientibus. Ex appetitu verò earum phantasia talis provenit. Quapropter minimè equidem negaverim, quin plurimæ, de hisce Sagarum visionibus & peregrinationibus assertiones sint phantasticæ, imaginariæ, ideoq́ nihili faciendæ. Attamen omnia apparitionibus tantum in somno adscribere velle, hoc est, quod nemo demonstraverit. Insignis enim & pernitiosus iste error est Ulrici Molitoris, Wierri, *& qui hos sequuntur, aliorum in proposita quæstione decidenda concludentium, hæc omnia, de quibus dixi, Sagis in somno per repræsentationem similium specierum* φανlασίᾳ *conceptarum, vel à diabolo ipsis impressarum, apparêre duntaxat, non reverà fieri. Etenim non tantummodò Sagarum illa confessio metu extorta, vel sponte facta, verum etiam aliorum hominũ experientia, & ocularis demonstratio, equitationibus, saltationibus, conviviys, &c. earum, fidem facit. Quî sic inquies? Multis, inquã, judicibus, aliisq́ rerum publicarum præfectis cognitum & exploratum est, Sagas fateri ipsas,*

se in

se in congregationibus suis alias veneficas mulieres ex alijs locis, quas antè non cognoverint, in sua esse societate, conspexisse: quæ deinceps à Magistratu comprehensæ, lubenter se reas esse fatentur. Addo quòd sæpè reperti sint & proditi viri, qui istis saltatricibus fistula vel tibicine canentes, vim quandam pecuniarũ inde lucrati fuissent, utpote veram & certam aliquã monetam auream argenteámve: & deinceps re manifestata, aufugissent, ne punirentur. Huc refero, quòd multi per syluas aut alias solitudines iter facientes, ejusmodi conventum Sagarum, suo visu observarunt: earumq; alias subitò evanescere: reliquas verò, quæ ad custodiendum vasa & fercula, illic in mensis reposita, mansuræ essent, in feles canesvé mutari, ne agnoscerentur. Postquam enim adventantes rei visendæ gratia propius accessuri resistentibus illis animãtibus pedes aliasvé partes amputassent, domum reversi, fœminas illas, quæ in feles aut canes conversæ erant, ijsdẽ partibus, eademq; hora, qua eas abtruncassent, mutilatas viderunt. Quæ, quæso, Evvichi, oculorum

experientia & visione, quódnam clarius & illustrius aliud testimonium desiderabis? Anné dices Satanæ has præstigias esse, quód huic facilimum sit, imagines in istis locis & formas talium muliercularũ excitare atq; proferre? aut hunc ipsum formam istarum assumere? Si dixeris, fieri hoc posse cõcedam: aliquando quidem, non semper. Quomodo namq; si corpore suo mansissent domi, in remotissimis syluis, quò non venissent, canum feliúmve specie, pedes ijs aut aliæ partes substantialiter mutilari potuissent? Absurdissima, arbitror, & omninò hæc ridicula foret opinio: qua nihil ineptius, nihil tetrius, nihil deniq; à Physicæ philosophiæ legibus magis alienũ auribus nostris unquam adferetur. Quæsiverit autẽ alius, quibus modis, quibúsve argumeutis sententiam istam tueri velimus, quòd Sagæ, brevissimo vel unius horæ spacio, citissimeq; in alias etiam remotissimas ab earum habitatione regiones, urbes, syluas, quò velint, per aërem ferri, moveri, volitare, sive equitare queant. Unguentorum hoc fieri ajunt, vel à Satana oblatorum, vel à seipsis præparatorum oblini-

oblinitione, si frontem, manus, aliásve corporis sui partes ijs inungant: hoc enim facto eas avolare citò ad mille millenos genios. Et hæc illorum ratio physica, & in specie quoq; verisimilis apparet. At non omne quod veri formā præ se fert, protinus quoq; κατὰ παντὸς, ut Logici loquuntur, aut καθολικῶς verum est. Quapropter paulò exquisitius diligentiusq; istud argumentum est examinandum. Cati vel lupi adipem nominant, & lac asininum, & nescio quæ alia, quibus uti consueverint. Magnam equidem ante rebus naturalibus efficiendi potentiam inesse dixi, adeò ut vix minima ejus pars nobis accuratè perspecta sit: quæ verò in istis simplicibus rebus, aut alijs, quas recensent, Sagarum in altum aërem sublationis, evectionis, deductionis causa sit, ingenuè fateor me nondum accuratè definire posse. Quod si enim attractrici alicui qualitati cum levitate simul conjunctæ effectum istud adscribere velim: eam in alijs pluribus rebus longè validiorem potentioremq; reperimus. Specifica verò, inquies, hæc virtus est, & propria quædam facultas

illarum rerum, è quibus unguenta ista parantur, à physicis Medicisq; nondũ hucusq; descripta, sed ijs solummodò perspecta, quibus Cacodæmon significarit, videlicet Magis atq; veneficis. Esto sanè: Si enim anxiè contendatur, nõ habeo, quod contradicam. Quandoquidem plurimis ob quotidianam experientiam in confesso est, sæpè cõtingere: ut, si mariti aliquando, qui forte fortuna observarunt suas uxores prius inunctas avolasse, quid rei esset experiri cupientes se quoq; perunxerint; simul post eas avolent. Id quod historiæ plurimæ, quas videre est apud Bodinum & alios hujus generis scriptores, evidentissimè testãtur. Ut ut autem hoc sit: Unguentis tamen per se vim talem inesse, absq; cooperante Diaboli potestate haud lubẽter concesserim: sicuti Paracelsus quoq; innuere videtur: Unguenta, inquiens, nihil revera ad rem faciunt illis, quæ ad veneficia natura quidem aptæ sunt, nec etiam verba quidquam prosunt. Verùm quæ non sunt natæ sub istis ascendentibus, juvãte sola superstitionis vana fide, possunt ijsdem ceremonijs & unctionibus observatis unà

Bodinus in tract. de pereg. Sagar.

Paracelf. ca. 16. de malefic.

tis unà

tis unà cum cæteris evolare? quod idem est, ac si quis potiatur eo quod alteri præparatum est. In quibus verbis non omnem unguentis vim Paracelsus adimit: sed in iis quæ non sunt natæ veneficæ vim eorum augeri putat à vana fide. Sunt etiam qui similiter unguentis illis eam, quam dixi, virtutem inesse negant: sed argumento minimè hanc quæstionẽ probante. Nempe quod qui inter volandum Dei veri nomẽ invocent, ulterius volare aut equitare nequeuntes in terrã à Satana protrusi, vel per se decidant. Si enim unguentis, ut inter cæteros Bodinus inquit, quibus venefici oblinũtur, vis tanta insit, eam vix impediri à nominis divini pronunciatione. Id quod fieri Bodinus ob multarum Sagarum confeßionem concludere videtur. At hoc infirmum planè argumentum esse, quis non intelligeret? Si enim nominis divini appellationem definias veram Dei altißimi ex intimo cordis gemitu procedentem invocationem: quidni illa vel potißimam efficacißimamq; omnium unguentorum, adeoq; ipsius Satanæ virtutem impediret? Ab hac certè qualiscunq; virtus

rerum omnium naturalium infringi & imminui potest. Quandoquidē & montes vera fides transponit. Quamvis tamen ejusmodi gemitum & sinceram invocationem in ijs qui se Satanæ obligarūt ex pacto, haud concesserim. In reliquis qui forte fortuna oblinuntur, fieri posse non admodum recusaverim. Sin verò de symbolica tantum & verbali Dei conditoris nominatione istud accipias: quid, quæso, illa conferret? Quod si enim præ admiratione solummodò rerum visarum absq; ulla auxiliorum imploratione Deum nominaverint: quemadmodum vulgus re aliqua nova vel etiam ridicula sæpè conspecta exclamare consuevit, proh Deum immortalem, qualis hæc res est? quid video? Bone Deus, &c. Annè hac Dei externa & verbali appellatione unguētis in corpore Sagarum, omnem vim adimi putas Bodine, aut Cacodæmonem tantoperè illam reformidare, ab eaq; abhorrere, ut ferre vel audire prorsus nequeat? Quid igitur illud
Matt. 7. quod Christus ait: Nequaquam omnis, qui dicit mihi, Domine mi, domine mi, introibit in regnum cœlorum, &c. Et paulò post:
Multi

Multi dicent mihi, Domine, domine, nónne in nomine tuo prophetavimus? Et tunc confitebor illis: Nunquam novi vos, &c. Quamobrem, inquam, argumenti abs te Bodine allati sententia non catholica aut universalis est. Quænam igitur tandem, aliquis quæsiverit, & qualis causa est Sagarũ volatus, ut quæstionis propositæ explicatio ad finem aliquando perducatur? Diligenter hanc rem perpendenti, difficile quidem est certam aliquam causam in natura Sagarum, & quibus utuntur unguentorum reperire. Qualiscunq; enim specifica virtus in ijs proferatur, ejus tamen in actum deductionem à Satana ipso juvari credimus, ut effectum, de quo loquimur, non tam unguentis, quàm ipsi Cacodæmoni adscribendum sit. Et quidem hac ratione: Spiritus (nimirum maligni) vẽtis velocissimis persimiles sunt, ut loquitur Paracelsus: exempli gratia: ventis qui flant à Septentrione versus meridiem, celerrimaq; eorum operatio est. In quam sententiam diuus quoq; Augustinus: Dæmones, ait, avium volatus incredibili celeritate vincunt. Hi igitur si vo-

luerint Sagas quasdam cæteris adesse, eas deducunt ad locum ubi congregatio illarum futura sit, sive per caminum, sive alia quacunque via; flantes nimirum post tergora Sagarum. Quemadmodũ ventus spirans plumam à terra elevat in altum & ante se, donec eò loci veniat, in quo steterit. Singularem verò locum eligunt, ubi congregentur, quòd ab hominum consortio remotæ nõ impediantur, ea quæ intra parietes ædium suarum minimè possent adimplere: videlicet instructionem, conspirationem, & consultationem de inferendis aut efficiendis malis: adeoq́ue, veneficia quæque comparare atque perficere: & quia nunquam ferè conveniunt, ubi non simul conviventur ac saltent, id quod domi suæ haud commodè possent efficere. Magnus enim sæpè chorus earum est, ut Paracelsus refert, adeò ut turmatim aliquando militum instar ex ordine super pagos, montes, convalles ferantur. Quod insuper inter volandum, ut ipsæ fatentur, loqui non audent, vel etiam retrospicere: id ait fieri, quòd metuat Satan ne nominetur is qui cõdemnavit eum, altissimus. Exempla volatus

tus & saltationis Sagarum qui cupit, plurima colligere potest ex aliis scriptoribus. Vide de his Augustinum, & copiosius Wierum. Item Jacob. Sprengerum, & cæteros. Concludimus itaq; ex antecedentibus repetentes: Sagas, etiamsi nō suapte natura aut propriis viribus, & omnes, unguentorū tamen virtute à diabolo corroborata, ac deinde hujus quoq; ductu plurimas sæpè per aërem de loco in locum alium vel remotissimum ferri aut peregrinari, ubi conviventur, choreas ducant, & res alias pro lubitu cum Satana habeant atq; transigant: ut neutiquam dubitādum sit, Sagis hæc effecta veluti causis efficiētibus rectè assignari. Quare? aut quam ob causam? quia sponte & volentes hæc faciunt: gaudent siquidem hisce rebus, & summoperè delectantur. Voluntas autem à Logicis, id est ab omnibus sapientibus atq; prudentibus hominibus inter causas efficientes rectè numeratur: ut qui consultò & consideratè quidpiam faciunt, si non principales, attamen concausæ seu cooperantes voluntariæ haud immeritò dicantur & habeantur. Imò etiam si nihil ipsæ per se facerēt,

Augu. li. 10. item 21. de civit. Dei. VVierus lib. 2. c. 8. de præst. dæm. Spreng. in malleo mal.

agenti tamen conſentientes eâdem qua ille culpa tenentur. Oritur autem ex præcedentibus alia, quæ ſequitur quæſtio.

De Sagarum in catos, feles, aliáve. ejuſcemodi animantia transformatione.

C*Um enim ſæpè obſervatum fuerit, Sagas in congregatione ſeu conventu ſuo, ne ab alijs hominibus ex improviſo fortaſſis adventantibus agnoſcerentur, in canes, feles aut catos fuiſſe tranſmutatas: non immeritò à Philoſophis præcipuè quæſitum eſt, utrum vera & ſubſtantialis iſta ſit* μεταμόρφωσις, *an verò phantaſtica tantùm & apparens. Item quomodo hæc fieri poſſit, phyſicáne aut naturali ratione, ſive præternaturali contingat. Quocirca ne rerum cauſas inquirere non velle putemur, hæc etiam quæſtio penitius examinanda venit, ne Sagæ quæ non fecerunt, feciſſe dicantur. In thematis autem hujus interpretatione, in campum*

pum disputationis amplissimũ incidimus. Multi enim persuasum sibi habent, ac firmiter statuunt, non tantùm Sagas mutari in canes, catos, &c. sed etiam alios homines in alias bestias, utpote in lupos, cervos, asinos, & alia id genus animantia sæpè converti. Et hæc non solùm vulgi opinio, sed vel politissimorum gravissimorumq́ autorum sententia est. De λυκανθρωπία *autem, id est, conversione hominum in lupos, seu de lupinis hominibus res copiosior est: ideoq́ primò de ea videndum. Rex Arcadiæ Lycaon olim in lupum mutatus fertur ab Ovidio, ubi Jupiter post enumerationem ejus scelerum ac delictorum, ait:* Ovid. 1. Metam.

Territus ipse fugit, nactusq; silentia ruris
Exululat, frustraq; loqui conatus, ab ipso
Colligit os rabiem, solitæq; cupidine cædis
Utitur in pecudes, & nunc quoq; sanguine
gaudet,
In villos abeunt vestes, in crura lacerti
Fit lupus: & quæ sequuntur plura.

Unde etiam Lycaon, opinor, dictus fuit. Et harum μεταμορφώσεων *veluti Actæonis in cervum, & aliorum in alias bestias, pleni sunt lib. 15. poëtæ hujus Ovidij, quæ quod pleræq; fabulosæ sint huc non pertinent. Si-*

militer Mœrim quoque quendam lupi formam assumpsisse, eamq; sui ipsius μεταμόρφωσιν veneficijs & herbis efficere potuisse, Virgilius refert:

Virgil. Eclog. 8.

Has herbas (inquiens) atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.
His ego sæpè lupum fieri, & se condere sylvis
Mœrim, sæpè animas imis excire sepulchris.

An verò Poëtarum forsan exempla testimoniaq; Evvichi respuis? Certè si feceris, miraberis etiam quod Bodinus asserit, Ulyssis sociorum in sues immutationem, quam Homerus cōmemorat à Circe venefica factam verè contigisse: vel, ut ipsius Bodini verbis utar, non esse fabulam. Miraberis etiam, quòd Virgilius dixerit herbis illud effici posse? Næ & ego miror quod D. Augustinus refert, suis temporibus veneficas frequentes repertas esse, quæ peregrinantibus, aut iter aliò facientibus singularis cujusdam frumēti semine exhibito in caseolis, eos in quadrupedes bestias transformarent. Agedum verò relictis poëtis ad alios transeamus. Herodotus testis est, homines in Neuriorum regione frequenter cōverti in lupos. De quibus etiam

Belli Trojani tēpore: quod cœptum est annis ferè 1200 ante Christū.

Augu. li. 18. de civit. Dei, 17. & 18. capitib.

Herodo. ante annos fer-

mè 2200. ante quē vixit Homerus annis 40

etiam Pomponius Mela: Neuris, inquit, statum singulis tempus est, quo si velint, in lupos, iterumq; in eos qui fuêre mutentur. Plinius insuper hujusmodi luporum mētionem facit. Item Strabo, Solinus Polyhistor, & alij: adeò ut idem Plinius summoperè miretur tot tantorumq; autorum consensum. Unū saltem addo exemplum ex Tritemio Abbate, qui Bajanum quendam Judæum, quotiescunq; modo vellet, se in lupū convertere potuisse refert. Omitto enim hîc (quoniam de lupis potissimùm dicere cepi) illud quod de Ammonio Peripatetico philosopho historici referunt: nimirū quod eū, quotiescunq; ad scholam suam, in qua discipulis prælecturus esset, abiret, asinus, quem ex homine factū fuisse putant, à tergo secutus sit. At quænam, inquies, causa est τῆς λυκανθρωπίας? Utrúmne verè hoc modo contingit, an verò fictitia tota, vel fabulosa, & planè falsa est? Multi sanè hanc imaginariam solummodò esse crediderunt. Quemadmodū & Plinius inqt: Homines in lupos verti, rursumq; sibi restitui, falsum esse existimare deberemus. Multi contrà, verè & substātiali mutatione

Pompo. Mela lib. 2. de situ orbis c.1.

Plin. li. 8. cap. 22.

Vide Peucer. in li. de divin.

eam fieri credunt, & quidem in multis locis. Videndum itaq; quænam ejus ratio ſit. Medici porrò in morborum naturalium numero λυκανθρωπίαν reponunt, & λυκάνθρωπον νόσον appellant: docentes redundantis Melancholiæ eam eſſe ſpeciem, qua qui laborant, noctu domo ſua egreſsi lupos in cunctis imitantur, vaganturq; potiſsimùm circa ſepulchra mortuorum, donec dies illuceſcat, & ea quandoq; aperiunt, idq́; plerunq; faciunt menſe Februario. Eſt autem hoc de ſententia illorum, depravatum maximè cogitationis & imaginationis ſymptoma: memoriam enim ferè illæſam conſervant, facie inſuper pallent, oculos habent ſiccos & imbecilles atq; profundos, linguam aridam, ſalivæ expertem. Infeſtantur ſiti vehementi & perpetua, pedes habēt exulceratos, &c. Medelam inſuper hujus morbi eandem eſſe tradunt, quæ ſit Melancholiæ. Cauſa morbi ſtatuitur redundantia Melancholiæ præternaturalis, cerebrum obſidens & obtundens, ut φαντασία & imaginatio lædatur. Unde ex depravata deinceps imaginatione morbus iſte oritur: ut præter alios plures

Peuce-

Peucerus eleganter collegit in lib. de curatio. morbor. nondum edito, quem in Academia Witenbergensi publicè prælegit. Atqui hæc infirma nihilominus plerisq; sententia videtur, credentibus λυκανθρωπίαν *neq; ex Melancholica imaginatione oriri, neque apparentem quoq; fascinationem esse: sed verè & actualiter fieri, adeoq́; corporis humani, in corpus veri lupi* μεταμόρφωσιν *esse. Sed quibus argumẽtis hanc suam opinionem tuentur atq; demonstrant? Primùm res hæc pluribus experientiæ comprobatur exemplis: quorum unum atq; alterũ repetam. Nempe in Asia, inquiunt, & Græcia, attestantibus nautis eò commigrantibus, frequentem esse ejusmodi luporum generationem. Item in Livonia. Quemadmodum hoc ipsum quoq; refert, quem honoris causa nomino, Peucerus, se nunquam, inquiens, credidisse* λυκανθρωπίαν, *quæ verè mutatis corporibus fiat: postmodum verò cum resciverit ex pluribus fide dignis hominibus, eam sæpissimè contingere in Livonia, se non potuisse non fidem illis habere. Henricus etiam Coloniensis quidam, similiter Ulricus Molitor, &*

Peuce. in li de divinat.

Colo. in tract. de lamiis.

præter cæteros longè veriorem hanc esse putavit Bodinus: apud quem plurima quoq; alia hujus rei exempla videre est: illud imprimis notatu dignũ de Petro Burgot, qui Byzantij accusatus, se unguibus suis & dentibus lupinis puerum septem annorum, & deinde quatuor puellas dilacerasse & devorasse confessus fuit. Et alterum quod recitat ex Jobo Fenzelio, referente, quod comprehenso Lycanthropo cuidam ungulæ omnes abscissæ sint, isq; simulac redijsset ad se, manibus pedibusq; mutilatus visus sit. Huc accedit etiam argumentum ἀπὸ τῆς μετεμψυχώσεως *(quam celebris olim schola Pythagoreorum introduxit) id est, à transmigratione animarũ in alia corpora desumptum. Pythagoras enim docuit, animas hominum post obitum eorum, in aliorum hominum vel brutorum corpora migrare, ut ex viris fœminæ, vel è fœminis viri in secundo ortu nascantur, aliáve bruta animantia. Hanc Timæus Locrus, à cujus nomine Plato Dialogum de universitate inscripsit, hoc modo proposuit: Referuntur, inquiens, supplicia nova quod transeunt animæ timidorum in corpora*

Bod. li. 2. cap. 6. de dæmon.

Fenzel. lib. 2. de mirac.

De metempsychosi Pythagor.

Plato in Timæo.

corpora muliebria, ut ad contumeliam exposita ſint: latronum ſive homicidarum, in beſtiarum corpora ad ſupplicium: libidinoſorum in ſuum aut aprorũ formas: levium in volatilium ſpecies: imperitorum & ſtolidorum in aquatilium ſpeciem, &c. Sed ſpecialioribus exemplis copioſius eam deſcribit Plato, ubi Erin Armenium Ecſtaticum introducit: qui refert ſe vidiſſe animam Orphei, eligentem, cygni vitam ob fœminei generis odium: vidiſſe animam Thamyræ mutatam in luſciniam: vidiſſe contrà cygni animam migraſſe in hominem. Item Ajacis Telamonii animam, elegiſſe vitam leonis, vidiſſe Agamemnonem in aquilam mutatum: adeoq; ex aliis beſtiis animas in homines tranſiiſſe, & inter ſe viciſſim injuſtas in agreſtes, juſtas in manſuetas mutari, & omnibus mixtionũ modis miſceri. Et hæc eſt μετεμψύχωσις Pythagorica, à plurimis Pythagoricis, Platonicis, Chaldæis, itemq; Perſarũ & Aegypt. Philoſophis approbata. Quid verò ꝙ & Theologi multi aliis etiã præter μετεμψύχωσιν argumẽtis, ejuſmodi mutationẽ hominũ fieri demonſtrãt? eo modo quo fœminæ

Plato sub finẽ 10. de Republ.

nonnullæ specialiter in viros converti dicuntur. Ut Gellius ex Plinio refert, fœminas sic, uti dixi, mutari in mares. Plinius, inquiens, se non audivisse, neque legisse, sed vidisse se & scire scripsit. Ait enim: hoc non est fabulosum. Invenimus in annalibus Q. Licinio Crasso, C. Cassio Longino Coss. C. Asinij puerum factum ex virgine sub parentibus jussuq́ Aruspicum in Insulam desertam deportatum, &c. Et paulò post: Ipse, inquit, in Africa vidi mutatum è fœmina in marem die nuptiarum L. Cositium civem Trysditanum: vivebatq́ cum proderem hæc. Atq hæc plerunq ex prophanis autoribus. Quod si deniq sacrosanctarum literarum monumenta consulamus, ex eorum quoque historijs demonstratio quædam desumitur. In Daniele vate verissimo exemplum habent manifestissimum de Nebucadnezare rege, ab ipso Deo in bestiam converso per integrum septennium. Cum enim in palatio regni Babyloniæ obambulans suam potentiam ipse nimium jactaret: eadem hora, ut Propheta inquit, verbum Prophetiæ completum est in Nebucadnezare.

Gell. li. 9. cap. 4. Plin. lib. 7. natur. histor.

Dan. 4.

zare. Nam ab hominibus depulſus, cum beſtijs agri in vinculo ferreo chalybeoq; herbam ut boves, comedit, & rore corpus ejus intinctum eſt, uſq; dum pili ejus ut aquilarum plumæ crevissent, & ungues ejus, ut avium. En corpus regis plumoſum, & unguibus ornatum. En beſtiam ex homine natam. Quid igitur, & quam ob cauſam dubitabimus amplius, quin homines (id quod in principio demonſtrare conſtitueramus) in aliorum animātium ſpecies mutari queant? Res hæc cum propter ſenſibilem infallibilemq; ſpecialium experientiam, tum propter certiſsimam Danielis hiſtoriæ veritatem, minimè dubia videtur. Quamobrem & Bodinus de propoſita quæſtione differens, Res mira, inquit, hæc eſt: verùm longè magis mirandum puto, quòd ſint, qui tot clariſsimorum autorum argumentis teſtimonijsq; refragari non verentur. At verò, in quam, quantumcunq; mira ſit, natura tamen hominis ita comparata eſt, ut non facilè aliorum placitis acquieſcat, ſi probabiles ſaltem ullæ rationes contrà adferre poſsit. Quamobrem ut certi aliquid de animantis

rationalis quæ fertur, hoc est, hominis trãs-mutatione cõcludatur: præmissis istis omnibus nostram quoq; sententiam τοῦ λόγου καὶ τῆς φύσεως sacramenta observantes denuò adjiciemus. Homo est animal ratione præditũ: materia scilicet corporata, & forma corporis experte, utpote ratiocinandi facultate constans. Quandiu hæ causæ essentiales materia & forma conjunctæ manent: tandiu, ut & suprà attigi, homo substantiam suam, & hujus propriam denominationem retinet: tandiu, inquam, homo est & manet homo. Si verò dissolvantur, corpus humanum destruitur atque perit, quæ destructio mors hominis est. Neque enim possunt istæ secundum naturæ ordinem dissolvi, nisi ab uno præpotente DEO in morte hominis, qualescunq; sint ejus occasiones. Deus enim unicuiq; homini, ejusq; vitæ, antequam in utero matris suæ conceptus fuerit, certum terminum & finem unum ordinavit, constituit, & limitem intransgreßibilem posuit, ut quæcunq; anima humana semel à corpore suo secesserit, ea non poßit iterum adesse illi corpori, aut consociari, ante novißimum

Dei conditoris in mundi extremitate judicium. Hæc, inquam, immutabilis est Dei omnipotentis ordinatio. Hic naturæ humanæ ab eodem factus est cursus, & non alius. Quamvis citra mortem ejusmodi sensibilem unus Elias in igneo curru, vivus nimirum in cœlos subvectus est. Quod si igitur hominum quorundam forma substantialis ante hunc novissimum terminũ in hac vita subinde ad certum spacium corrumperetur, ac toties restauraretur, aut recuperaretur: necessariò fatendum esset, unum eundemq; hominem, quantũ ad essentiam sæpè mutari: id quod nemo unquã philosophorum cõcesserit: sequeretur Dei ordinationem, quam dixi, non servari: sequeretur contra verissima physiologiæ fundamenta, unũ eundemq; hominem in sua vita sæpè de novo generari seu reviviscere, itemq; sæpè mori. Amissio enim seu secessio formæ substantialis mors ab omnibus Physicis definitur. Novæ formæ seu pristinæ recuperatio, generatio vitæ est. Quamobrem ita breviter collige: Si homines vel venefici vel alii, in lupos, vel etiam in asinos, cervos, ante fatalem, & à divina

providentia determinatum vitæ exitum mutarentur, mutatio illorum aut à DEO ipso, aut à Satana ortum trahet. Sed neutri istam efficientiam adscribere possumus. De Deo antè diximus. Quòd verò Lothi uxor in statuam salis à Deo conversa scribitur, ea specialis quædam & fatalis conversio fuit. Non enim fœmina ista deinceps formam suam iterum recuperavit, ut Lothi uxor iterum fieret aut diceretur: sed omnimoda ejus ob promeritam ultionem perditio fuit, & in hujus testimonium statuæ perpetuò duraturæ erectio, à qua durationis perpetuitate statuam illam nonnulli Salis appellatione cognominatam fuisse censent, quod hoc nomine Hebræi, quamlibet rem diutissimè durantem describere cõsueverint. Satanæ porrò si efficientiam, quam dixi, adscribere quispiam velit, is absurdissimè fecerit. Iste siquidem nullam neq; hominis neque alterius rei naturalem & semel in ortu nativitatis à Deo creatam speciem mutare, & aliam inde creare essentialem potest. Creatio namq; propriè dicta solius Dei opus est, qui postquam omnia rerum naturalium

ralium genera omnesq́ species creasset, singulis illis (exceptis spiritualibus) creaturis, ut ipse à creatione liberaretur, potestatem quoq sive facultatem indidit similem ex sese speciem progignendi: quarum si una formam suã prorsus amiserit, omninò perdita, destructa, mortua, ab universis physicis rectè dicitur. Satan itaq cum & ipse creatura sit spiritualis: nullam neq sibi similem creaturam, neq corpoream quamcunq de novo creare potest. Proinde cum Satan hoc non possit, quis sanæ mentis compos ulterius hominũ Metamorphosin aut in alia animantia transformationem asserere & defendere audeat? Nemo scilicet, qui vel extremis, ut ajunt, labris, physiologiæ primordia degustavit, id ipsum conabitur. Enthymematicus igitur syllogismus ex antecedentibus demonstrationibus repetitus talis esto: Homines neq à Deo ipso, neq à Satana, multò minus ab hujus ministris substantialiter in lupos mutantur: Ergo talis aliqua mutatio, quæ verè & corporaliter fiat, minimè credenda est. Sin verò præcedentia exempla quispiam vehementer urgeat, facilis est illa

examinandi & intelligendi ratio. Quod enim Bajanus ille Judæus Trithemij Abbatis, se quoties modò placeret immutare potuerit, libentissimè credidero: sed quod verus factus sit lupus, animal videlicet ad ululandum quod nascitur, ossibus, cæterisq; partibus lupi substantialiter constans, nemo mihi persuaserit. Potuit ille aliorum visionẽ obductis crassioribus humoribus fallere: potuit effascinare, ut lupum pro homine viderent: potuit etiam cooperante Satana lupina specie sive forma corpus suum vestire, vel deniq; corpus suum oculis aspectantium subducere, & in locũ ejus lupum, vel saltem lupi simile corpus producere. Quemadmodum Pythonissa illa in Endor Sauli

1.Sam.28 *Samuelem ab inferis reduxit, non ipsum puta Samuelem regem, sed similem illius imaginem, simile spectrum, ut Pet. Martyr*

Martyr in loc. comm. *copiosè demonstrat. Quamvis ut annotat Bodinus, Theologi quidam putent, hunc*

Bod. lib. 2.cap.3. *verum fuisse Samuelem: eò quod ab Ecclesiaste dicitur:*

Ecclesʃ. cap.46. *Samuelem post obitum suum prophetasse nunciata morte regis & victoria Philistæorum. Deinde quod Samuel iste*

in sua

in sua responsione magnum Dei Iehovæ nomen quinquies enunciãdo repetierit: quod tamen audire Cacodæmones perhorrescunt. Intellige enim contra Bodinum, aliquando etiã diabolum ex jussu Dei vera nunciare: ut Tho. Erastus uberius declarat in Antiparacelsicis, & vel coactum Dei appellationem audire vel etiam exprimere. Præterea quod Petrus iste Byzantinus puerulos & puellulas lupinis suis dentibus dilaniarit, & plures voluerit, hæc stolida fuit ejus persuasio: dum forti imaginatione se lupum esse putans, eos ex illicita & præternaturali appetitione manibus suis, quarum extremitates, ungues aut ungulas credidit, impetu validissimo discerpsit & comedit. Fidem huic facit, quod & alij robustiores homines facilè puerulum aliquem discerpere vi maxima possint. Fidem pleniorem facit, quod ex depravata similiter imaginatione gravidæ mulieres, de quibus antè, non tantum crudas quaslibet carnes, verumetiam, lutum, & varij generis terrestrem materiam devorent. His enim omnibus meliorem & gratum magis saporem obtinet humana ca-

ro, ut impiorũ quorundam experientia, in ea decoquenda, & alijs ad comedendum exhibenda, docuit. Idem de similibus judicium esto. Sed quid seorsim de Pythagoreorum metempsychosi dicemus? Dicendum certè quod res ipsa est: videlicet quod illa comparatè aut μεταφορικῶς *secundum similitudinem, & non absolutè secundum substantiam sit intelligenda. Nempe observandum rationales animas in vitam non bruti alicujus sive brutorũ, sed brutam, id est, brutorũ propemodum similem & vicissim demigrare intellige, quantum ad mores inhonestos & planè efferos, &c. Hæc siquidem interpretatio, omnibus penè illustrioribus Platonicis, excepto Plotino, maximoperé placuit, ut Marsilius Ficinus attestatur, qui & ipse plenius eam interpretaturus inquit: Intelligitur, ubi ait Plato hominem fieri brutum, id non propriè, sed quadam similitudine dici. Et paulò post. At verò gradus brutorum omnes paulatim ex graviori rationalis animæ lapsu multiplicari: intellige animam nostrã ob quandam liberi motus infinitatem posse intra se in brutorum*

Ficin. in argumẽ. lib. 10. de Republ. Idem in fine compẽdii in Tim.

omnium

omnium affectus habitusq́ proruere, &c. Allegorica igitur hæc sive mystica sententia (qualis plerorumq́ pythagoræ dogmatum est) de liberrimo & infinito animarum humanarum motu, evidentissimè nobis ostendit, ante definitam metempsychosin nulla ratione substantialem aliquam hominum in bestias transformationē arguere. Quod insuper ad Nebucednezarem regem pertinet, textum Danielis Prophetæ diligenter perlegentibus, riteq́ considerantibus, liquidò apparebit, mutationem istius regis factam esse ὀυ κατὰ σῶμα *verè & substantialiter, sed* κατ᾽ εἶδος φαινόμενον, *vel potius* καθ᾽ ὁμοιότητα, *ut similis evaserit bestijs in sylvis hinc inde irrationabiliter currentibus. Nec enim textus inquit, eum factū esse bovem aut aliud quoddā certo nomine insignitum animal: sed segregatum esse ab hominibus, & cum bobus aut instar boum herbas agri comedisse. Qualis igitur, quæso, hæc consequentia foret, si dicerem: Nebucadnezar segregatus ab hominum cœtu instar bovis alicujus fœnum aliasq́ herbas comedit: Ergò verè bos fuit.* Ἄλογον *planè hoc est dicere.*

cere. Consequentis enim cum antecedente in isto Enthymemate connexio minimè necessaria est. Quoniam præsertim non adeò contra naturam hominis est, vesci herbis agrorum etiam crudis & inconcoctis. Inprimis, cum Deus regem istum post datam sufficientem pœnã ad sese redire voluerit. Insuper nec pili ejus prolixiores instar plumarum aquilæ alicujus, nec etiam ungues ejus instar avium, Logicè rectèq; id, quod alij volunt, hoc est, bovis substantiam arguunt atq; demonstrant. Quid enim mirum videatur physicæ artis principia tenẽtibus, pilos Nebucadnezaris in longitudinẽ excrevisse: cum tanto tempore corpus ejus rore madefactum, adeoq; humores omnes ob inconsueta alimenta magis magisq; corrupti fuerint? Pilorum siquidẽ longitudo ex crassioribus in humidiore corpore redundantibus humoribus provenit, teste Galeno Medico. Quemadmodum experiẽtia testatur, etiam suspensorum diutius hominum cadaverib. pilos longiores sæpè enasci atq; produci. Et quid multis? Si enim maximè (quod tamen neutiquam concesserim) in bestiam

veram mutatus fuisset: unicum tamen hoc exemplum, universalem Dei in hominum corpore & forma ordinationem nequaquã immutari probaret: hominem scilicet humanam suam naturam & formam retinere adusq; totius dissolutionem ac mortem ipsam. Fatalis enim hæc Regis illius pœna & singularis quædam ultio esse debuit, in utilem tamen ejus vitæ finem directa: ut nimirum rex iste arrogantissimus superbia deposita seipsum humiliaret, ac summam omnipotentemq; Dei Majestatem rectius cognosceret. Rectè igitur, Evvichi, in principio libri tui dixisti, historiam Nebucadnezaris non juxta τὸ ῥητὸν *intelligendam. His proinde satis abundè demonstratis, non possum non summoperè mirari Bodinum, alioquin tam acerrimi judicii, quàm variæ lectionis virum, qui contra sententiam historiæ Danielis, verbis etiam non rectè citatis dixit: NebucadneZarem in bovem à DEO transformatum fuisse: indeq; contra rationis dictamen, generaliter, & quidem prolixa oratione hominum in bestias metamorphosin demonstrare aggressus copiosissimè* Bod. lib. 2. cap. 6.

acerbissimeq́ in alios sibi contradicentes invehitur. Nihil certè nos ullos metuemus Bodinos, nihil Peuceros, nihil denique alios ullos, qui in Livonia, in Asia, Græcia, & nescio ubi locorum alibi Lycanthropos ex hominibus ortos conspexerunt. Quamobrem, ut unde digressa est, eò redeat deinceps oratio nostra, statuo: ut nec alios homines, ita nec Sagas unquam in lupos, & per consequens in feles, canes, lepores & similes bestias immutari. At, inquies, sit venia dictis. Sensibili enim oculorum experientiæ & Sagarum ipsarum confessioni fidem non habere nefas sit. Esto sanè. Ast contra, inquam, apparens ista & phantastica omnis fuit visio, fucataq́ & umbratilis tantùm imago, ut homines quidem maneant, sed brutorum animantium specie extrinsecus apparentes solummodò videantur. Imago scilicet vel ab ipso Cacodæmone, ejúsve auxilio, vel ex mera illorum, quos hoc modo mutatos esse dicimus, imaginatione orta. Facilimum enim est dæmoni Sagarum corpora alterius cujusdam bestiæ sive rei cujuslibet figura aut imagine superinducta tegere, ne

re, ne

re, ne quales sint homines agnoscantur. Esse autem eas vel latere sub tali imagine absconditas, seorsim exemplum istud Bodini indicat, ubi refert de Sagis nonnullis Vernensibus, quòd cum sæpè in arce quadam præantiqua in specie multorum felium convenire solerent, ideoq́ viri fortes quinq; ad explorandam rei veritatem istic pernoctare aliquando proposuissent, unus ex illis sit à felibus interfectus, à reliquis autem Sagæ multæ vulneratæ sint: quæ cum iterum in fœminas mutatæ essent, domi in lecto singulæ suo decumbentes, ab astantibus vulneratæ mutilatæq́; videbantur.

An Sagæ cum Satana rem veneream exercere possint.

IN *causis porrò Sagarum judicandis & decidendis ulterius controvertitur ac disputatur: Utrum posśint Sagæ cum Satana ad rem veneream exercendam, commisceri, ut ex commixtione tali fœtus humanus, isq́; vitalis generari queat? Hujus verò quæ-*

stionis disputandæ, sicut & antecedentium causa fuit, experientia ipsa propriaque Sagarum, qui tale aliquod delictum perpetrârunt, confessio: præsertim verò Ephialticorum, de quibus Physici docuerunt, imaginatio actioque mirifica. De his igitur videbimus contemplabimurque, quas in Physiologia rationes causásve naturales obtineant. Semper enim experientiæ argumento τὸ τοῦ λόγου κριτήριον *conjungendum: & disputatio nostra de simili Sagarum actione melius deinceps intelligitur. Ephialtes proinde morbus, ut quibusdam placet, à viro quodam ejusdem nominis Etymologiam traxit: aliis tamen à phantasia dicitur, qua Ephialtici ægroti afficiuntur, quoniam imaginantur hoc morbo correpti, se ab aliquo pondere comprimi.* Ἐφάλλεσθαι *enim insilire alteri significat, item irruere & invadere alios. Vulgò incubonem vocant, sive incubum, ab incubando: quod pondus quoddam nobis dormientibus incumbere, & super nos consistere putemus. Plinius modò suppressiones, modò noctis ludibria, item Faunorum in quiete ludibria vocavit. Oritur autem hic morbus,*

bus, cum spiritus animales existentes in cerebro ob vapores ascẽdentes à pituita & melancholia obtenebrantur, ut virtute sic oppressa videatur aliquid grave inferri, teste Aëtio Medico. Adjuncta enim hujus morbi, quæ symptomata Medicis dicũtur, sunt: corporis motus tardißimus, & torpor, & per somniũ maximè torpida sensatio. Item præfocationis sensus, & veluti irruentis alicujus corporis occupatio. Præterea nõ tam vociferationis quàm vocis ipsius irritus conatus, ita ut maximè in verba erumpere & clamare hoc morbo correpti velint, neutiquam tamen poßint. Nonnulli insuper tam inanibus visis afficiuntur, ut eos quoq;, qui in se irruerunt, oculis verè & auribus percipere credant, & à se usum turpißimæ libidinis exigere: mox etiam eos si digito apprehẽdere velint, in pedes sese ilicò conjicere opinentur. Et si diutius hic morbus perseveret, graviora plerunq; discrimina denunciat & parere potest: nẽpe apoplexiã, furorem, epilepsiam. Nam quæcunq; Epileptici interdũ & in vigiliis, eadem propemodum noctu & per quietem Ephialtici patiuntur. Cõtingit

Li. 6, c. 2.

autem hæc affectio Melancholica plerunq; resupino corpore jacētibus hominibus, tum aliis, tum potissimùm vetulis. Illæ enim ob sexum & ætatem admodum pituitosæ, pleræq; etiam ob animi affectus, qui à curis ab avaritia & similibus oriuntur, Melancholicæ existunt, ideoq; accedēte illo sensu communi ab impurioris spiritus assidua suggestione vitiato se pati quidpiam molestum existimare. Sed cum id temperamentum sortiantur etiam juvenculæ propter absentiam plerunq; amantium & amicorum suorum tristiores, & variis curis cogitationibusq; implicitæ: non mirum si & ipsis hic morbus frequens & familiaris sit. Omnes igitur ejusmodi & juvenculæ, & potius vetulæ hoc morbo affectæ, ob læsam planè phātasiam & imaginationem accedente interim metu (sunt enim pleræq; timidæ atque meticulosæ) existimarunt se à spectro quodam vel dæmonio divexari, quod à symptomatibus incubum nominarunt. Unde demum varia miraq; apud veteres figmenta de equitantibus istis nocturno tempore dæmonibus exorta fuêre. Inter cætera verò

spar-

sparsum illud peculiariter fuit de dæmonũ prius cum viro aliquo, deinde cum muliere congressu, & prognatis ex coitu ipsorum liberis. Quicquid quicquid autem de Ephialte fingatur, qui plurimis etiam honestissimis piisq́; hominibus, altè præsertim dormientibus, contingit: eum nihil nisi morbum ex melancholia redundante ortum esse censemus. At verò quod de coitu spirituum illorum cum hominibus spargitur, de eo, propter Sagas quæ hunc ipsum sæpissimè vel semetipsas aliquot annos expertas esse testantur, deinceps sigillatim videndum. Etenim quod de eo dicitur, id plurimi etiam cum Ethnici, tum Ecclesiastici autores in scriptis suis prodiderunt, eundemq́; scilicet dæmonem viris sceleratis, & Magis succubum, mulieribus incubum effici: & tum semen viro alicui ante ademptum mulieris inde sinui in ipso actu instillari, atque hinc sæpè fœtum concipi & generari, quem vulgò appellant ein Wechselkind. Augustinus ante omnes Theologus gravissimus, creberrima, inquit, fama est, multiq́; se expertos, vel ab eis qui experti essent (de quo-

Li. 15. de civi. Dei, cap. 23.
Li. 1. qu. super Genes. qu. 3.

rum fide dubitandum non est) audivisse confirmant Sylvanos & Faunos, quos vulgò incubos vocant, improbos sæpè extitisse mulieribus, & earum appetiisse ac peregisse concubitum. Et quosdam dæmones, quos Galli Dusios vocant, hanc assiduè immunditiem tentare, efficereq; plures commemorant, ut hoc negare impudentiæ videatur. Quid quod hunc dæmonis cum mulieribus congressum nonnulli, honestarum quoq;, ut loquuntur, fœminarum, quibus ille contigerit historia defendere nituntur? Mercatoris cujusdam uxor prope Witebergam peculiarem solita fuit concubinum admittere, quæ tamen proba fuit visa mulier. Et contigit marito negotiationis causa peregrè agente, amasium aliquando noctu redire, & post curatam ejus cuticulam hora matutina picæ specie assumpta momento foribus insidere, & concubinæ suæ his verbis valedicere: hic tuus hucusq; fuit amicus: dictoq; citius evanuisse. Apud Holandos religiosam quandam virginem ex propria peractæ cum dæmone hujus spurcitiei confessione flammis adjudicatam esse, Wierus, Saga-

rum alioquin propemodum patronus conspexit. At utrum ista ut nomine, sic reipsa quoque & verè religiosa fuerit, penes autorem illum esto. Quis enim certò affirmaverit? Sed tamen & propriæ Sagarum multarum confeßionis exempla referuntur, tum ab aliis, tum à Bodino plurima. Ex isto hæc inprimis notanda puto: Magdalenam, ait, Cruciam Corduba in Hispania natam, monasterii cujusdam Abbatissam anno 45. confessam esse, se 12. ætatis anno è maligno spiritu ad incestum solicitatam ei consensisse, & ab eo tempore annis amplius 30. ei concubuisse. Et historia Divi Bernhardi: quæ testatur Sagam fuisse, quæ marito non animadvertenti accubans sæpenumerò Satanæ se commiscuerit. Idem & in nostris regionibus multæ Sagæ proximis annis testatæ sunt. Sin verò de mulieribus dubitas eas ex imaginatione hoc ipsum habere putans, vide quid idem Bodinus de viris proferat: Magus enim quidam Benedictus Berna, sacerdos octogenarius, ut ille refert, dixit se amplius 40. annis cum dæmone muliebrem formam habente coivisse, eumque sibi nemi-

Li. 2. c. 7.

ne cernente, fuisse comitem, nomine tamen Hermionem. Unde etiam vivus postea crematus est. Item alter quidam Sacerdos septuagenarius fassus est, se itidem cũ illo muliebri specie amplius 50. annis venerem exercuisse: & igni traditus est. Hæc exẽpla firmissima esse Bodinus arbitratur ad comprobandum copulationes istas neq; illusionibus neq; morbis annumerandas esse, ut in fine capitis suprà citati ait. Et quæ verissima historia est: Anno 73. 14. Novembris, in vicinia nostra, in Ducatu videlicet Brunsuicensi, Stephanus quidam Kalen *dictus, cujus uxor haud longo antè tempore cremata erat, & ipse Magiæ accusatus, dixit: se septem annis cum dæmone, quem amicam suam credidisset, nomine* die Kolstruckse *dictam, rem habuisse veneream. At quid pluribus exemplis opus erit? quorum ubertate libri aliorum referti sunt. Ecquid autem ad hæc omnia dicemus? Rationes enim experientiæ perpetuò conjungendæ sunt. Certè Physicorum traditiones de generatione recordantibus, easq; probè perpendentibus apparebit absurdum esse illud quod dicitur*

de co-

de copulatione ſpirituum & Sagarum. Hæc enim ratio, hæc natura, hicq́; modus eſt generatricis facultatis, quam Deus omnium animantium generi ſimilem de ſe ſpeciem procreaturo indidit, ut ex ſemine maris & fœminæ in utero fœmineo tanquam in naturali & propria ſede ad id deſtinata ſimul commixto fœtus concipiatur & generetur. Et alius locus, aliúſve ſobolem procreandi modus nullus eſt. Locus ſcilicet ſubjectus eſt uterus illius matris, quæ fœtum debet producere: in eo enim ſemen utrunq; retentum beneficio caloris concoquitur ad conceptionem ſobolis. Genitura igitur humana in ordinatis tantùm à Deo membris, generationi apta, ſi extra propria conceptacula qualicunq; etiam ratione transferatur, interire & corrumpi creditur, cum ſcilicet ſpiritus & calor ille cordis totiusq́; corporis vel qualitate & quantitate juſta in ea temperatus non ſit, vel planè non adſit. Præterea quicquid de iſta ſeminis natura ſtatuatur, ſubſtantia tamen ſpiritualis actualiter aut carnaliter cum fœminis coire nequit: ſicuti Caſſianus quoq; in collatione Patrum rectè aſſe-

ruit. Ut *maximè enim exteriorem hominis figuram ſpiritus illi aſſumere valeant, & aliquo elemento aëreo corporati eſſe: quale corpus ijs præter alios etiam Auguſtinus alicubi tribuit, vix tamen ita poterunt aſſumptum à ſe aëreum corpus indito calore ſpiritu & ſanguine, ex quo ſemen generetur, vivificare: ut cum muliere aliqua cõgredi potis ſint. Minimè, inquam, ſequi videtur ab aëreo ſpiritu vel etiam corpore, cum eo, quod temperata elementorum permixtione conſiſtit: naturalem vel ſimilem ei, qui inter corpora terreſtri magis temperie imbuta contingit fieri vel exerceri poſſe congreſſum. Aërem quidem vel aëreum corpus ſpiritus illi adferunt: ſed in actu venereo præter alia ſanguis & caro requiritur, quibus ſpiritus aut aërea ſpirituum corpora carent. In qbus tamen uberius proferendis parcendum eſt piis auribus. Neq; etiam ſpirituales angelorum naturæ creatæ ſunt, ut ſimilem de ſe ſpeciem in hoc mundo ſingulæ producerent, nuſquam enim hoc de illis ſcriptum reperitur.* Univerſæ *enim eorum legiones quotquot ſunt, in principio rerum ſimul à*

Deo

Deo creatæ sunt. Cur igitur naturali & physica ratione, modóve aut more virorum instar humano, cacodæmones cum Sagis venerem exercere posse assereremus? Copulatio ista venerea qualis qualis describatur, naturalis tamen non est: eam intellige, quæ in physicis de generatione hominum describitur. At quid respondebimus ad experientiam aliorum, de tot exemplis à Bodino, Wiero, alijsq́; autoribus, qui de hac materia scripserunt, historicè annotatis? An manifestæ experientiæ contradicemus? An nihil etiam spontaneam Sagarum confessionem faciemus? Id omne, puto, nefas esse dixeris. Si autem hoc sit, à causarum quoq; hujus actionis, de qua modò disseritur, inquisitione, minimè desistendum, sed ulterius pergendum fuerit. Nihil enim turpius esse physico, quàm fieri sine causa quidpiam dicere, Cicero rectè pronunciat, Physici nomine vocans omnem eum, qui de rebus naturalibus disserere aliquid velit. Lib. 1. de finib. *Quam igitur causam aliam adferemus? Si maligni spiritus actiones venereas exercuerint, ut* ἐμπειρία *significat: id præstabunt non secun-*

dum incorpoream ſuam ſubſtantiam, quatenus ſpiritus ſunt & permanēt, ſed aſſumpto corpore alicujus animantis, qualicunq; illud forma oſtendatur, & ſive aëreum ſit, ſive alterius materiæ. Et ſi maximè ſit aëreum carne & ſanguine deſtitutum, partes tamen illius hunc in modum diſpoſitas robuſtasq́; aſſumere poteſt ſpiritus quiſq;, ut quod velit his ipſis efficere aut operari, eum venefici homines manifeſtè & ad tactum ſentiant: ſicuti plurimæ Sagæ fatentur ſe ſenſibiliter ſæpenumero à ſuo ſpiritu percuti & flagellari. Unum addam exemplum ſequens. Marpurgi circiter annum 78. Dæmoniacus quidam juvenis ruſticus die quodam Veneris, quando publicæ haberentur preces, Theologorum concionatorumq́; conſilio in templum ductus eſt, ut tentarent ſi dæmonem ex eo poſſent propellere. Cum verò finitis iſtis precibus iterū in Xenodochion Weidenhuſianæ plateæ, quod Dei domum vocant incolæ, duceretur: civis quidam mihi optimè notus, poſtquam juvenem illum ſuas ædes (in quibus tum temporis abſente familia ad ignem in foco ſuo ſolus ſtabat) præ-

bat) præterire ex comitantium tumultuaria vociferatione observaret: ardentibus votis apud Deum pro ipso intercedens, ipso momento precationis suæ à genio quodam, sibi tamen invisibili, protinus tam duriter ad cervicem percussus est, ut pronus ad terram procideret. Quia, puto, genius iste malignus ferre non potuit, ut homines pro juvene, quem obsederat, intercederent. Sensibilem, ajebat, se ferientis quasi manus robustioris tactum evidentissimè percepisse, facie sua ad ignem conversa. Historiam hanc, is, cui contigit quod dixi, eo ipso die mihi soli revelavit, ne, si uxor vel liberi sui idem resciscerent, deinceps, ut à timidis fieri solet, in domo ista sibi metuerent. Et de veritate hujus rei gestæ ne minimum quidem dubitandum est. Quid enim quod & boni tres angeli, assumptis corporibus non simulatis aut phantasticis, sed substantialibus, ad Abrahamum divertẽtes, cibum cum eo sumpserint? ut Moyses divinus historicus refert in Genesi. Quid & illud quòd duo ad Lothum venientes angeli, apud eum scilicet pernoctaturi, sub vesperam, quando incolæ Gen. 18.

civitatis eos ex ædibus Lothi vi extrahere vellent, ipseq́ idcirco ad tumultum sedandum ad illos egressus esset, angeli, inquam, illi, aperta januaLothum ad se retraxerunt,
Gene.19. *& post se januam iterum clauserunt: matutino deinceps tempore, cum Lothus tardior unà cum suis ad abitum esset, angeli tum ipsum, tum uxorem filiasq́ duas manubus corripuerunt, & extra urbem secum duxerunt? An verò putabis partes corporis illorum angelorum, quibus commemoratas res perfecerunt, fuisse imaginarias, & non potius verè cum adspectabiles, tum tractabiles?*
Num.22. *Accedit igitur Angelus etiam, qui Bileamo ejusq́ asinæ obviam venit, districtũ ensem in manu tenens, quo asinam tertia quoq́ vice impediret, ne progrederetur. Et multò magis is, qui Jacobum Patriarcham,*
Gene.32. *cum quo dimicabat, percusit in fæmora, adeò, ut & nervi illius dislocarertur. De quibus vide plenius Methodum Hyperii Theologi. Ex his enim necessariò efficitur, corpora à spiritibus angelicis assumpta non fuisse tantùm phantastica aut apparentia, sed vera,* οὐσιώδη, *substantialia, & per consequens*

dæmo-

dæmones corporibus ejusmodi assumptis, operationes exercere posse humanas, utpote tangere homines, apprehendere, percutere, cum ijs dimicare, aut aliud quidpiam agere, adeoq́; ut intellectum est, cibum potumq́; assumere. Quid igitur mirum fuerit, si etiam cum Sagis coire actualiter, & ad satisfaciendum Veneri suppetias ferre possint? ubi leviore corporis titillatione & motu actioneq́; haud validiore ad libidinem solummodò earum refrenandam opus est. Si deniq́; dæmones isti Sagas ex una civitate in aliam per sublimem aërem, ut antè demonstratum fuit, rapere possunt: partes quoque muliebres earum, quietè præsertim jacentium, ad placitum movere ipsis nequaquam difficile fuerit, ut coëuntem illæ spiritum aliquem manifestè tangant. Quamobrem de potentia propositæ spirituum actionis neutiquam dubitantes, eam veluti naturæ ipsorum minimè impossibilem, falsò ab alijs imaginationi tantùm assignari asserimus. Fateor equidem sæpè imaginari tum Sagas, tum alios homines se videre, tangere, facere, quæ

tamen minimè vident, tangunt aut faciũt. Et hoc experientia ipse edoctus fateor. Cur autem è somno expergefacti cessante nocturna imaginatione, postquam antecedentis temporis quo vixerunt, & rerum quas gesserunt, sumpto spacio recordari licet, faterentur id quod intelligunt & animadvertunt, se per φάντασίαν solummodò vidisse, audivisse, &c. præcipuè verò qui norunt ob tale aliquod facinus, sibi vitæ discrimen imminére? Perabsurdum hoc esse arbitror. Quod si tandem dubitare perrexeris, unde semen accipiant Cacodæmones isti Sagarum incubi, quod Sagæ fatentur sibi, & quidem plerunq; frigidum injici: cum carnis & sanguinis sua natura illi expertes sint: hujus quoq; quæstionis rationem investigare haud difficile opinor. Si enim verè id se hoc modo habet, cogitare facilimum est, dæmones ineffabili quadam celeritate id alijs ademptũ in ipso momento venereæ actionis, succumbentium Sagarum sinui infundere posse. Quod si setas, pilos, aliaq; hujusmodi, Sagæ per insensiles corporum humanorum partes geniorum suorum ministerio intrudere

queunt,

queunt, ut plurima indubitatæ experientiæ exempla testantur: nemo quoque inficias iverit, quin genij ipsi longè facilius semen alterius alicujus animantis per patentes & amplos suarum amicarum meatus immittere possint. Hoc enim ex natura comparatorum argumentorum necessariò sequitur. Quod insuper de liberis ex tali, quam diximus, venere procreatis disputatur, negare non possum, me ipsum tales nunquam vidisse. Compertum verò & exploratum est cum ex Ulrico Molitore, tum ex Inquisitorum & aliorum annotationibus, fuisse aliquando tales Satyrorum filios alicubi progenitos, eosque deformes, macros, & aliquantulùm proceros. Quemadmodum & Gigantes olim è concubitu dæmonum atque mulierum natos esse nonnulli contendunt. Ecquid autem veritatem generationis hujus sciscitantibus asserendum erit? Annè fieri talis unquam potest? Ulricus ille, quem modò nominavi, concludit eos vel planè phantasticos esse, vel alijs puerperis subreptos fœtus. Bodinus etiamsi propter crebram experientiam copulationem Sagarum & equitan-

tium dæmonum concedat, nihil tamen certi de liberis ex ea prognatis affirmat: referens tantùm id ab Hieronymo, Chrysostomo & alijs quibusdam negari, qui putant liberos esse solummodò in specie humana Satyros, non veros homines. Quid igitur nos hac de re statuendum esse pronunciabimus? Id certè quod res ipsa postulat. Nempe si ex dæmoniaca tali operatione liberi procreantur, requiritur, ut semen aliunde Sagis allatum, calore adhuc aliquo sit refertum, alioquin nihil perfecti ex eo generari poterit. Is enim causa efficiens est, qui in ipsam seminis materiam operatur. Sicuti copiosissimè Galenus ostendit, omne masculum semen efficientis vim tenere. Ista autem efficientia tota pendet à calore. Hunc autem, ut suprà declaratum est, extra propria receptacula semen retinere nequit. Ergo id quod propositum fuit, vix verisimile videtur. Veruntamen si acutius rem perpendentes cogitaverimus, vix perceptibilem Satanicarum motionum, actionumq́; celeritatem, non tam alienum à vero putabimus id, quod ex Scholasticis Doctoribus Thomas Aquinas

Gale. in libr. de sem.

asse-

asseruit: insitam videlicet abrepti seminis temperiem ab incubo dæmone conservari posse, propter summam motionis velocitatem. Quinimò si maximè non omnem calorem retinuerit, assumere tamen aliquem iterum posse à semine, cui commiscetur Sagarum. Nec enim puto perfectioris formæ fœtum inde generari, sed deformes tantùm squalidos & planè monstrosos liberos, quos Germanica appellatione Wechselkinder / oder verwechselte Kinder / *liberos mutatos nonnulli appellare solent. Quantumcunque autem monstrosi sint, eos tamen veram subsistentiam sive substantiam aliquam habere corporatam, haud veritus fuerim dicere. Nec tamen hîc quæstionis defendendæ gratia, mentionem facere placet ejus quod Paracelsus (in libro de natura humana) scripsit absurdius, quàm quod coram piis auribus proferendum sit, de ijs qui ex semine parentum Soli & ejus radiis opposito generari posint. Ut ut autem hoc sit de procreatione liberorum veluti vocant mutatorum, propositum examen de concubitu Sagarum cum dæmonibus*

concludentes, eum propter tam multiplicem atq; frequentem ipſarum Sagarum, & ſæpè ſpontaneam confeſſionem, non ſemper, ſi maximè interdum ſit, imaginarium eſſe: ſed verè & ipſo actu facinus tale ſceleſtiſſimum ſæpè committi arbitramur, ideoq; Sagas hujus ſceleris minimè inſontes judicandas & pronunciandas eſſe.

Utrum Sagæ tempeſtatem in mari ciere: item pluvias, tonitrua, ventos, & alia in aêre producere valeant.

QUintum in ſuperiore de effectis Sagarum tradito catalogo membrũ fuit de eo: An mari imperare poſſint ut naves abſorbeat? Et ſextum huic affine deinceps fuit: An eædem virtute dæmonum, aut ipſi etiam dæmones per ſe ventos, pluvias, fulmina, tonitrua, aliasq; aëris tempeſtates efficere queant? De his duabus quæſtionibus, utpote quæ eãdem propemodum materiam conti-

continent, uno deinceps in capite videbimus, ut rerum naturalium contemplatoribus nihil restet, quod de effectis istis observandum & statuendum sit. Evvichius utranq;, absque ulla tamen addita ratione negativè concludit, absolutè & generaliter inquiens: Frustrà creduntur Sagæ mari imperare, ut naves, quas jubent, absorbeat: ventos tempestatesq; cum lubet in aëre ciêre. Veruntamen cum nullam assertionum suarum causam addat: Sagæ verò ipsæ propria & libera sæpius confessione ingenuè referant, se facinorosorum ejusmodi operum reas esse: nobis certè vidēdum fuerit, utrum ex promptuario naturæ amplissimo causa aliqua depromi valeat. Si imperium saltem verbale aut ceremoniale quoddam intelligatur: ego ipse haud facilè dixerim, eas mari imperare, ut naves in eo submergantur. Quod verò cooperante Satana, & arte Magica, quam ab illo perdidicerunt, usurpatis mediis quibusdam naturalibus tempestatem in mari, si modò Deus permittat, producere queant, hoc est, quod nunc inquirere cogitamus. Christus quidem, Dei & Mariæ

Filius sicco pede super mare obambulavit, & huic, ut tranquillum esset, uno saltem verbo imperavit. Quod factum ejus, utpote universis creaturis impoßibile, pro summo miraculo haberi debuit. Satanam verò vel per
Exodi 1. *se, vel per ministros suos hoc præstare, si quid*
Job. 38. *aliud, planè mirum videtur. E sacris enim*
Josue 10. Psalm. 7. *literis manifestißimum est, omnes adversas*
Jerem. 3. *aëris tempestates, utpote fulmina, tonitrua, grandines, ventos, &c. à Domino exuscitari, intellige ut malum culpæ, aut pœnam ab ipso hominibus immissam: sicut & illud Jeremiæ sonat: Non est malum in civitate, quod non sit à Domino. Ergo, si Deus, inquies, omnium aëris meteororum causa effectrix est, nullius autor erit Satanas. Quomodo igitur efficientiam illorum, & quare*
1. Pet. 5. *Sagis vulgò adscribimus? Quid, inquam, ad illa dicendum? Princeps hujus seculi Cacodæmon, & rex aëris à Christo Salvatore ipso cognominatur, habitans scilicet in illo, & nos ubique circumiens. Nempe rex aëris potestatem quoque & imperium in eum tenet. Quid igitur mirum, aut quid dubium est, quin illum varijs modis movere & turbare*

bare queat? vel quin celerrima robustissimaq; sua virtute, absque alijs medijs, naves effringere, aut sub maria protrudere possit. Turbato præsertim aëre, in mari navigationem impediri, plurimi mortalium maximo rerum suarum cum discrimine experti sunt.

Sed quî, quæso, aërem turbare illi facile est? Videt nimirum quando & ubi exuscitentur aut exhalent è mari aut alijs terrarum locis vapores exhalationésve, è quibus deinceps nebulæ, nubes & pluviæ producuntur.

Istam igitur materiam si non coràm sit in loco, ubi tempestatem ciere constituit, citissimè tamen aliunde adferre, & istuc compellere potest: vel etiam ventis è terra evocatis simpliciter naves, ut dixi, evertere. Verissimum tamen est, si DEUS nolit, aut non permittat, illum nihil tale moliri, nedum efficere & in actum deducere posse. Permittente autem Jehova Domino, facilimè celerrimeq; omne istud operari posse, testis est Jobi historia, quæ refert, Satanæ

operatione ignem de cœlo cecidisse, quo pueri & oves ipsius comburerentur. Similiter & turbines sive ventos impetuosos oriri fecit, quibus ædificia ejusdem Jobi everterentur. En argumentum potentiæ Satanicæ in efficiendis meteoris firmißimum. Potentem igitur in his Cacodæmonem esse asserimus, sed nunquam, ut antè aliquoties intellectũ fuit, nisi permittente Deo. Permißionem & voluntatem Dei semper præcedere oportet, adeò, ut nec porcis Gergesenorum quicquam incommodare ausus fuerit, potueritve, nisi antè à Deo illo permissum esset. Ut eleganter etiam asserit Tertullianus: Nec, inquiẽs, in porcorum gregem diaboli legio habuit potestatem, nisi cum à Deo impetrasset, tantum abest, ut in oves DEI habeat. Possum dicere porcorum setas tũc numeratas apud Deum fuisse nedum capillos sanctorũ, &c. Expreßè porrò scriptum legitur, operatione illius ignem de cœlo cecidisse, id est, virtute, motu, potentia Satanæ: quæ virtus, aut qui motus nihil est aliud nisi efficientia. Ipse igitur effector, vel causa efficiens jure nominatur ignis de cœlo cadentis, & ventorum

In lib. de fuga in persecu.

rum, quibus ædes Jobi destructæ fuerint. Nisi efficientiam hanc & virtutem agendi habuisset Satan: otiosè omnino & temerè verba illa à divino isto viro posita essent, ignē scilicet operatione Satanæ desuper cecidisse. Frustrà etiā ipse Satan à Deo permissionem suorum operum petijsset. Nemo enim operari vel efficere quidpiam facilè tentat, quod non antè persuasum habeat se facere posse. Ergò evidenter satis apparet, Satanam posse excitare fulmina & tonitrua, & similia meteora in aëre. Lutherus quoq; hisce testimonium perhibet in explicatione decalogi. Item in expositione symboli: Possunt, inquiens, Dæmones tempestates tonitruaq; concitare, perdere fruges. Brentius ad decidendam hanc quæstionem ait: Satanæ nec voluntas, nec facultas nocendi deest. Et paulò post. Apud Jobum excitat ignem & ventos &c. Quid, si naturali etiam motu eum ceu physicum ingeniosissimū expertissimumq;, ex causis nimirum physicis, hæc facere posse dicamus? Nam contra naturam ascendentia spirituum (ut Paracelsus ait, Dæmones intelligens) nihil efficere queunt. Quomodo igi-

Brent. in ca. 28. lib. 1. Sam.

Para. ca. 4. lib. de malef. & eorum operib.

do igitur naturaliter tonitrua facit malignus spiritus? Quemadmodum videmus, inquit ille, in terris varias ab hominibus artes inveniri meteoricis generationibus non absimiles. Nempe ut cœlestes generationes fiunt in cœlo, sic in terra quoq; naturaliter meteorica quædam opera contingunt, & quidem per mineralia. Ut si Salpetræ cum aluminosa substãtia misceatur in magna quantitate, & super terram accendatur, priusquam integrè præparata sint: tum mixtum hoc in fumũ assurgit ad mediam fermè regionem aëris nubẽ in illo generans, quæ per se postmodum resolvitur in guttas aqueas, & veram pluviam. Simili modo non impossibile fuerit Cacodæmoni, materiam mineralium in montium cavernis locisq; secretioribus congregare, & ibidem arte Vulcanica intempestatum molitiones fabricari, quæ deinceps in turbines atq; procellas erumpunt naturaliter. Et artes istæ plurimum admirandæ sunt, hominibusq; non usq; adeò notæ, sed tamen naturales: quarũ operationibus è specu nonnunquam videre licet ventorum erumpentium tantos im-

tos impetus eo loco se conferentes, ad quem ex pacto licitati sunt, ut valdè mirum sit videntibus. Quādo igitur simile quid contigerit, existimandum est, Cacodæmones artibus subtilissimis humanam experientiam excellentibus usos fuisse. Et hæc ex Paracelso proposuimus, examinanda tamen plenius alijs physicis relinquentes. Ejusdem verò argumenti est, quod sæpè audimus, quàm ingentem sonum atq; strepitum majores edant bombardæ hominum ingenijs inventæ, qui mineralia miscere noverunt. Quis autem hanc artem homines docuit? Natura certè, quæ per transmutationem res plurimas alterare valet. In quantum verò hoc potest, tātum quoq; ars spirituum, quos dixi, efficit. Et postquam solvetur universa mundi machina: tunc oculariter cognoscetur, multa per naturam & ejus artificium evenisse, quæ hucusq; diabolo immediatè fuerunt adscripta: qui ne pilum quidem unū ex seipso propria virtute, citra naturam scilicet, album aut nigrum reddere potest: Omnia ex naturali tantum scientia præstans. Ut idem Paracelsus eleganter philo-

ſophatur. Taceo veterum quorundam opiniones, qui putarunt etiam ex plantis & animãtibus, aliisq́ rebus naturalibus ſimul permixtis fulmina & tonitrua fieri. Plinius Secundus refert, ſe in Democriti philoſophorum nobiliſſimi quodam libro legiſſe: ſi caput Chamæleontis unà cum collo, ligno Roboris arboris uratur: imbres & tonitrua derepentè fieri: idq́ ipſum uſu venire, ſi jecur ejuſdem animalis in ſummis tegulis uratur. Atqui Gellius hæc eadem ex Plinio repetens, ait: Commenta eſſe & portenta fabularum indigniſſimè in Democritum collata: neq́ præſtigijs hiſce à Plinio ſcriptis nomen tanti Philoſophi dignum eſſe putandum. Neq́ ego hæc temerè recitaſſem, niſi jam ante in Plinij & Gellij operibus publicè deſcripta haberentur. Quicquid autem de his ſcriptum extet, ſtatuendum eſſe puto, Satanam DEO permittente (aliâs verò minimè) imbres, tonitrua, fulmina, &c. elicere & procreare, & his ipſis tùm fruges terrarum, tum res alias hominum perdere. Verumenimverò dixerit aliquis: Eſto, ſpiritum malignum hæc facere poſſe, hominibus

Plin. lib. 28. natu. hiſt. c. 8.

Gell. lib. 10. ca. 12.

tamen

tamē factu erunt impoßibilia. At, inquam, Sagæ quidem secundum suam naturam ex se talia minimè possunt, nisi à Satana edoceantur. Utrum verò hic eas non instituere queat, qui nihil tam in votis habet, quàm ut homines omnia malitiæ genera discant & exerceant? An contra Sagæ discere ista nequeunt? Potest ille docere, & possunt hæ discere. Quid igitur aliud impediet, quò minus ea quæ perceperūt, quorumq́; artem noverunt, in actū deducere, & ijs uti queant, præter unam DEI permißionem, de qua nunc sæpè diximus? Quod Spiritus iste per suam naturam spiritualem celerrimam levißimamq́; præstare potest, id etiam, si voluerit, per ministros suos transigit: ut præter alios Theologos manifestè etiā Brentius testatur. Hæc, inquiens, aliaq́; nō solùm per se, sed etiam per sua organa potest Satanas. Hinc lex ait, Maleficam ne patiaris vivere: quod non jußisset Dominus nisi & Satanas ea quæ per se sæpè facit, etiam per sua organa tētet. Sed quantus sit, subjectus tamen filio Dei est. Attendite argumentum Theologi: legem scilicet de non ferendis ma-

leficis, otiosam fuisse, nisi Deus optimè novisset eas plurima nefanda perpetrare, & res horrendas efficere. Quomodo autem effecturæ essent, nisi potentiam efficiendi in se obtinerent? Minimè igitur quod Evvichius his objicit, hîc locũ habet, ubi inquit: Fiunt quædam ex his (scilicet effectis) sed non viribus & opera Sagarũ. Quid enim si maximè propriis suis viribus Sagæ non agerent quidquam, inde tamen non sequuturum esset, illas nihil omninò & planè nõ agere. Negatio enim adjuncti modi non tollit omninò ipsum subjectum. Vel potius negatio causæ efficiẽtis per se & naturalis non protinus tollit causam omnẽ per accidens: sicuti neq; solitariâ negatâ, causa adjuvans vel instrumentaria simul negari debet. Et quid multis? Imperitè, dico, faciunt omnes, qui cum Evvichio simpliciter & absolutè negant, neq; Satanam neq; administras ejus Sagas, ventos aliasq; tempestates cum lubet in aëre ciêre. Rectius verò sentiunt qui illud Neuvvaldi approbãt, ubi inquit: Interdum non sic ludit Diabolus, sed revera exhibentur toxica, perduntur fruges,

procre-

procreantur grãdines, fulmina, & similia, ut Deus tanquam carnifice ad justitiæ executionem illo utatur. Et tamen Ethnica eorum hominum est sententia, adeoq; impia & planè diabolica, qui quotiescũq; in æstate vẽtos, aliámve tempestatem noxiam derepentè oriri vident, eam Satanæ aut Sagis adscribere non verentur. Et hæc de effectis Sagarum in specie, illæsa pietate, & salvo Theologorum inprimis aliorumq́; judicio dicta sint: è quibus intelligatur, quid & quantum Magis omnibus & Sagis tribuendum putemus.

Ex his porrò longa hucusq; & prolixiore fortaßis, quàm par sit, serie disputatis, luce opinor meridiana universis nunc clarius constare potest, quinam & quales sint homines, quos Magos appellamus, aut eorum fœminæ. Ex effectis enim & operibus efficientis causæ natura, qualitas & omnimoda constitutio facilimè arguitur. Nempe quod sint sceleratißimi, improbißimi, impijßimi, neq; homines ullos, neq; Deum deniq; ipsum vel minimum reformidantes: peccatores, inquam, omnium mortalium

maximi atq; gravissimi: adeò, ut nullum ferè peccatum excogitari possit, quod illi non cōmittere soleant; ut antè intellectum fuit. Academicus quidem Philosophus Cicero acutè disserit, peccata omnia esse æqualia, quatenus videlicet defectus sunt humanæ mentis, legibus vel divinis vel humanis contrarij. Verùm si accuratè omnia perpendere velimus: nō possumus non longissimè inter peccata Sagarum & aliorum hominum distinguere. Conjuratores, vatidici, Crystalli inspectores, peccant contra legem Decalogi primam, in eo, quòd Diabolo magis quàm Deo serviunt, & hunc idcircò solum non venerantur. Alij Deum blasphemantes per nomen ejus temerè aut falsò jurant, & hanc ob causam à Magistratu puniuntur: Peccant verò contra legem secundam. Qui diebus Sabbathinis contra ordinationem sui Magistratus opera mechanica aliáve tractant, vel sub concionibus publicas frequentant tabernas, hi violant præceptum Decalogi tertium. Alij sunt, qui parentibus suis, præceptoribus, Magistratui, maledicunt, obloquuntur, eos temere ad

rè ad iram provocant, nedum qui eos injuria aliqua afficiunt, aut quacunque etiam turpitudinis nota dehonestant: horum peccata sunt contra legem, qua Deus præcipit, parentes esse honorandos. Alij homicidæ sunt & latrones, qui sanguinem humanum profundunt, contra quintum Dei præceptū. Alij scortatores, adulteri, mœchi, transgrediuntur mandatum sextum. Alij sunt fures, prædones, piratæ, contra septimum. Sunt etiam homines falsarij, falsi testes, qui falsa perhibent alijs testimonia, & quidem contra præceptum nonum. Sunt deniq; qui proximorum suorum bonis per fas nefasq; comparandis inhiant & insidiantur, famulos famulásve eorum seducunt, & ad iniquitatem irritant. Et hi omnes ubique terrarum ubicunq; videlicet benè constitutæ sunt Respublicæ, graviter puniri solent. Atqui cunctorum illorum, quos commemoravi, peccata, in Sagis simul concurrunt. Quod si namq; citatas sacrosancti Decalogi leges ordine introspicias, nulla certè Saga est, quæ non contra omnes istas multis modis delinquat. Quis enim si primam illa-

rum legum tabulam respiciamus, non animadvertit ex antecedentibus, quàm graviter Sagæ cōtra totam illam peccent, dum à conditore suo vero & æterno Deo deficientes, eum sponte sua abnegant, abjurant, & quantum possunt, ubivis calumniantur, Cacodæmoni se totas addicunt, & vel proprio sanguine adscribunt, devovent, tradunt, & hunc solum auxiliatorem suum esse credunt, & in omnibus actionibus invocant, dum Dei nomen mille modis in vanum usurpant: dum Sabbathum nullum sanctificant, vel saltem vano pietatis prætextu templa piorum ingrediuntur. Hæc enim omnia Sagæ plurimæ se facere fatentur. Quæ verò unquam graviora peccata ab ullo mortalium committi possunt? Hæc, hæc nimirum sunt peccata in Spiritum sanctum irremissibilia: Deum, dico, non tantùm aliorum instar negligere, contemnere, sed ipsum omnibus etiam modis sponte & liberrima voluntate abjurare, & hujus loco Diabolum patronum eligere. Pudet hic propemodum meminisse manifestissimi erroris eorum, qui cum Hamelmanno Theo-

logo sentiunt non semper istam abnegationem DEI, & cum Satana conjurationem verè fieri, sed sæpius imaginativè, dum Sagæ sibi ipsis phantasticè tantummodo persuasum habeant, se Deum abjurantes cum Satana (ejus scilicet præstigijs fascinatas) fœdus ferijsse: quamvis interim Theologus iste paucis interjectis haud neget, aliquando talem conjurationem & tale pactum verè iniri. Quidcunq; enim de phantasia illarum sentiamus, dum tamen ipsæmet sibi Sagæ hoc persuadent, & in persuasione sua persistentes, illum, quem dixi, pro Deo colunt, & sponte quoque sua hoc omne fatentur: quis, quæso, eas conspirationis istius non arguet, aut reas habebit? At plerarumque spontanea confessio sæpissimè attestata est verè hoc ipsum evenire. O scelus igitur scelestissimum! O horrēdum abominandumq; peccatum! O hostes Dei plus quàm diabolicos! Angeli semel mali facti, hanc naturam retinēt, ut perpetuò in omnem æternitatem mali sint & maneant, neque possint iterum ad priorem dignitatis suæ, in qua conditi fuerunt, gradum assurgere. Perpetui igitur

sunt Dei & bonorum hominum hostes. Homines autem ipsi licet in peccatis concipiantur, & per Adami lapsum peccatores generentur, tales tamen nascuntur, ut per spiritum & aquam regenerati suorum peccatorum veniam & remissionem fide in Christum promereri queant. Hos ergo, præsertim in hisce temporibus atq; locis, ubi clarissima sacrosancti Evangelij lux per multos hucusque annos effulsit, à Deo creatore suo unico, iterum & quidem sponte sua deficere, quis non summum & inexpiabile peccatum esse existimabit? Ethnicos inexcusabiles fore Divus Apostolus refert, qui Deos plures fictitios coluerunt, eum tamen verum Deum Christi Dei Filij Patrem non cognoverint. Quomodo igitur, nisi injustissimè eos excusatos habebimus, qui sacrarum literarum documentis imbuti, & eruditi, nihilominus denuò volentes & incoacti à Deo vero deflectunt, antè scientes unum esse Deum pura mente venerãdum, hujus verò hostem crudelissimum esse diabolum? Horum hominum peccata qui excusant sive defendunt, eaq; tantùm alto somno aut imaginationi

adscri-

adſcribunt, & ipſi in Deum & ejus Filium graviſſimè peccant, ſuntq́; judices iniquiſſimi. Etiamſi verò ex præmemoratis abundè perſpectum ſit, quænam & qualia quantaq́; ſint Sagarum delicta, & quantò alijs graviora: nihilominus tamen, ut ſpecialiore ſignificatione omnibus declarentur, ad tabulam quoq; alteram Decalogi procedemus, & inde cognoſcemus: Sagas fermè univerſas non tantùm contra unum atq; alterum duntaxat ejus præceptum, ſed cõtra omnia ex æquo ſimul enormiter peccare. Quod enim hominum impiorum genus aliud præter illas ipſas, quartum præceptum Dei magis violat, dum ſcilicet ſuperiores, quos revereri, honore proſequi, & quibus ſubjecti eſſe debebant, omni injuria, infamia, turpitudineq́; afficiunt. Præterea tranſgrediuntur & quintum præceptum, dum non modò homines venenis ſuis interficiunt, ſed etiam equos, vaccas, ſues, & alia id genus eorum jumenta: & quod horrendum dictu eſt, dum conjunx maritum, & hic contrà ſuam conjugem occîdit, dum proprios ſuos infantes jugulant, ut ſanguine illorum ad

veneficia sua uti fruiq; possint. Inhumana certè, & plus quàm ferina hæc est actio, qua vix ac ne vix quidem crudelior ulla excogitari potest, & quæ neq; cum Busiridis famosissima sævitia, neq; Phalaridis tyrannide conferenda est. Quinimò rarissimè peccata Sagarum innotescunt, si non etiam cõtra quintum illud præceptum actiones suas instituant. Ad sextum si progrediamur, quis non summoperè admiretur extremam illarum turpitudinem & vitam inhonestissimam scelestissimamq;? quando non naturalibus saltem voluptatum illecebris, sed concupiscentia plus quàm diabolica incitatæ, nõ modò cum hominibus, verùm etiam cum brutis animantibus, imò (ut in præcedentibus ex propria illarum confessione patuit) cum ipso cacodæmone concumbunt, veneremq; præternaturalem exercent, adeoq; diabolum ipsum pro marito, & contra, habent, & amico spurcissimo utuntur. O flagitia flagitiosissima! O scelera gravissimis supplicijs dignissima! Horret animus hæc prolixius commemorare. Sed hisce nequaquã acquiescentes Sagæ, pluribus quoq;

alijs peccatis sese contaminant, ut vel nolle videantur quidquam omittere quod ad cõtemptum Dei & hominũ pernitiem faciat. Quid igitur ulterius? Furta huc accedunt & rapinæ aßiduæ, à quibus etiam nemo vel sagacißimus diligẽtißimusq́; paterfamiliâs sibi cavere potest. Si res nostras benè custodiamus, facilè à furibus alijs tuti esse quimus.

At Sagarum furta quis, quæso, præveniet? quippe quæ ex abditis cellis vinarijs & alijs locis vel optima ratione munitis & conclusis quidlibet auferre solent. Pleræq; insuper præter antè dicta contra octavam simul Decalogi legem graviter peccãt, dum nihil non falsi, tum de Deo ipso, tum de proximis suis loquuntur. Adhæc ne una quidem reperitur Saga, quæ nõ pariter nonum & decimum præcepta transgrediatur. Scilicet omnes hoc unum fermè cogitant, ut quod aliorum sit, in suam potestatem redigant, & suum sibiq́; proprium faciant. Talia igitur, tantaq́;, & tam multiplicia Sagarum scelera, delicta, peccata sunt. Ex quibus abundè satis liquet, & manifestißimè,

si quis modò oculos aperiat, videre est, quale hoc hominum genus sit, videlicet omnibus improbitatis impietatisq́; generibus cumulatißimè coinquinatum: Satanam pro vero Deo habent coluntq́;: Nomen Dei in vanum semper sumunt: Sabbathum nullum sanctificant: Parentes, & qui horum nomine intelliguntur, nequaquam honorant: Alios homines occidunt: Scortantur, mœchantur: Furta faciunt: Falsa tantum testimonia dicunt: Maritos vicinarum, vel contrà uxores vicinorum proximorúmve concupiscunt: Domos possessionesq́; aliorum appetunt, famulos famulasq́; illis abstrahunt, & nihil non aliud quod impium sit, perpetrant atq́; faciunt. Omnes igitur peccatores, id quod antè demõstrandum susceperamus, cum Sagis minimè conferendi sunt. Cur enim hoc ingenuè non faterer? Nulla in tota rerum universitate creatura tam horrenda, tam abominanda, detestandaq́; ut quævis Saga est. Nihil à Deo conditum est post Satanam pernitiosius, nihil humano generi magis noxium, nihil deniq́; magis fugiendum. Venenosa

animan-

animantia, & venena ipsa morbosq́ pestiferos metuimus & reformidamus. Cur igitur Sagas potius, quæ omni malo, venenoq́ pestilentiores sunt, nō aversamur, odio prosequimur, & quantumcunq́ licet fugimus? Natura illarum mortalibus inimica est. Effecta quoq́ & universæ operationes inutiles sunt. Quamobrem indignißimæ habeantur, quæ hominum societate frui debeant. Sed quare finem non facio? Si enim omnium vel eloquentißimorum Oratorum facundia in me esset, non satis tamen ut merentur, suis coloribus Sagas depingere describeréve possem. Quibus probè considera-tis non possum non iterum iterumq́ Joannem Wierum mirari, qui ut peccata illarū extenuaret, & illis gratiam benevolentiamq́ apud Magistratum conciliaret, omnes earum actiones ex mera tantùm imaginatione & sola phantasia dormitantium procedere docuit, utpote quæ somnient solummodò se ea, quorum arguuntur, fecisse, nihilq́ eas verè & actualiter præstare aut producere posse. Quod enim aliud illius studium? quæ doctrina? quis finis propositus

fuit? quàm ut culpam earum imminuens, adeoq́; omnem in fascinationem Satanæ transferens, definita impunitate eas à pœna promerita liberaret, artemq́; & societatem Magicam promoveret, ac ubiq; terrarum auctiorem redderet. Si quid modò liberè mihi dicendum sit, ego certè unà cum Bodino suspicor Wierum istum eorũ omnium quæ Sagis tribuuntur gnarum, socium reumq́; fuisse: Magum scilicet atq; veneficũ magos & veneficos reliquos defendisse. Satius igitur & longè melius esset, illum in hoc mundo nunquam natum fuisse, aut saltem nihil unquam scripsisse, quàm scriptis suis occasionem peccandi tam multis hominibus alijs præbere, & regnum Satanæ longius amplificare. Decipiuntur autores scriptoresq́; universi, qui opiniones istas Wierri de effectis Sagarum ratas verasq́; esse statuunt. Deceptus est hoc modo Thomas Erastus: decepti sunt alij. Deceptus es etiam cum illis Evvichi, ut falsissimè dixeris sub finem tractatus tui primi, omnia fascinationi potius Satanæ esse tribuenda quàm artificio aut efficientiæ Sagarum. Axioma hoc

est fal-

est falsissimum. Falluntur denique judices qui sententiam eandem approbantes simile judicium proferunt. Hæc fuerunt, Evvichi, quibus contra primã militiæ tuæ (& Neuvvaldi) Magicæ classem contendere visum est: firma nimirũ & solida propugnacula, quæ veritatem litis & disceptationum de natura & effectis Sagarum tueri & defendere possunt. Victa est ista tua classis. I igitur Evvichi, I & Neuvvalde,

I nunc & verbis virtutem illude superbis.

LIBER SECVNDVS

DE INQUIRENDIS per certa ſigna & rectè cognoſcendis examinandisq́; Sagis.

UBI

De purgatione earum per aquam frigidam.

Dhuc de natura & poteſtate effectisq́ Sagarum: deinceps de indicijs & ſignis earundem, quomodo nimirum cognoſci & examinari ritè debeant, ſequetur. Cum enim ex antecedentibus abundantiſsimè perſpectum ſit, eas plurimorum nefandorum operum effectrices eſſe, ut impunitæ nunquam dimitti debeant: neceſſarium ſanè erit, ut comprehendantur,

dantur,

dantur, ritè examinentur, & si reæ sint, è communitate societateq; vitæ tollantur. Hoc autem quomodo fieri poterit? quomodo inquam sciri poterit, quinam maximè scelerum & criminum ejusmodi intolerabilium rei sint, nisi certis quibusdam observatis signis atq; indicijs hoc ipsum exploretur? vix enim unquam reperias vel unum Magum sive Sagam unā quæ se ipsam prodat, accuset, aut quæ Magicas suas operationes alijs manifestet atq; revelet. Quamobrem etiam antequam ad pœnam procedamus, de inquisitione earum aliquid in hac parte videndum fuerit: ubi simul ad secundam partem tractatus Evvichij, quantum fieri poterit, brevißimè respondebitur. Sed res copiosior quoq; nobis cum Neuvvaldo hic expedienda erit, qui integram suam exegesin examinis Sagarum aperto titulo contra nos scripsit. Agedum igitur Evvichi tecum primò acturi classem seu stationem tuam secundam perlustremus, ut militiam quoq; nostram melius inchoare & ordinare queamus. Videamus quænam in principio secundæ stationis tela collocasti? Qualis tua est

Sagarum inquisitio? Quomodo eas cognoscere doces? Signa abs te communiter secundum Medicorum quorundã distinctionem duplicia proponũtur: pathognomonica quæ naturam & vires morborum: & diagnostica quæ differentiam horum ostendunt. Sed quia hæc non omnibus nota, parum ad rem faciunt; illis omißis nos ad dictamen rectæ rationis sive logicæ conspicientes, signa Sagarũ considerabimus tum communia, tum multo magis propria. Communia dicimus quæ in aliorum quoq́ sceleratorum inquisitione observantur: qualia abs te Evvichi recensentur: Rumor vulgi: aliorum testimonium: acta publicè observata & manifesta, & confeßio Sagarum. Propria vero nominamus: notas quas dicunt corporibus illarum seorsim impressas: & quæ abs te vocantur experimenta: utpote injectionem in aquas frigidas & alia ejusmodi. Ad communia signa quod attinet: primo de vulgi rumoribus & testimonijs pleni sunt libri autorum tum aliorum tum jurisconsultorum, copiosé interpretantium quando & quanta fides testimonijs & quibus maximé

ximé testibus adhibēda sit: é quibus uberior illorū explicatio peti potest. Sæpenumerò q-dem contingit ut vulgi rumores & publica quæ spargitur fama Magos Magasq́ʒ siue Sagas aliȷs hominibus significet: quā si Magistratus percepit, officiȷ sui ratione de ȷs plenius inquirere, easq́ʒ cōprehēdere cogitur, ut Zizania hæc è terris èradicētur. De his igitur rumoribus & de fama publica perpendendū est ante omnia quod Poëta canit, inquiens:

Fama malum quo non aliud velocius ullum,
Mobilitate viget, viresq́ʒ acquirit eundo.

& pauló post sub finē ejusdem descriptionis:

Tam ficti praviq́ʒ tenax quam nuntia veri.

Fama, inquit, non minus res fictas & planè falsas, quam verè contingentes sæpenumerò hominib. annunciat. Argumentū itaqʒ sive documētum rerum inquirendarū plurimarū sed sæpe incertum fama est. Quamobrem etiā huic non temeré neqʒ soli semper fidendū fuerit: ne innocentes puniantur, nocētes verò impuniti dimittātur. Quid igitur in his faciendum? Magistratus diligentißimè explorabit eos, à quibus talem aliquem rumorem cognovit, & deinceps cōsiderabit quales sint isti testes, & quænam eorum testimonia.

De his autem regula generalis hæc diligenter attendenda est. In civilibus & forensibus rebus testimonia plerunq; fidem faciũt, si contestantis prudentia, virtus & benevolentia adfuerint. Ex qua unica regula plures aliæ speciales à Iurisconsultis extruuntur. Inde enim colligitur prudentibus tantùm & sapientibus præcipuè credendum: pueris econtrà minorem: fatuis stolidisq; hominibus, adeoq; furiosis omninò nullam fidem habendam esse. Ignorant siquidem illi quid loquantur, aut quid rerum sæpè testentur. Deinde virtutis nomine intelligitur specialiter probitas atq; veritas: & præcipitur ijs potissimùm fidem esse habendam qui probi sint, honestatem vitæ veritatemq; inprimis spectantes: contrà improbis & alioqui mendacibus minimè credendum. Qui enim mendacio gaudet, is de aliorum veritate ad defendendam honestatem testimonium ferre non potest. Tertiò in testimonijs etiam consideranda est benevolentia: hunc in modum ut videatur, quomodo testes affecti sint erga eos de quibus testari debent: an malevoli sint, an inimici

& ho-

& hostes. Tales enim ut plurimum mendacia proferre solent in perniciem eorum quibus malè cupiunt. Ut autem hæc in rebus civilibus & forensibus controversiis omnibus: ita in his præcipuè causis quæ Sagas cõcernunt simul perpendenda veniunt. At Sagæ, inquies, horũ omnium expertes sunt, neq; prudentes neq; probæ & veraces sunt, neq; ullis mortalibus benè cupiunt. Diabolus siquidem, ad cujus nutum vivunt, & cuncta faciunt, ab initio homicida & mendax est, nihil nisi perniciem humani generis quærens. Quod si igitur hæ alias Sagas indicent atq; proclament, quænam fides ijs tribuenda? Fides certè exigua illis habenda est: at quæ aqua & igne, seu capitis supplicio testimonia sua confirmaverint, & in confeßionibus suis ad extremum usq; vitæ spiritum perstiterint, ijs plerunq; credere solemus. Magistratus itaque cautè & circumspectè prudenterq; in his aget: ne si unus aliquis Magus aut Saga una alios itidem suorum scelerum socios sociásve cõfiteatur: ipse unius alicujus stans testimonio absque aliarum circumstantiarum consideratione eos

protinus reos esse judicet atq; condemnet. Si tamen plures ejusmodi ante mortem suam de aliis testimonium perhibeant: Magistratui pro suo officio inquirendæ veritatis gratia accusatos illos comprehendere permissum esse potest: & licitis, de quibus deinceps agetur, mediis in illos plenius inquirere. Quot verò, inquies, numero testes in hac causa requirentur? Christus ait in ore duorum aut trium consistit omnis veritas. Jurisconsulti septenarium plerunq; numerum postulant: adeó ut unius vel inculpati hominis testimonio vix unquam acquiescere velint. At hujus rationem ex superstitione potius quam ex veritate originem traxisse arbitror, eorum videlicet qui septenarium quodammodo sanctum habent.

Si rectè judicare velimus: indefinitus per se testium numerus esse potest. Lemgoviensis Reipub: præsides, consules & consulares penes quos imperium fuit, proximis hisce annis summā in hoc inquisitionis genere prudentiā adhibuerunt, eas tantummodo Sagas cōprehendi & carceribus māncipari faciētes, quæ á pluribus simul post confessio-

fessio-

fessionem deinde suam combustis accusatæ essent. Inconsultū itaq;, illiberale, adeoq́; iniquissimum, Evvichi, tuum est de ijs judicium, qui verbis Epistolæ meæ minus dextré intellectis consules illos iniquitatis non ferēdæ & impietatis arguis: quod ego dixerim trium Sagarum, quæ me videlicet Lemgoviam adventante mortis supplicio affectæ essent testimonijs mox tres alias accusatas, comprehensas, & incerto experimento expositas esse. At quid quæso, Evvichi? Dixiné ego solummodò trium istarum quæ illo die concrematæ sint testimonio tres reliquas accusatas condemnatasq́; fuisse? Depravaté omninò verba mea repetiisti, & in alienum sensum detorsisti: quod an hominis sit ingenui nequaquam video.

Non dixi tribus istis, quas commemoravi, interfectis videlicet propter earum tantummodò accusationem mox etiam cæteras à lictoribus esse comprehensas: sed post mortem illarum trium, alias insuper tres, quas tum priores istæ, tum ante istas aliquot aliæ ceu socias nominassent, decreto Senatus carceribus inclusas esse. Si aliter

locutus essem, summam ego Lemgoviensis Reipub. Consulibus, Domino Henrico Floriken inprimis, & Domino Theodoro Cothmanno viris prudentissimis injuriam facerem: qui tamen quidvis aliud quàm hoc ipsum de me dici vellem. Jurisconsultos proinde asseris non temerè quosvis ad ferenda testimonia præsertim in criminalibus admittere, nominatim autem excludere infames & hostes: neminem verò magis infamem esse quàm Sagas, ideoq́ exclamas minimè standum esse illarum confessionibus & testimonijs. Ratio additur: quia nihil nisi exitium quærunt. Bellé sane. Esto hæc sententia Jurisconsultorum eorum scilicet, quos tu saltem legisti aut cognovisti. Quod si autem rata & catholica hæc sententia haberi debeat, ut nullis Sagis credendum esse existimes: sequetur nullum etiam furibus, nullum latronibus & homicidis qui alios fures, alios latrones vel spontè vel coactè deferunt, fidem habendam esse. Omnes enim hi infames sunt, & aliorum infamiam & exitium quærunt. Neq; unus propemodum eorum est, qui si interficiendus sit, mortis suæ

socium

socium habere non optet. At hæc cunctorum fermè ad Rerumpublicarum gubernacula sedentium in foro consuetudo est, ut quos à furibus, latronibus, monetarijs apud sese deferri audiunt, in eos quoque animadvertendum esse justè judicent. Res hæc notoria est, ideoq; pluribus specialibus exemplis eam comprobare, haudquaquam opus esse reor. Et quidni, quæso, justum hoc esset? nisi omnes istos, de quibus dixi, & id genus alios scelestißimos homines superstites vivere velis? Sequetur deniq; si in propositam tuam sententiam nobis eundum sit, nihil unquam Magis & veneficis vel de exhibitis à se venenis, vel de equitatione aut saltatione, vel de cohabitatione dæmonũ aut cæteris ejusmodi quæ fatentur facinoribus credendum, adeoq; omnem illorum scelerum confeßionem irritam habendam fuisse, quod tamen absurdißimum esse quotidiana experientia vel meridiana luce clarius ostendit, & apertißimè testatur.

At verò alij saniores judices plurimi non iniquum esse censuerunt, sed permiserunt, ut ex alijs qui eorundem scelerum simul rei

consortes & socij essent in alios testimonium atq; probatio peteretur: hanc maximé ob causam, ne plurima peccata hujusmodi impunita dimitterentur. Quamobrem si argumentum comprobationis majorum respicias: videlicet si in causis civilibus de adulterio, furto, cæde, homicidio, licitum sit insontes testimonium perhibere: multo magis in gravioribus causis id permitti posse: nihil omnino vetat quin & Magi contra Magos, Sagæ contra Sagas (maximè si accusatores ejusmodi plures sint) testimonium dicere poßint. Hac sola insuper observata cautela, ne notorium & capitale odium extra magicam artem & societatem inter eos deprehendatur. Longè enim gravior hæc, de qua nunc cōtrovertitur, causa est. Quippe quæ crimen læsæ majestatis est non tantum humanæ sed & divinæ. Solertißimè igitur Bodinus & rectißimé de ejusmodi testibus conclusivè inquit: In tam horrendo crimine nihil necesse religiosé hærere quemquā regulis procedendi aut refellendorum recipiendorumve testiū ordinarijs. Viden' igitur, Evvichi, quàm prudenter hoc in loco sci-

co scilicet disserueris, quàm graviter & iniquè Lemgoviensem Senatum accusâris. Sed hæc facessant.

Tertium in ordine inquirendarum Sagarum signum esse dixi, acta publicè observata & manifesta. Sæpenumerò siquidem plurimæ hoc signo deprehensæ sunt: ut quæ post corporis sui certo aliquo unguento factam inunctionem avolare in aërem visæ sunt, quæ igne in campis extructo aërem perturbare & ciere tempestatem observatæ sunt.

Inter alia autem signa inquisitionis Sagarum, validissimum atq; certissimum est spontanea confessio, si proprio motu scelera sua Sagæ confiteantur. Tum enim nihil omninò prohibet, quò minus sontes pronunciari & condemnari debeant.

Confessionem spontaneam intelligo illarum, quæ reas se esse fatentur, præcipuè videlicet antequam rogentur, & in confessione hac sua deinceps persistunt.

Sæpe enim contingit, ut spe consequendæ impunitatis fateantur scelera

sua, eademq́; deinceps si videant promissa sibi nequaquam servari, rursum negent. Omnibus igitur modis attentandum est, utrum possit ab illis spontanea ista confessio elici. Quoniam verò confessiones pro personarum, locorum, temporum, aliarumq́; circumstantiarum varietate plurimùm differunt, illarum quoque omnium æqui judices diligentem rationem habebunt. Hîc autem error illorum judicum gravissimus notandus est, qui vel spontè scelera sua confitentibus Sagis fidem habendam esse negant, quæ ijs videntur contra naturã fecisse: ut quando ajunt se cum Satana rem habuisse veneream, se per aërem aliò volitasse, tonitrua excitasse, & quæ horum sunt similia. Sagas enim illorum omnium reas argui posse, in præcedẽtibus firmissimè demonstratum esse puto. Quænam enim alia inquirendarum sceleratorum hominum certior ratio esset, quàm quæ ex propria confessione oritur? cũ hæc cunctorum mortalium natura sit intentatum crimen negare potius quàm confiteri, si necem sibi vident ob illud parari. Quod si verò monitæ Sagæ suapte sponte

peccata

peccata sua fateri nolint, eas ad quæstionem civilem rapiendas esse Jurisconsulti pleriq; statuunt, ut violentia quadam veritas ex illis extorqueatur. At hîc certe singulari industria summaq; prudentia opus erit propter diversissimas personarum qualitates, & quantum ad vires seu robur partium corporis attinet, dispositiones facilius scilicet vel difficilius violentam ejusmodi quæstionem sustinentium.

Quapropter non satis congrua videtur illorum judicandi solennitas, qui omnes eos indifferenter absolvere á criminibus solent qui in examine tali nihil confitentur. Multi enim quod norint ante, se nihil confitentes à judicibus absolvi, fortiter illam perferre omni conatu student, ut taceant potius ea quoq;, quorũ optimè sibi conscij sunt, quàm ultimum vitæ suæ periculum subire debeant, aut velint. Quemadmodum ipse aliquando in celebri quadam civitate observavi, reum quendam homicidij multis incolis perspectissimè noti, cum illud violenta quæstione examinatus fortiter negaret, insontem judicatum esse. Ita consuetudo in

judicijs quoq; veritati sæpenumerò præfertur. Quamobrem hanc inquisitionis probationisq; rationem olim etiam præter cæteros Cicero respuit, & pro nihilò faciẽdam esse duxit, ut videre est in loco illo orationis pro Milone, ubi ait: Heus, ubi Rusco, ubi Casca? Fecit? certa crux: Non fecit: certa libertas. Intelligit nimirũ sive fassi fuerint rei, sive non fassi incertam nihilominus esse hanc probationem. Quid quod experientia in ipsis Sagis ostendit, eas si maximè tormentis cogantur nihil fateri, & postmodum tamen sponte omnia testari? Vel etiam quæ violenter coactæ dixerint denuo negare? ita nimirum à Satana persuasæ. Judicium igitur inde petitum quadantenus incertum esse poterit, ut à nonnullis etiam jureconsultis pro incerto habetur. Multò minus idcircò Labeonis illam legem (quam Evvichius in hac parte sequi consultius esse opinatur) omni ratione probãdam esse duco, ubi sancit ut quæstiones ejusmodi adhibeantur non ad indagandum principale factum, sed tantum ad cognoscendas circumstantias & alia quædam præter inten-

tatum

tatum crimen, cum de hoc constiterit prius. At quis non facile videt si incertum sit inquisitionis genus adeoq; crudele, hominis alicujus factum, cujus principaliter reus habetur, civili & violenta quæstione cognoscere, longè quoq; crudelius esse membra illius omnia propter alias circumstantias & minus principalia delicta neque intentata discerpere & ad necem usq; dilaniare? Si igitur hoc consultum esse putaveris Evvichi, prius illud multò consultius etiam judicandum fuerit. Sed reprobas istud: Ergo neq; alterum, quod Labeo sensit, rectè consulere poteris. Quandoquidem autem hic explorandarum Sagarum modus é jure scripto plurimis probatur: diligēti aliarum omnium circumstantiarum consideratione cavendum, ne quid agatur aut judicetur, cujus Deo tandem judici justissimo aliquis rationē reddere cogatur. Sed quæ ulterius observanda sint circa hanc confessionem, quia plenis libris juriscōsulti descripserunt, & ex his ingeniosissimé Bodinus repetijt, nos hoc in loco brevitati studentes copiosius edocere non opus esse cogitavimus. Unum

hoc solummodo adjiciendum videtur. Sunt qui ad explorationem Sagarum tormentis rectè faciendã specialiter in more positum habent, ut pilos ab omni corporis Sagarum parte abradendos censeant, vestesq́; illarum mutandas esse: hac persuasione quod tum demum ea quorum reæ habeãtur, citius indicaturæ sint. Et hunc explorandæ confessionis morem Bodinus præ cæteris comprobare videtur. Quod si, inquiens, nihil fateantur Magi, tum mutandæ vestes & pilus omnis radendus est: & ita ad interrogationem veniendũ. Et paucis interjectis: Nam inter omnes convenit Magis pharmaca taciturnitatis esse: & quamvis diabolus eos confirmet, ipsi tamẽ amisso pharmaco quæstionem á se ferri non posse putantes, quadam desperatione plurimum ad dicendam veritatem sine tormento adducũtur. Idem approbat Sprengerus inquisitor: Si Magus inquiens, penes se silentij sortem habuerit, eum ad tormẽta nihil doloris experturum, neq; veritatem unquam confessurum. Anni centum sunt, quando Cumanus inquisitor unam & 40 Sagas dãnavit, quæ omnes

Bod. li.4 cap.1.

In mall. malefic.

abrasis

abrasis pilis & mutatis vestibus absq; ulla quæstione violenta confessæ fuerunt. Idem Domitianus olim Imperator observavit in Apollonio Tyaneo Mago: observarunt & Philostr. Lemn. alij. Evvichius verò hanc doctrinam ait à Carnificibus ortam esse, quibus quod ex hominum supplicijs quæstum aucupentur, parum fidei debeatur: quam tamen originem nescio quo argumento demonstrare possit. Atqui à quibuscunq; introducta sit, si certis rationibus omnia æstimanda sint: fateor me de istius silentij Sagarum sorte & ejus certa ratione plurimũ adhuc dubitare. Cur enim crederemus illam in pilis earũ absconditã hærere potius quàm in alijs partibus, nisi putemus Satanã pilosas illarum partes potius præ reliquis unguento taciturnitatis inungere, ne scilicet unguentum illud inter pilos facilè citoq; deprehendatur. Aut nisi hanc rationem quispiam admittere velit, quod quemadmodum in capillis olim Samsonis robur & fortitudo ejus quasi inclusa consistebat, sic pilis quoq; Sagarum singulare quoddam corporis robur præcipuè insit, ut gravissimos etiam cruciatus facilius to-

lerare queant. Verùm experientia testatũ est multas confestim ante ullam pilorum abrasionem crimina sua confessas esse. Imò Magdalena Crucia quædam Cordubensis Abbatissa, cum se plurimùm suspectam esse artis Sagarum nomine animadverteret, seipsam cõsortij cum Satana triginta annis habiti accusavit, quando nulli adhuc opinor pili ejus abrasi essent. Et hæc de signis inquirendarum cognoscendarumq; Sagarum cõmunibus dixisse suffecerit. Propria deinceps diligentius explicanda veniunt; de quibus major contentio & nobis proposita disputatio est. Numerantur autem propria ejusmodi signa; quorum observatione Sagæ certò cognosci possint varia: sed multa in horum ordine satis frivola & inania ac planè ridicula: ut sunt: si ad saltum cribri Sagæ explorentur: si puerorũ, qui templum adeunt, novi calcei axungia perungantur suilla, aut res quædam aliæ templorum liminio substernãtur, ne Sagæ possint egredi. Item quod vulgus putat, eas ex solo aspectu cognosci posse, propterea quod pleræq; vetulæ aliorum obtutum effugientes semiclausis

oculis conniveant, ne per signa oculorum prodantur: quod tamen si fiat, Neuvvaldus fieri potius contendit propter conscientiam intus simulantem & de scelere conscio eas admonentem: quemadmodum fures etiam oculorũ demissio sæpé prodit. Quamvis fieri quoq; posse dicat, ut falsó persuasæ á diabolo de signo quodam in oculis sibi metuant, compressioneq; eorum revelationis periculum avertant. Bodinus hoc indicium non omnino contemnendũ esse statuit, quia vultum inquiens Magi ferè designat, nec in os audent aspicere. Porró & illud signum fallax esse putamus, si per Magos & carnifices Sagæ & veneficæ convocantur, & in unum agmẽ coguntur, ut hac ratione omni populo manifestentur. Qui enim hoc posse putantur, quidni etiam insontium mulierum speciem fictam uná cum sontibus exhibere posse crederentur? Alterius autem generis & certius est illud, quod creditur Sagam non flere: quod signum Paulus Grillãdus & inquisitores publici validissimam præsumptionem esse putarunt. Saga quædam Antonio Lonanensi regio apud Ribe-

montenses vicario confessa est, Sagas é dextero solum oculo ternas lachrymarum guttulas effundere. Quomodocunq; autem ratum certumq; hoc signum habeatur, non tamen nisi ante accusatæ comprehensæq; illo ipso probari possunt. Certiora quoq; signa Sagarũ sunt notæ nonnullæ singulares corporibus illarum in certis quibusdam partibus impressæ. In Epistola mea de purgatione Sagarum é Plinio citavi, in Ponto insula esse Thibios quosdam populos, in quorum altero oculo imago equina; in altero gemina pupilla apparet: quæ magiæ signa habeantur apud eos certissima. Evvichius autem de hisce imaginibus utrum ludibrio Satanæ aliquando fiant, apud Ponticolas utpote gentem Dei ignaram se nolle disputare asserit. Sunt qui referant stigmata quædã post aures Sagarum: sed ea tamen haud omnibus apparere. Triscalanus quidam recensente Bodino dixit, Magis impressum esse signum quasi vestigium leporis, cui quamvis ad ossa, usq; indatur acus, locum tamen sensus expertẽ esse: & hoc indicio se plurimos magos patefecisse. Et ex his indicijs desumptã

præsum-

præsumptionem esse firmissimam & cum aliis sufficientem, ut procedatur ad condemnationem, Bodinus ait. Addit autem, Ego tamen, inquiens, cum Danæo sentio principes quosq; Magos carere signo, aut illud habere loco tam abdito, ut eos per hoc detegi difficilimum sit. Nam á Valesco quodam nobili viro accepi, quosdam á Diabolo sub palpebrarum altera, quosdam sub uno ex labijs, quosdam in podice obsignari. Hæc ille. Danæus putavit Satanã ijs tantum notam inurere, quos metuit pactum suum deserturos, alijs verò quos constantes fore sperat non item. In viris tamen notam ejusmodi apparere, ut plurimum in dextro humero, inter labia, in palpebris, nonnullis in sede, ut non facile revelentur. In fœminis ad femur, sub axillis, aut in genitalibus. Quid autẽ nos de indiciorum illorum certitudine dicemus? An certa & absoluté vera esse talia judicabimus? Neuvvaldus de hisce signis, præsertim verò Thibiorũ: præstigiosum, inquit, hic quidpiam occurrit: necessum enim est, ut isti homines aut tales nascantur, aut postea tales evadant. Si ta-

les nascuntur, fatendum esse putat Diabolum in generationis opere suas ostentare & exercere vires, quod tamen soli Deo sua mirabili potentia in hoc opus incumbenti recté adscribendum sit, præsertim quod homines isti pactum suum, quando in utero formantur, nondum cum Satana inierint, sed tum demum quando rationis compotes fieri inceperint. Si verò postea tales evadũt, in quæstionem venire putat, utrum spiritus malignus possit unicam particulam ingeminare, aut novã conformationem priori adjungere, quod ipsi æqué impossibile videatur esse atq; prius. At, inquã, hunc Neuvvaldi syllogismum analyticé examinando videndum fuerit, utrum assumptionis ejus demonstratio sit firma constãterq; vera. Syllogismus disjunctæ propositionis hic est: Si certæ notæ Sagarum erunt: aut nascentur cũ illis, aut postea orientur: Sed neq; nascuntur tales, neq; post illis imprimũtur. Ergò notæ ejusmodi in corporibus Sagarum esse nequeunt. Prior pars assumptionis, ut observatum est, ex eo probatur, quòd Cacodæmon in hominis generatione pro nutu

nihil

nihil possit fingere vel immutare. Verum enimverò quænam & qualis hæc est demonstratio? Qualis & unde extructa hæc est consequentia? Cacodæmon nullam notam sive imaginem humano fœtui in generatione ejus potest imprimere: Ergo nullæ prorsus notæ singulares Sagarum corporibus ingenerari possunt. Alterum propositionis membrum, videlicet quòd imagines equinæ in Sagis post ortum oriuntur, hoc modo cõprobatur: Si, inquit, postea tales evadũt, sequetur spiritum posse unicam particulam ingeminare, aut novam conformationem priori adjungere. At veró hoc æqué illi possibile est atq; prius. Ergo nec illud, ut notas istas Sagis imprimat. Sed hoc equidem non omninò negandum putaverim, scilicet spiritum unicam aliquã corporis particulam geminare posse, aut novam conformare. At quid prohibet, quó minus similem adhuc aliam pupillæ speciem oculo imprimere posit, ut gemina pupilla deinceps aspectantibus appareat? Quid veró si Deus illas signis ejusmodi notet, ut hisce Magistratui populoq; omni innotescant atq; prodantur? An

hoc dictu tam absurdum esse Neuvvaldus existimaverit? An blasphemũ? an impium? Quid quod metipse post finem propositi syllogismi subijcit hæc verba? Interim nullo modo negandum esse, Diabolum post manuum stipulationem, oscula & amplexus, corporibus veneficarum stigma quoddam certissimum pacti signum inurere & imprimere, quo tanquam sacramento eas sibi obstringit & arctius devincit. Et porrò: fatentur, ait, uno consensu hoc omnes: an autem omnibus in una parte corporis hoc signum figat, non adeò clarè liquet. Hæc enim illius verba sunt: quæ si antecedentibus ritè opponantur, sententia eorum omnino contradictoria est. Qui enim fatetur diabolum stigmata quædã corporibus Sagarum ut certissima initi fœderis signa imprimere: & juxta negat eundem oculis illarum imaginem equinam aut aliud signum indere posse: quid aliud agit nisi quod sibi ipsi contradicit, modò scilicet affirmans, modò negans idem. Posito & affirmato genere, species inepté & ἀλόγως negatur. Si quælibet stigmata, id est quaslibet notas, maculas,

cicatri-

cicatrices cacodæmon suis servis notandis inurere potest: haud impossibile etiam illi fuerit in oculis eorum equi speciem aut formam effingere. Atqui prius esse Neuvvaldus concedit. Ergo & alterum fateri cogitur. Στιγμάτων enim nomine cum Dioscoride non tam puncta ipsa, quàm punctis variatam superficiem, & maculis aliis decoloratam cutim intelligo. Et στίγειν, unde στίγμα derivatur, est signare, maculis spargere & distinguere. Multus porro Neuvvaldus est in refellendis signis atq; indiciis aliarum rerum explorandarum, utpote cognoscendi Lycaones, & alia ejusmodi. Multa itidèm disputat de more Celtarum, qui recens natos infantes in aquas projecerunt. Item de exploranda futuri anni vita: de virga aurea sive fortunæ in exquirendis venis metallicis usitata. Atqui hæc omnia nihil nunc ad nostrum institutum pertinẽtia, & mentem attendentibus per se intellectu facilia, brevitatis gratia studiosè omittemus. Aliarum enim rerum vanitates non protinus arguunt hanc, de qua nos agimus, rem vanam quoq; & superstitiosam esse. Quod ve-

Dioscor. li.3.c.209

rò addit de reis ad corpora occisorum adductis, ad videndum si sanguis effluat, &c. hoc experimentũ æqué superstitiosum esse: de eo deinceps oportuno in loco seorsim agemus. Sed hæc forsan æquo copiosius. Ad signum deinceps aliud Sagarum progrediemur, quod sumitur ex injectione earum in aquas frigidas. Vulgò purgationem per aquam frigidam vocant. De hac enim nunc major controversia oritur inter recentiores scriptores, & quos inprimis attinet judices, quasi de novo inquisitionis modo: Utrum scilicet hic licitus & approbãdus sit nec ne: & utrum verè illas indicare possit. Ac sanè hoc opus, hic labor erit, ut cũ Poëta loquar, propter plurimorum gravissimorum judicum, aliorumq; clarissimorum virorum, qui in cathedris universitatum docent, autoritatem, certam definire sententiam: & quidem propter eos, quibus nihil nisi quod ipsi suo ingenio inveniunt, atq; intellectu suo percipiunt, placere solet. Et ingens præcipuè mihi hîc certamen erit contra Evvichium, & simul contra Neuvvaldũ Helmstatiensem, qui hanc inquisitionem aut hoc

indi-

indicium Sagarū planè nihili faciūt. Qualis autem hæc inquisitio? qualis purgatio Sagarum est? Annos ante tres, vidi Lemgoviæ tres personas in aquam conijci, vinctis manibus atq; pedibus: ita ut dextra manus sinistro pedi: sinistra verò dextro pedi alligaretur.

Osnaburgenses biennio ante, centum quadraginta plus minus eodem modo examinarant in aquis.

Alij in alijs locis hunc morem ligandi non observant, sed vinctis tantum manibus eas in aquam projiciunt, ne obsignato cruce superstitiosè potius quàm rectè Sagas probare videantur.

Hæc igitur inquisitio, hæc exploratio est, ut quæ isto, quem dixi, modo, ligatæ flumini innatant, & submergi nequeunt, eæ artis Magicæ suspectæ habeantur.

Cum veró spectaculo isti Lemgoviæ interessem, protinus cogitare cepi, qua ratione id fieri posset, quòd Sagæ aquis innatarent, nec ut alij homines submergerentur: utrúmne etiam causa aliqua naturalis,

hujus innatationis esset? Nihil enim in natura sine causa fieri, ex Platone Academico didiceram. At quid contingit? Cogitationes sive meditationes meas cum etiam alij resciscerent ex Epistola mea de Sagis conscripta, non defuerunt qui isti minus rectè intellectæ sese opponerent. Cum autem pleraq; ut deinceps patebit, minus dextrè interpretati sint: non possum non sententiam meam de innatatione Sagarũ in aquis plenius explicare: præsertim cum etiam proximo anno 85. in Comitatu hoc Waldeccensi aliquot Sagæ comprehensæ sint. Sed ad rem ipsam. Quid igitur dicemus? quã causam, quámve rationem esse asseremus propositæ purgationis? Experientia quidẽ manifesta est. Viderunt enim oculi plurimorũ hominum. At ratio quænam vel qualis causa est, quod Sagæ nullæ submergantur? Hæc enim duo cùm universalium, tum particularum rerum omnium κριτήρια & demonstrabilia principia esse jam antè monuimus. Quamvis enim ratione res tum universales tum speciales: quibus scilicet plura rerum genera non sunt: cognosci & demonstrari queant: multa

multa tamē solius experiētiæ beneficio percipiuntur. Hæc igitur seorsim etiā assumenda fuit, ut quæ ad rationem commodè referri non possent, ista si sensibus percepta essent, experientiæ adscriberētur. Quarumcunq; igitur rerum principia & causas inquirere voluerimus, ad ista duo κριτήρια, & quidem vel ad utrunq;, vel ad alterutrum confugiendum est. Quamobrem & Sagarum purgationis causas proposituros, illis ipsis inniti oportet, ut appareat, qua ratione, & quàm constante experientia posit ista comprobari: Et nos meritò hac via inquisitionis insistemus. Quantum verò ad rationem attinet: primum argumentum explicationis nostræ fuit ab origine & antiquitate istius purgationis: eò quod nonnullis novum hoc indicium videretur: quemadmodum & Evvichius hoc indicium recens repertum appellat. Atqui non nova aut omninò recens est, sed renovata iterum in hisce nostris regionibus hæc consuetudo est. Inter cætera autē de antiquitate dixi, Cujacium Jurisconsultum etiā illius mentionem facere, asserentem Christianos homi-

nes illa ipsa usos fuisse ducto more à potione, quam stupri insimulatis mulieribus Moyses dari jussisset. Hæcce differentem Cujacium adduxi, ut è testimonio illius pateret, etiam alibi locorum, quam in Westphalia purgationem Sagarum jam pridem usitatam fuisse. Meminisse illius dixi Cujacium: & hoc dixi ad ostendendũ solummodo diuturnam consuetudinem. Inconsideratè igitur Neuvvaldus in me invehitur, quasi falsò illius verba citassem. Cujacius, inquit ille, his verbis, argumento nescio an bono, non videtur hanc purgationem defendere, sed potius Saxones Occidentales clàm taxare propter imprudentiã. At quid, mi Neuvvalde, ais? An propter causam sibi minus visam verisimilem totam istam actionem improbat iste Jurisconsultus? Unde hoc demonstrabis? Utrúmne igitur omnis qui argumentum alicujus rei ab aliis prolatũ infirmum esse ostendit, is protinus rem ipsam negat ac omninò tollit? Contra multorum docentium consuetudinẽ hoc dicitur. Multi aliorum erroneas de re aliqua opiniones refutant, nec tamen veriores ullas addunt,

aut rem

aut rē quoq; esse seu fieri inficiantur. Damhouderium quoq; & Alciatum Jureconsultos insignes eandem ob causam nominavi, utpote qui manifestè testantur hanc purgationem etiam apud alias gētes in usu fuisse.

Nihil illorum autoritati hîc detractum volui, nullam illis, ut Neuvvaldus me insimulat, idcircò injuriam feci. Manebit illis sua quā promeruēre autoritas, dignitas: ea tamen minimè efficiet, ut sequatur ilicò, si illi viri Sagarum purgationem improbarint, eam omninò floccipendendam, & nequaquam inposterum usurpandam esse. Multò minus ob novitatem repudianda, sed potius recipienda, si vera esse deprehendatur. Ubicunq; verò locorum, regionum, & à quibuscūq; approbata, descripta, usurpata fuerit: nos tamen rem ipsam & hujus causas potius, quam ejusmodi circumstantias locorum, temporum & personarum inquiremus. Et quidē investigare eas studebimus tum in ipso Sagarum corpore, tum in aquis atq; fluminibus, tum deniq; in abdita quadam seu occulta qualitate aliunde accepta.

Ad primum membrum quod pertinet, levia corpora tantummodò sursum ferri, gravia verò deorsum tendere meridiana luce ex Physicis clarius est. In levitate igitur causam quærendam esse putavi, quod Sagæ in aquarum superficie præ alijs hominibus hærerent. At verò ut materia ita & forma Sagarũ (quatenus fœminæ sunt) eadem est quæ aliarũ fœminarum. Quocirca non facilè asseverari potest Sagas reliquis esse leviores, si natura corporis earum respiciatur. Sagarum igitur in aquis innatatio absolutè adscribi simplici levitati vix potest. Qualẽ itaq; ejus causam assignabimus? Nullum enim aliud Physicum principium est motionis corporum in locis superioribus, præter hoc ipsum quod posui. Gravia siquidem nulla nisi motu violento contra naturam ad superiora moventur. Quocunq; igitur nos vertamus, à levitate tamen discedere difficulter possumus. Sed quomodo hanc aliter nisi differentia quadam ejus cõstituta retinebimus? Nempe levitas non insita illa & naturalis à materia & forma corporis depẽdens, sed externa quædam seu adven-

ventitia aut aliunde accedens erit. Quænam, quæso, ista? Dixeram in Epistola mea eam esse Satanicam. At quomodo, quo sensu? Satanicam scilicet appellavi à causa efficiente, quod Satanas justissimo & imperscrutabili Dei judicio sua levitate attrahat, tollat, retineatq; Sagas in alto aut superficie aquarum. Est enim natura ejus quàm levissima, quemadmodum in parte priore ostendimus, cum homines quoque per aërem ad loca remotissima ferre & impellere. Cum veró in aëre superiore homines retinere queat, ubi aliàs secundum suam naturam non vivunt, quid impediet, quó minus in aqua, velut elemento graviore crassioreq; Sagas elevet atque sustentet, illis subjacens, & eas quasi in dorso gestans. Vel etiam, si dicerem eas ob inhabitantem illum corporibus suis spiritum levissimum non submergi. Utrum hoc tam absurdè dictum? utrũ, quæso, grande peccatum foret? Annon sues Gargasarenarum irruẽs eos in mare omnes præcipitabat? quod alioquin illi non intrassent. Totum illum in omnib. Sagarũ partibus inhabitare dixeram, ideoq; illius etiam

levitate eas in aquis retineri, nō quæ hypostatica unione aut mixtione Physica illorū naturæ, quantum ad interiorem constitutionem attinet, coadunata esset, ut alij verba Epistolæ meæ minus dextré intellexerūt, sed quæ illi saltem adjuncta esset à præsente Satana. Hoc enim voluit dictio mea, ubi asserui, Cacodæmonem substantialiter Sagis diffusum eas retinere. Substantialiter dixi, quantum ad ipsum spiritum, qui sua scilicet essentia eas inhabitat, non quātum ad substantiam partium corporis Sagarum, quasi illarum essentiam intrinsecus constitutivé ingrederetur. Et hoc si iterum dico, quid, quæso, & in quam philosophiæ aut ipsius etiam Theologiæ partem delinquo? Etenim tu ipse Evvichi in parte scripti tui secunda, verbis meis antè prolatis contradicens, & tādem hanc quæstionē subjungens: quomodo, inquis, fit, ut in aquis non submergātur? Et subjicis: Hauddubiè Diabolo supponente illis manum & sua vi, puto, sustinente eas ne sidant. Et paucis quibusdam interjectis: Cum, inquis, Deus ad diaboli studia factaq; connivet, quàm facile ei sit mancipia illa

sua

sua (puta Sagas) per aërem, per aquas, &c. ferre, & cavere, ne vel deorsum ruant, vel ne submergantur, &c. Quid enim aliud ex hisce verbis tuis intelligere debeo, quàm te idem mecum sentire, videlicet quod volui Satanæ levitate Sagas in aquarum superficiebus ferri atq; moveri, ne in profunditatem earum decidant: & tamen, ut antè indicavi, absq; ulla unione mixtionéve, sicuti loquuntur Physica, qualitatum Satanæ & Sagarum. Aliter quicunq; Epistolæ meæ textum accipit, vitiosè sententiam meam & omninò sinistrè explicat, quomodocunq; etiam verba fuerint enunciata. Sed facilis illorum fuit intelligentia. Quocirca etiam atq; etiam vehementer demiror Neuvvaldum, qui sententia mea nondum satis rectè perspecta, in refutatione argumenti mei à levitate desumpti, tam anxiè nihilominus & copiosè huic absque omni necessitate contradicit? Primò, inquit, falsissimum est, earum formas essentiales per pactum immutari, & alias induci. Idem verò & ego in prima parte hujus libri copiosissimè demonstravi. Verùm ut copiosius ille esset in expli-

tanda sententia sua deinceps addit: Sine dubio, inquiens, scit Physicus ille ad levitatem corporum non assumendam esse formam sed materiam: forma enim rei perfectio est. Et paulò post: Quæ enim materiæ peculiaribus qualitatibus præditæ accepta sunt ferenda, illa perperam formæ aßignantur, quæ ad effectus illos producendos prorsus est inefficax: quandoquidem per se nihil agit forma, ut Aristoteles, & cum eo Physici rectè docuerunt. Hæc ille. At inquam, ego scientiam Physicam mihi cum Socrate nullam attribuo, nullam sumo. Et hoc ipsum inprimis, quod ille in me requirere videtur de efficientia scilicet formæ, me planè ignorare fateor. Fernelius quidem & alij eum imitati Physici qualitates quasdam & virtutes rerum adscribunt materiæ, quasdam formæ, & nonnullas utrique simul principio. Sed commentum hoc esse semper duxi Aristotelis, non illius quidem principis quem in philosophia sequimur, sed alterius forsan omnia documenta sua ex alijs autoribus, absque ulla pleniore meditatione describentis. Aristoteles enim peripateticorum Homerus

rus principiis suis consentiens rectè docuit formam esse rerum omnium principium effectivum: quippe per quam omnia exædificentur ac perficiantur: & ab hac oriri & produci cunctas rerum formatarum qualitates asserunt. Vnde etiam ab efficientia eodem sensu quo Aristoteli principium effectivum, exædificatio Melanchthoni, aliis perfectio hæc ipsa cognominatur. Quid quod tu ipse eam appellas perfectionem & absolutionem rei? Qua autem alia significatione ita vocasti, nisi quod absolvat & perficiat rem unamquamq;. Etenim si absolvit & perficit res cunctas: oportet certè efficientiam aliquam ei tribuere: nisi absolvere & perficere quid etiam ad aliam Logicarum notionum classem, præterquam ad effecta ceu stupidi & insulsi Logici referre velimus: utpote quæ formæ motiones sive motus, ideoq; etiam mera effecta sunt. Porrò si efficientiæ quædam forma est, ut ex tuis ipsis, Neuvvalde, verbis modò demõstravimus, cur, quæso, tam impudenti & putida cõtradictione negas, formam per se nihil agere? Quandoquidem, ais, per se nihil agit forma

vel patitur. At quis puerorum est & in Physicis mediocriter eruditus, qui hæc absurdè & insulsè dicta esse, nedum publicus aliquis Universitatis Professor ignorare debeat? Quomodo Physicam Platonis, mi Neuvvalde, interpretaberis, ubi rectissimè docuit materiam esse, subjectum esse, matricem esse receptaculum omnium eorum, quæ in corpora fiunt, omnium scilicet dico potentiarum virtutum, quas in corpore quolibet materiato deprehendimus, formam verò esse perfectionem seu principium perfectivum, quod in isto, quod dixi, subjecto aut receptaculo omnes istas virtutes, operationes sive qualitates producat & efficiat? Quomodo, inquam, hæc alios docebis, nisi ipse prædictas materiæ & formæ affectiones probè distinguere scias? Si proinde qualitates formæ generaliter sunt adscribendæ, quidni & levitatem illi attribueremus? Nam & hæc qualitas est, & quidem à primis orta, quæ non possunt non formæ, ut & efficienti causæ tribui: quomodocunque hoc ab alijs negetur. Quod igitur corpus dicitur calidum, frigidum, humidum, siccum, id à

forma habet, non à materia, cui ceu domicilio insunt: quod leve, rarũ, porosum, &c. dicitur, ab eadem habet: hæ siquidem qualitates ex combinatione illarũ efficiuntur: ut in Physico nostro libello copiosè ostẽdimus. Viden' igitur Neuvvalde, qualem te Physicũ ostenderis? qui in me scientiam desiderasti eorum, quæ Physica planè non sunt. Disce prius ipse, quæ alium docere voles. Quamobrem ut eò unde digressa est, redeat nostra oratio: causam innatationis Sagarum in aquis ratione inquirentes, non possumus non ipsam levitatem assumere: levitatem tamẽ haud eam quæ à forma corporis immediatè provenit, sed adventitiam, externam, aliunde accedentem. Quatenus nimirum à Satana in aquis superius retineri debent. Appello verò omnes ubique terrarum viventes Theologos, ut judicent utrúmne hoc impiè dictum sit, si dicam: Sagas à Satana ceu lictore Dei omnipotentis singulari quadam levitate retineri, ne aquis submergantur: Quoniam veró lictor Dei & famulus est, potest id tantùm expedire, quantum Deus judex justißimus eum jubet, & cujus

potentiam illi tribuit, ut videat ipse Satan, nullam sibi esse potestatem condonandi seu remittendi peccata, vel potius eos diutius servandi quos velit, sed solum servitium sibi relinqui, quo Deo in puniendis sceleribus subministret. Non potest itaque (etiamsi maximè appetat) insontes submergere, quia Deo contrarium hoc esset judicium, ut insontes periclitarentur ob ea quæ non commisissent. Inquisitionem porrò hujus causæ sive rationis, Physiologiæ subjicio, quatenus Satanæ natura Physica est, & operationes ejus in Physico tractatu de Spiritibus describendæ sunt: & quatenus istam causam corpori Sagarum accedere diximus. In hisce verò dictis nihil me delinquere arbitror, nihil religioni sacrosanctæ adversum scribere, nihil deniq; Physicis principijs contrarium hoc loco proponere. Annón enim Deo Opt. Max. perplacet? Annón expressum ejus mandatum est, ut notentur & puniantur scelerati & impij homines? Annón utitur Satana ut ministro, qui illos discruciare debeat? An planè absurdum est quod disserui Satanam eas in aquis retinere, etiamsi

contra

contra omnem ejus voluntatem nullæ insontes submergantur? Quod igitur Neuvvaldus addidit: Posse etiam, inquiens, insontes in superficie aquarũ suspensas hærere, extra omnem est controversiã: hoc inquam planè absurdum est: quoniam operationes Satanæ se ulterius haud extendunt, quàm Deus ipsi permittit: præsertim verò quod vel unico exẽplo contestari nequeat nocentes etiam quasdam ab ista submersione immunes esse: ut deinceps si ad Experientiæ argumentum pervenerimus, abundè indicabimus. Multò minus tueri & defendere potest, quod subjiciens inquit. Hoc certè est quod Diabolus in hoc experimento quæsivit, nimirum ut ex periculoso dubio, præstigioso, & Christianæ religioni contrario tentamine pericula non solùm corporis innocentis, sed & animæ in alijs extra culpam positis imminerent. Longè siquidem credibilius est, quod antè disseruimus, de permissione & beneplacito Dei in Sagis per Cacodæmonem puniendis, & de ipsius cacodæmonis potentia, quæ semper catenis quibusdam ligata sit, ne ultra terminos à Deo præ-

finitos quidpiam facere queat. Quid porrò si illis omißis dicerem, Deum ipsum Sagarum, quas scilicet verè reas esse novit, corpora singulari quadam & specifica levitate induere, qua in superficie aquarum ferantur? Inde certè non sequeretur Deum ab operibus creationis non cessasse. Ita enim prædisponere potuit, ut si quæ Sagæ futuræ sint, speciali quodam modo in aquis nequaquam submergi debeant. Utrúm vero hoc omnipotentiæ divinæ contrarium esse dicetur? utrum etiam voluntati? quia non expreßé de hac significatum sit in sacris literis? Minimè. Et ipse Neuvvaldus quasi antecedentium oblitus ea fieri autumat ob Dei permißionem, & diaboli potentiam, ubi addidit: Wierus verò, ut suprà ostendimus, verißimam hujus causam adserit esse DEI permißionem, & diaboli potentiam: ob finem non quem ipse annectit, quo scilicet Magistratus illicita ejusmodi media usurpans in superstitione & errore magis confirmetur (quomodo enim hunc finem comprobare poterit?) sed ut Magistratus sontes ab insontibus facilius distingueret, ut sontes

puni-

punirentur, insontes liberarentur. Eadem certè ratione, eodem jure, eadem conscientia absq; ulla pietatis jactura hunc finem innatationis statuere possumus, qua ille suum. Quod verò Magistratus ista purgatione ad absolvendum vel condemnandum non acquiescit, id fit quia causam illius minus perspectam minimève perceptibilem populo esse putat, atque si ob propriam confessionem quispiam condemnatur. Unde etiam quæstione civili & alijs, de quibus antè monuimus medijs non malè utitur. Ita enim universis vel imperitioribus scelus & simul pœnæ illarum ratio facilius innotescit. De certitudine tamen hujus experimenti suo loco plenius. Sed vidẽdum deinceps utrúmne in ipsis fluminibus aut aquis ratio aliqua inveniri posit. Et quidni? Natura enim non prohibet. Quid igitur dicemus? Quam causam annotabimus quòd Sagæ aquis non submergãtur? Utrúmne singularem quandam seu specialem corporis aquarum & Sagarum antipathian? Maximè quidem. Aqua scilicet Sagas in se ferre non potest. Quomodo verò, & quam ob causam? Nem-

pe Deus Opt. Max. suo prudentissimo & justissimo judicio ab omnibus inde seculis elementum aquæ prædestinavit salutari regenerationis hominum lavacro, ut qui à peccatis abluendi essent, & Christi Ecclesiæ initiandi hujus baptismate uterentur, & per hoc medium novi homines facti quasi per januam in regnum Christi ingrederentur, qui prius rejecti fueramus. Quandoquidem, inquam, Vatiniano quodam odio eas aversatur & rejicit, ut si maximè pro viribus tentent, non tamen submergi possint. Et quodnam est illud odium? Aquæ Deo placuerunt, quibus usurpatis peccata hominum ablueret atque purgaret. In baptismate Christo Dei Filio nomina nostra primùm damus, & ejus albo incorporamur, adeoque in civitatem Dei ut germani cives recipimur: ideoque omnes qui salvi modò fieri volunt, sacro huic baptismati immergi & purgari oportet. At Sagæ spreto isto divino lavacro, toti trinitati, Deo Patri, Filio, & Spiritui sancto scientes volentes renunciant: & nihili Dei creatoris opera, nihil ordinationes & creaturas facientes, peccato-

res &

res & apostatæ omnium aliorum fiunt pessimi. Cum autem hoc scelere in toto mundo nullum scelestius, nullum deterius, nullum abominabilius unquam definiri aut reperiri possit: quid dubitem dicere, si Sagæ non submergantur aquis, id fieri ob peculiarem istam antipathian: videlicet quod elementum aquæ nolit illas intra alveũ suum recipere, sed omnino respuat, & omnibus modis fugiat, hunc scilicet in finem, ut peccatrices ejusmodi manifestentur. Nam & creaturæ inanimatæ inserviunt prædicationi & gloriæ nominis divini. Ut scilicet cœli, ita quoque elementa enarrant gloriam Dei, tum aliàs, tum in hoc, si peccatum & injustitia ab illis revelata puniatur. Aqua in baptismate est sacramentum, est signum, est sigillum initi inter Deum & hominem baptisatum novi fœderis. Quidni igitur eadẽ alio modo signum aut indicium esse possit dissoluti illius & fracti iterum fœderis? Et hanc rationem sive causam facilimè dixerim esse verissimam, ut si aliæ nullæ admittendæ videantur, una tamen hæc recipienda sit. At verò, inquiet aliquis, hanc meam esse opi-

nionem fictitiam, non idcirco protinus ab alijs catholicè recipiendam. Fateor igitur hæc verba mea non esse edicta prætoria. Testor verò hic meam ipsius conscientiam, me non ostentationis ingenij non philosophandi, nō alterius rei causa, sed veritatis solummodo inquirendæ & confirmandæ gratia hæc omnia disseruisse. Adeste enim iterum Theologi omnes, & judicate, si quid impiè de hac ratione dictum sit, aut contra ecclesiam Dei catholicam delictum. Spectatur siquidem in his Dei creatoris in ipsis creaturis omnipotentia. Spectatur bonorum, & qui minimè rei sunt istorum scelerum conservatio. Spectatur insuper pœna & eradicatio malorū. Et hosce fines si magistratus, qui hac inquisitionis forma utitur, consideret, quid est cur eum superstitiosè contra conscientiam agere dicamus? Adeste Jurisconsulti & judicate, num legibus vestris minus consonum quidpiam à me traditum sit, cum alia interim, quæ vos proposuistis media, simul usurpanda statuerim. Adeste etiam Philosophi, Medici, Physici, & quicunque velitis, judicateque num quid contra

commu-

communem physicam præscriptum. Atqui vos soli forsan objicietis antipathiã, quam proposui, aquarum scilicet & Sagarum à nemine adhuc in physicis generalibus ante hæc tempora descriptam esse, neq; ad ullas manifestas qualitates referri posse. Quid verò tum postea? Describatur deinceps & referatur ad occultas qualitates, quas abditas rerum causas Fernelius vocavit, soli Deo optimè perspectas. Si comprehendere istam nō potestis, cogitate similiter multarũ aliarum rerum antipathiam, quæ sola experientia à mortalibus cognita & observata fuit, & nullis scientificis rationibus demonstrata. Multa videmus oculis, & manibus nostris palpamus: quorum manifestam causam reddere aut etiam nominare non possumus. Et nihilominus tamen illa verissimè ita, uti videmus & tangimus, sese habere credimus. Quis enim omnium rationem sensibilem reddet? aut quis etiam requiret? Abscōdita hæc sunt Dei mysteria, oculis tantum nostris ostensa. Oculorum autem visioni vel potius manifestæ experientiæ contradicere velle, stolidissimum & sæ-

pè pernitiosissimum est. Quinimo qui συμπαθείαν & ἀντιπαθείαν ejusmodi rerum ignorat, aut inficiatur: is ipsa principia physicæ, & fundamenta negat. Contra negantem verò principia alicujus quomodo disputare poterimus? Sed hæc notiora sunt ex physicis præceptis, quàm ut de his disserere oporteat. Veruntamē ut & alij rectius hanc rem percipiant, paucis saltem exemplis quibusdam eam illustrabimus. Et quidem ut à minutissimis initium sumatur, quis, quæso, physicorum rationem sufficiētem reddet, quod Magnes sua natura se perpetuò vertat versus polum mundi septentrionalem, eumq; quasi respiciat? quemadmodum neq; causa quidem reddi potest, quod ferrū ad sese præ cæteris rebus maximè attrahat. Sensibilis & manifesta hæc est ejus potentia: omnesq; philosophi hæc ejus effecta vident. At causa quamobrem & quomodo possit, illos latet. Nec tamen quisquam illius apparentiam ad diaboli obfascinationē retulit, neq; credere illam impium esse dixit: sed potius, & quidē non malè, ad occultas qualitates, sive speciales proprietates naturarum hæc Ma-

gnetis

gnetis virtus sive operatio refertur. Qua igitur audacia, qua temeritate, aut quo argumento Sagarum innatationem in aquis oculis nostris perceptibilem, ad diaboli ludibrium quamprimùm referemus? Quamobrem naturalem eam esse negabitur? Facere hoc est planè ἀφύσικον. *Similiter experientia docet. Verumenimverò ad res procedo animatas. In hominum corporibus hoc contingere apparet, ut si interfecto aliquo vel strangulato reus homicidij ad cadaver illius adducatur, videlicet ut vel tangat, vel proximè ei adstet, sanguis ex illo cadavere effluat, indicium rei verè cognoscendi. Hoc, inquam, fieri manifestissimum, & multis in locis notissimum est: ut apertissimum mendacium sit, id negare velle. Ecquis autem firmam & solidam hujus demonstrationem, ex primis & immediatis causis exponet? Scio equidem esse nonnullos qui studuerunt causam efficientem istius effluvij inquirere. Valleriola Medicus solertissimus in obser. suis de amore differens inter cætera Lucretij versus hosce recitat:* Lib.2.observ.7. Lib 4.de nat.rer.

Idq; petit corpus mẽs, unde est saucia amore.

Namq; omnes plerunq; cadunt in vulnus, & illam
Emicat in partem sanguis, unde icimur ictu.
Et si comminus est, hostem ruber occupat humor.

Et subjicit: Hoc, inquiens, carmine, Lucretius non aliter vult sanguinem hominis oculorum radio affecti & vulnerati, in vulnerantem prolabi, quàm hominis gladio cæsi sanguis prolabitur in cædentem: quod & experientia sæpè docet, & idipsum quoq; me vidisse, testari plena fide possum. Nam cum Jacobus *ab Aquaria, Patritius Arelatensis, vulnere mortuus esset, & qui vulnerârat à Magistratu comprehensus, in conspectum cadaveris delatus fuisset, ut occisum recognosceret, & scelus fateretur: mox ebulliens sanguis multo cum fervore & bullis prodire é vulnere & é naribus cæpit, spectantibus cunctis. Recitata porrò hac historia, descripti miraculi hanc rationem adferri posse addit, quòd cum nondum calor omnis in recens occiso corpore extinctus sit, nec agitatio omnis visq; interior nobis occulta quieverit: ultionem quidem tacita illa vis clamat, moxq; ad vindictam bilis accendi-*

cenditur: ab ea sanguis inflammatur, & ad vulnus confestim prorumpit, patefacto ad exitum per vulnus meatu: eodem concurrunt & spiritus, qui quoniam leves sunt, ad occidentem hominem, si coram steterit, volantes in eum migrant, servanturq; nativo calore aliquādiu, nempe ad horas plus minus sex aut septem. Opinatur scilicet Valleriola effluxum, de quo diximus, fieri à cōmotione sanguinis unà cum spiritibus in eo contentis. Veruntamen subjicit: Sed magis, ut rectè arbitrandum est, Dei judicio arcano, maleficum hominem tali signo notaq; peculiari ac propria designare ac prodere volentis id fieri censendum est. Et hoc est quod superius contendebam, rei propositæ firmam demonstrationem dari haud posse. In eadem planè sententia est Marsilius Ficinus in comment. super Plat. Et hanc illustrat exemplo Hectoris & Patrocli. Vulnerat, inquiens, Hector Patroclum, ac perimit. Patroclus Hectorem inspicit vulnerātem. Unde ejus cogitatio judicat ulciscendum: confestim ad vindictam bilis accenditur, ab ea sanguis inflammatur, & ad

In Dialo. de conv. orat. 7. cap. 5.

vulnus è vestigio properat, eodem & spiritus confluunt, & quia leves sunt, ad Hectorem usq; volantes in eum migrant, ejus calore servantur ad tempus aliquod, eo ipso in tempore si Hector cadaveris vulnus cominus intentus inspiciat, vulnus cruorem versus illum ejicit &c. Hæc Marsilij sententia est. Marcus porrò Galeottus (referente Neuvvaldo ubi de hac quæstione agit) haud dissimiliter causam videtur afferre ab insultu spirituum pendentem, ijsdē ab uno in alterum irruentibus: occidentis irati spiritus in occisi sanguinem irruere, & cum eo misceri, & præsente occisore spiritus in occisi sanguine moveantur, ac proprium corpus repetendo profluvium ejusdem excitent. Quamobrem hoc experimentum ille non ultra 24 horas differendū esse censet: Quæ Galeotti sententia priorū haud dissimilis est. Sed addit Neuvvaldus mutuum illum in iratis spirituū discursum & subitam transmigrationem omnes mediocriter physicis initijs imbutos intelligere, quod nulli spiritus, quicunq; tandem sint, è corpore foras exiliant, ne dicat ut extra

Galeot. lib. de doct. promiscua.

missi

missi in aliud contrarium immigrent. Hoc autem additamentum est, Physico certè publicæ Universitatis Doctore indignissimũ. Quod enim mutuum (ut vocat) spirituum discursum & in aliud corpus immigrationem negat, hoc ipso scilicet se unquam physicen, & qui hanc descripserunt autores politos legisse & cognovisse negat. Quippe discursum istum non tam præstantissimorum hominum autoritas, quàm ipsa etiã experientia fieri contestatur. Præter eos enim quos anté commemoravi, utpote Lucretiũ, Valleriolã, Ficinum, Galeottũ, ante hos Plato Philosophorũ coryphæ⁹ in Symposio suo ut copiosissimè, ita eruditissimè philosophatur p spirituum ejusmodi insultũ aut discursum homines amore fascinari docẽs sanguinem & spiritus hominis oculorũ radijs vulnerati in vulnerantẽ citissimè prolabi. Præterea Theocritus Poëta de osculo amantium inquit:

Τοσοῦτον με φίλασον, ὅσον ζώει τὸ φύλαμα,
Ἄχρις ἀπὸ ψυχῆς ἐς ἐμὸν στόμα, καὶ εἰς ἐμὸν ἧπαρ,
Πνεῦμα τεὸν ῥεύσει, τὸ δέ σευ γλυκὺ φίλτρον ἀμέλξω.

Quos versus Melanchthon repetens ac Latinè vertens, inquit:

Tantisper da suaviolum, dum basia vivunt.

Ex animaq́ tua dum ſpiritus in mea labra
Influit, inq́ jecur, mulgenti dulcia philtra.

Spiritus, ait, uterq; in alterius labra & alias partes influere. Idem Melanchthon ait, ſpiritus maximè vitales in homine naſci in corde, & verè eſſe flammas quæ in omnium affectuum incendijs, in lætitia, dolore, amore, ira, &c. ſparguntur. Cardanus denique illud Melanchthonis ſpeciali exemplo comprobans, docet: vitales ſpiritus venenatos unà cum ſaliva à canibus rabioſis in vulnus inſeri, & hinc adeò ſubitò tantam veneni vim emitti, ut totum corpus veneno coinquinetur. Taceo cum Melanchthone, quòd tertia perſona ſacroſanctæ individuæq; trinitatis appellatur Spiritus ſanctus, quòd ſit agitator & quaſi flamma à Patre & hujus Filio, ac utriuſq; voluntate procedens: ſicut effundit mater vitales ſpiritus, oſculans infantem filiam aut filium.

Lib. 1. de ven. c. 1.

Viden' igitur Neuvvalde (ad te enim orationem meam converto) quàm longè excellentiſſimos Phyſicos octo, Valleriolã, Galenum, Lucretium, Ficinum, Theocritũ, Platonem, Melanchthonem, Cardanum, præ-

ter

ter multos alios, ignorantiæ accuses, dum ais vel mediocriter Physicis principijs imbutos intelligere spirituum in corporibus humanis transmigrationem nullam fieri, quam tamen omnes illi unanimiter fieri docuerunt. O Physicum nescio qualem, & quæ laude dignum! O nimis quàm audacem scioli censuram! Quidcunq; de causa profluvij sanguinis defunctorum præsente reo censendum sit, & ut maximè istius ratio non sit spirituum effusio aut transmigratio, hæc tamen in alijs absolutè & generaliter negari nunquam potest.

U*t verò ad rem ipsam propius accedamus, plausibiles quidem istæ videntur mihi Physicorum rationes: at non usquequaque* κατὰ παντὸς *& universaliter demonstrabiles. Quapropter cum Valleriola dicere malim: hunc effluxum sanguinis è corporibus defunctorum fieri speciali quodam & arcano Dei judicio, aut occulta quadam potestate. Quidni enim licitum esset ad universalem & supremam ejusmodi causam confugere, ubi aliæ deficiunt: in effectis scilicet manifestè cõtingentibus. Experientia mul-*

torum judicum huic rei fidem facit plenissimam. Attamen ob rei admiratione͂, unum solummodò exemplu͂ adhuc referam. Uflenia, in comitatu Lippiensi, accidit, ut cum fœmina quædam infantem suum interfecisset, & clandestino in flumen vicinum injecisset, is post tres septimanas à duabus ancillis iterum repertus, ex mandato & decreto Magistratus in matris carceribus mancipatæ gremium poneretur, ad explorandum si sanguis è corpore illius exudare vellet. Quo facto infans mortuus oculum sinistrum protinus aperuit, matremq́ lachrymabundus aspexit. Ex eodem deinceps oculo iterum clauso sanguis emanavit. Exemplu͂ certè hoc judicij divini & signum stupendum est: à plurimis gravissimis viris visum. De historia, incolæ istius loci neutiquam dubitant. Quis verò causam hujus visionis catholicam reddet? quod scilicet oculus mortui infantis apertus sit, quod sanguinem ex illo exudarit: quod deniq; lachrymas effuderit? Aut phantasticamne illam esse putabimus & qua dæmon nonnihil illudere voluerit? Minimè. Abscondita

hæc sunt

hæc ſunt & arcana Dei myſteria: occultaq́ꝫ hominibus eorum cauſa eſt. Quid igitur tibi, Neuvvalde, in mentem venerit, vehementer etiam atqꝫ etiam miror, quod experimentum hoc dixeris eſſe ſuperſtitioſum. Exempla, inquis, ex ſacris deſumpta, huic ſuffragium nullum ferre poſſunt. Quid tũ verò poſtea? Utrúmne idcirco non factum eſſe aſſeremus? Utrum protinus ſuperſtitioſum cenſebitur, ſi nullũ ſingulare illius exemplum in ſacris annotatum ſit? Si hæc firma ſit ratio, multa certè à Chriſtianis opera omittenda eſſent. Et paucis pòſt: Reliquum eſt, ais, ut ſuperſtitioſum & diabolicum quid ſapiat, cujus ſuſpicionem mihi auget, quod in locis quibuſdam membrum reſecent, arefaciant, & fumo indurent, quod in præſentia occiſoris ſanguinem adhuc effundere ſanctè affirmant. At qualis hæc eſt, mi Neuvvalde, tua cõſequentia? Ex membro arefacto & infumato ſanguis effluere non poteſt: Ergo nec ex recens defuncto corpore effundetur. Et per conſequens, ſuperſtitioſum & diabolicum illud erit, quod dicitur de effluxu ſanguinis.

An idcirco superstitiosum habendum, quia tu suspicaris ex amputata manu & in fumo suspensa sanguinem fluere non posse? Statuatur hoc falsum, de quo tamen deinceps videbimus. Idcirco tamen illud non protinus superstitiosum erit. Utrum ex tua suspicione falsitas ejus dependet? Nequaquam. Quemadmodum tu ipse adhuc de ejus firmitate quodammodo dubitare videris, ubi addis: Verùm de hoc doctioribus aliјs esto judicium. Quicquid autem disseratur de manu amputata: judicium tamen hoc præter gravissimum Theologum Phil. Melanchthonem, & clarissimum Jurisconsultum Menochium, aliosq́ plures, multi eruditissimi viri experientia edocti improbare non potuerunt. Quamvis enim neq́ intellectu nostro sufficienter, neque sensibus percipi queat, quomodo ex arefacta manu sanguis effluat: verissimè tamen contingit. Experientiæ autem manifestæ contradicere velle nefas est & grande piaculum. Vide, quæso, Neuvvalde, ne dum nimium religiosus haberi velis: hîc sis irreligiosus. Quid enim respondebis ad illud experimēti

genus

genus veterum, etiam piorum hominum: cujus mentio fit in Propheta Jona, ubi orta tempestate maris, qui cum Jona in navi veherentur, per sortem explorare studebant pietatem vel impietatem hominum: ut hac ratione resciscerent eum, qui causa præsentis tempestatis esset. Et cum Jonam sors tangeret, ipse sponte sua se reum esse confessus est: qui si sortilegium illud planè impium & diabolicum esse putasset, facilè negare potuisset se reum eorum quorum arguebatur, non esse. Ubi enim Deus hunc inquirendæ veritatis modum præceperat? Nusquam, quod sciam, in sacris literis traditus erat. Attamen Deo permittente Jonas hoc modo purgatus fuit. Imò verissimè affirmare ausim, si divinus ille Propheta diabolicum hoc esse sortilegium statuisset, hauddubiè eum ad exædificationem Ecclesiæ illud reprehensurum fuisse. Quid insuper videbitur illis de cap. I. Act. ubi sorte etiam Matthias in locum Judæ Apostoli eligitur atq; decernitur? Ignoro equidem ubi Deus æternus in novo Testamento hanc Apostolis eligendi rationem præceperit. Attamen non dubium

quin sortes ejusmodi à Deo regantur, ut P. Martyr loco 7. de Sortibus copiosè disserit, ubi ostẽdit, variam fuisse apud veteres sortium rationem, variaq; etiam genera: quæ tamen omnia possunt ad tria capita revocari. Aut enim dubitamus cui aliquid adjudicandum sit, ut in divisione agrorum & honorum. Et sortes hæ appellantur divisoriæ. Aut quid sit potissimùm agendum, quæ sunt consultatoriæ. Aut quid sit futurum, quæ sunt divinatoriæ. Permagni verò refert intelligere, à quo principio sortes pendeant. Dicere eas à fortuna temperari, vanum est: à dæmonibus, superstitiosum est: à cœlo, aut ab astris, ridiculum. Reguntur ergo à Deo. Nam ut ait Salomon: Sortes conjiciuntur in sinum, à Domino temperantur. Augustinus etiam in Psal. 30. ait: Sortes nihil aliud esse, quàm in dubitatione humana judicium divinæ voluntatis. Hinc digrediens, ait, prædestinationem & gratiam posse dici per sortem, quòd pendeant non à meritis nostris, sed à misericordia Dei. Apud Deum quidem prædestinatio æterna & certa est: nobis autem videtur sortitò con-

tinge-

tingere &c. Videmus itaq; quãvis sortium rationis causa aliqua certa dari non possit: sanctis tamen eam hominibus utpote Prophetis & Apostolis olim usitatissimam fuisse, quando rem quampiam humanæ alioquin prudentiæ incognitam deprehendere vellent. Crediderunt enim sortes nutu Dei Opt. Max. regi & administrari. Similiter etiam purgatio Sagarum in aquis frigidis, si maximè irrefutabilibus demõstrationibus Aristoteleorum fulcita non sit, haud dubiè à Deo eiusq; providentia gubernatur, ad gloriam scilicet illius & ad exædificationem Ecclesiæ. Et quid multis? Plurima sanè sunt alia, quorum eventum ad causas non sensibus nostris perceptibiles sed potius occultas referre cogimur: quæ, inquam, si causa maximè eorum incognita nobis sit, non tamen idcircò superstitiosa protinus aut diabolica habentur. Quamobrem ut κριτήειον *primum purgationis Sagarum, quod hucusq; proposuimus concludatur: asserimus rationem ejus esse posse in occulta quadam causa tum levitatis in corpore Sagarum, tum ipsorum fluminum, quorum videlicet elementum*

corpora illarum omninò respuit & aversatur: vel etiam in singulari quadam voluntate Dei sæpè per ministrum Satanam eas punientis. Alterum porrò demonstrandæ istius purgationis principium accedit deinceps Experiẽtia: *quæ & ipsa nimirum, propositum nostrum arctißimè defendit. Hæc omnium philosophorũ adeoq; sanorum hominum communi suffragio, secundum est* κριτήριον *rerum cunctarum rectè cognoscendarum demonstrandarumq; satis firmum. Quod enim oculi mortalium vidẽt, manus palpant, aures audiunt, illud esse & fieri meritò credimus: etiamsi certam contingentiæ aut etiam effecti illius causam reddere nequeamus. Hæc est, quæ res plurimas rationi aliâs absconditas manifestavit, & in apricum protulit. Hæc est secundum quam & ex qua artes universæ primum descriptæ sunt. Ex usu enim specialium exemplorum, experiẽtia ceu mater artes peperit. Quapropter hæc eadem quoq; in judicio inquirendarum Sagarum diligenter considerãda est, ne nos uspiam fallat. Plurimis autem exemplis testata est, Sagas aquis non submergi: ita certò, ut*

tò, ut

tò, ut compertum observatumq́; sit, omnes quæ aquis hoc modo innatassent & submergi non potuissent, vel suo ipsarũ testimonio deinceps prolato reas fuisse. Et exẽpla alia, quibus contrarium demonstretur, proferri nequeunt. Neq; Wierus, neq; Bodinus, neq; alij qui huic purgationi contradicere cogitant, vel unum saltẽ adversum exemplum annotarunt. Experientiæ autem crebræ argumẽto, si ratio desit, nihil nisi contrariam experiẽtiam opponere possumus. Cur igitur duci tam constanti & Magistræ certissimæ in proposita re fidem nõ haberemus? Cur irritam hanc & vanam esse crederemus, quæ tamen nusquam fefellit? Bodinus ait: In Bod. lib. 4.cap.5. *Belgico & multis Germaniæ partibus damnatæ mulieres immerguntur aquæ. Verùm Sagas colligatis artubus in aquã projectas compertum est non posse mergi &c. quamvis non usq;quaq; hanc immersionem probet: de quo tamen deinceps. Proximis hisce annis præter alios multos, inprimis tum Osnaburgenses, tum Lemgovienses, quos omnes honoris causa nomino, viderunt & magno exemplorum numero experti sunt,*

nimium proh dolor, hoc quod diximus verum esse. Hi enim utpote civitatum suarum præfecti prudentissimi defendendæ ustitiæ & puniendæ iniquitatis impietatisq; gratia hoc purgandarum Sagarum principiũ non sine magno consilio assumpserunt, in honorem Dei & bonorum hominum conservationem. Et ponatur omninò, semel fortassis unum aliquem vel alterum Magicæ suspectum non submersum esse: vel potius qui submersus sit, peccata sua non fassum esse. Quid verò tum postea? Utrúmne idcirco speciale hoc aut unicum exemplum diuturnæ & communi experientiæ verè contradicet, & prohibebit, quó minus credamus Sagas aquis innatantes haud submergi posse? Homines universos docentibus oculis nostris cognovimus atq; firmiter statuimus esse animantes bipedes. Quid si autem contingat nasci quempiam sex distinctis pedibus gravatum: qualem in generali inferioris Hassiæ hospitali aliquando vidi: an idcircó protinus qui hunc visurus sit alius negabit, homines in genere esse animantes bipedes? Certè cõtra omnium oculorum fidem hoc

hoc fecerit. Solis in firmamento cœlesti hæc natura est, ut perpetuò circulariter in orbē absq; ulla cessatione moveatur: Attamen hic Iosuæ regis tempore integrum diem immotus stetit. Quid verò igitur? An idcircò qui eū quiescentem tum temporis conspexerunt, rectè pronunciaturi fuissent, Stellas non perpetuò moveri? Minimè. Una hirundo non facit ver: ut tritum multorum ore proverbium sonat. Dei Jehovæ digito Sol isto tempore singulariter retentus fuit, ne progrederetur, & quidem contra universalem à condito inde mundo observatam experientiam. Similiter si fortaßis una aliqua Saga in aquis subsedisset, id potiùs imperscrutabili omnipotētis Dei decreto judicioq; fieri dicemus, quam generalē experientiam plurimis exemplis confirmatam negabimus. Quid si Deus singularem ob causam, talem personam diutius in vivis superstitem manere velit, vel cor ejus induret post innatationem, linguamq; arefaciat, ne id facilè, cujus re⁹ sit, fateri debeat? Hoc certè rectius ac tutius cogitare, veriusq; dicere possumus, quàm experientiæ universali contradicere.

Equidem ſanè haud facilè paſſus fuero hoc argumentum τῆς ἐμπειρίας *mihi infringi atq; everti, niſi contrarijs exemplis, qualia tamen nondum ad hæc uſq; tempora cognoſcere mihi licuit. Cenſeo igitur, tum ob quotidianam experientiam, tum ob antè commemoratas probabiles rationes, Sagas aquis innatantes non ſubmergi. Et hæc inquirendæ tantum veritatis gratia, quantum potuimus, hucuſq; ſcrutati ſumus: quæ ſcilicet cauſæ fortaſsis eſſe poſsint, quó minus Sagæ deorſum ferantur in profunditatem aquarũ. Videbimus deinceps quibus rationibus, quibúsve de cauſis alij hãc purgationem Sagarum tolerare non poſsint. Evvichius in tractatu ſuo ſecundo, examen hoc, ſuperſtitioſum inventum, à Satana & credulis ejus auditoribus invectum appellat. Item ludibrium Satanæ, Tragœdiæ periculoſæ, & ſcandaloſæ initium. Ratio additur: quia ſi certum hoc ſit ratumq; habendũ Sagarum indicium: eæ quæ ſubſidunt, protinus abſolvendæ: reliquæ verò quæ ſupernatant, mox reæ judicandæ ſint, abſq; alijs indicijs aut inquiſitionum modis. At hoc non fieri. Er-*

go nec

go nec illud esse: scilicet certum indicium aut signum habendum. Sed diligenter hanc argumentationem examinātibus liquidò apparet, nihil tam absurdè atq; hanc ipsam proponi posse. Quæstio enim Evvichij est: Purgationis Sagarum per aquam frigidam, inventorem esse Satanam. Argumentum quæstionis est: quia incerta sit. At qualis hæc est consequentia? Incerta est purgatio: Ergò à Satana cepit. Quasi verò, si à natura cepisse diceretur, etiam incerta esse non posset. Quomodo enim quæso demonstrabitur, omne quod incertum sit, inventore tantum Satana originem traxisse? Nemo opinor sanæ mentis hoc rectè sequi dixerit. Imò si accuratè attendatur, aliud est quod in quæstione disseritur, aliud itidem quod argumenti loco proponitur. Longè scilicet aliud est; de inventione aut inventore alicujus rei: aliud etiā de ejus certitudine disserere. Manifestißimè itaq; elucet: Evvichium ne minimo quidem verbo quod voluit, comprobasse. Argumentum enim propositæ ab ipso quæstionis quod esse debebat, aliam & planè dissentientem in se quæstionem continet.

FINIS.

T

DE

FESS

MALE

GAR

AN, E

AVCT

Binsfel

ren

ccessit de nouo,

titulum Codi

ticis, Theolog

ria subiecta n

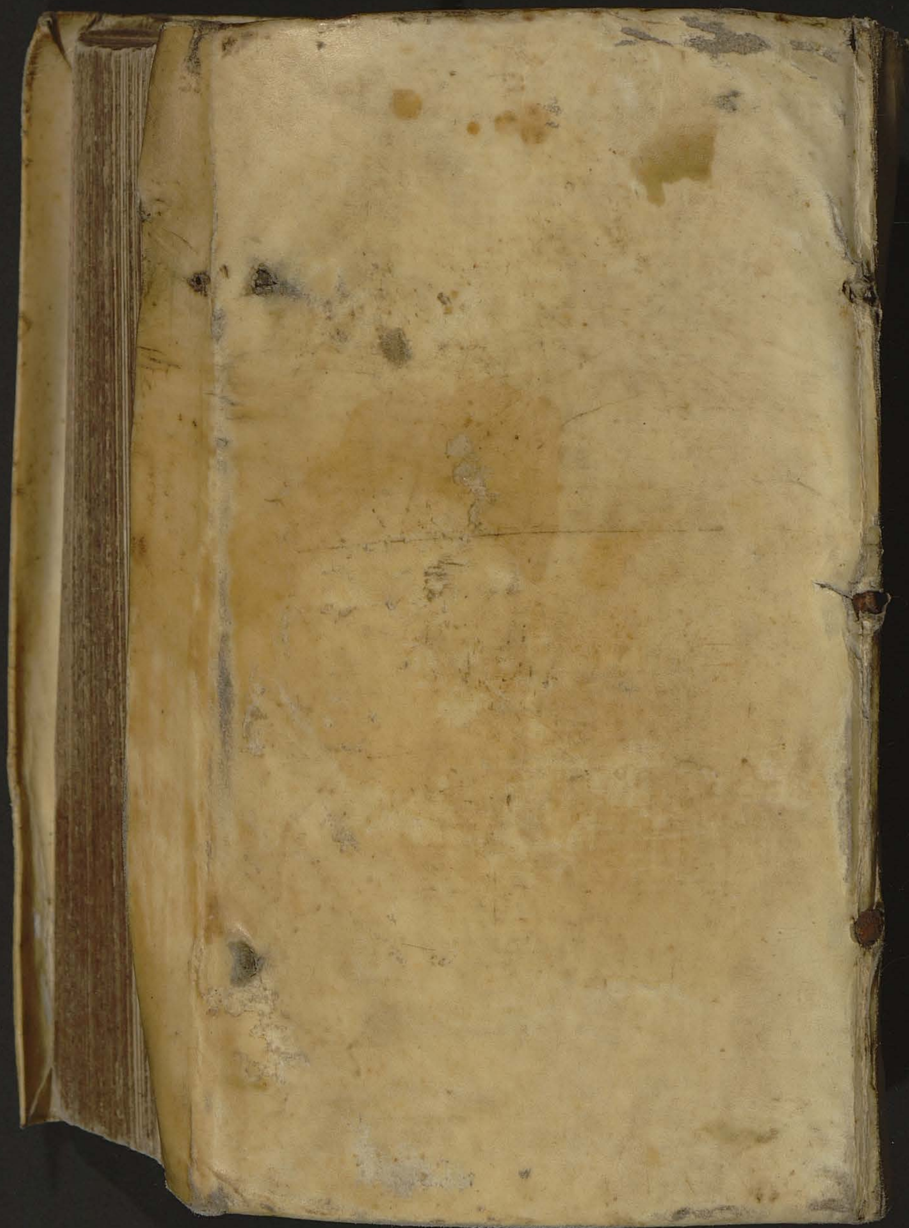
Malefic

AVGVS

Excudeb

Ann

Cum grat

De gemmis et ali[illegible]
[illegible] terrali

Descriptio fontium
[illegible] lapidum [illegible]

Bona [illegible]
[illegible]

Sanitatis [illegible]
[illegible]

De [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible] aus [illegible]
[illegible] englische

De [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

De [illegible]
[illegible]

Tractatus